

Guia d'economia social i solidària per a l'Administració local

**Diputació
Barcelona**

Coordinació

Jordi Garcia Jané (L'Apòstrof, SCCL)

© Diputació de Barcelona

Juny de 2015

Edició i coordinació: Gabinet de Premsa i Comunicació de la Diputació de Barcelona

Dipòsit legal: B 15597-2015

Índex

Presentació	4
Introducció	5
Bloc I: L'economia social i solidària	9
Notes sobre canvi d'època i economia social. Noves polítiques de desenvolupament local?	
Joan Subirats	10
La caixa d'eines de l'economia social i solidària: reparar i construir	
Jordi Garcia Jané	22
Economia cooperativa: útil transformador per al desenvolupament local	
Jordi Via Llop	48
Bloc II: Política pública local i economia social i solidària	60
Com construir una nova política pública al voltant de l'economia social i solidària?	
Óscar Rebollo	61
Instruments de gestió local per a l'impuls de l'economia social i solidària	
Jordi Boixader	66
Innovació i polítiques públiques	
Quim Brugué, Júlia Boada i Ismael Blanco	83
Cap a una política local innovadora en suport de l'economia social i solidària	
Oriol Estela Barnet	92
Bloc III: Conclusions, recomanacions i experiències	106
Conclusions i recomanacions: ajuntaments per l'economia social i solidària	
Jordi Garcia Jané	107
Recull de pràctiques d'interès	117

Presentació

L'Àrea de Desenvolupament Econòmic Local de la Diputació de Barcelona treballa per oferir als ens locals de la demarcació recursos econòmics, tècnics i materials per a l'enfortiment i la dinamització de les economies locals. Entre aquests recursos hi ha els vinculats a les polítiques de promoció econòmica i ocupació, essencials avui en dia per donar resposta als impactes d'una crisi que, havent assolit dimensions globals, es manifesta de manera especialment clara en els territoris, les persones que els habiten i les empreses que hi operen.

Al llarg dels anys, els ens locals, colze a colze amb la Diputació de Barcelona, han anat aprofundint i diversificant les eines que han fet, fan i han de fer possibles aquestes polítiques. Així mateix, hem treballat conjuntament per a la millora en el coneixement de la realitat territorial i en la gestió d'aquest coneixement, amb la finalitat de desplegar els models i les estratègies de desenvolupament econòmic més adients per a cada territori.

En aquesta línia, l'observació de la realitat econòmica i de les alternatives que la societat està articulant al voltant de l'anomenada Economia Social i Solidària va fer que ens interroguéssim i que reflexionéssim –amb la implicació d'ajuntaments, personal de diferents àrees de la Diputació i investigadors socials– sobre el paper que els ens locals poden tenir en aquest vessant de l'economia que, fins al moment, no havia captat una atenció excessiva en les estratègies de desenvolupament econòmic local.

El fruit d'aquest treball col·laboratiu és la GUIA D'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA PER A L'ADMINISTRACIÓ LOCAL que teniu a les mans, i que esperem que serveixi per enfortir la capacitat dels ens locals a l'hora de dinamitzar l'activitat econòmica, l'ocupació i, sobretot, facilitar que les persones puguin ser protagonistes de l'enfortiment de les seves comunitats i de la satisfacció de les seves necessitats.

Mireia Solsona Garriga

Vicepresidenta primera i presidenta delegada
de l'Àrea de Desenvolupament Econòmic Local
Diputació de Barcelona

Introducció

Lluny dels engranatges de l'economia que funciona amb l'única regla de l'obtenció de beneficis per a l'enriquiment d'uns quants sense tenir en consideració ni les persones ni el planeta; lluny de l'economia que busca el benefici exclusivament a través de l'especulació i que ha portat la societat en general al daltabaix econòmic en què es troba, neix el concepte i el conjunt de pràctiques que anomenem Economia Social i Solidària.

Els fonaments d'aquesta economia, que apareix com a moviment amb una clara orientació social, són la cooperació, la innovació, la proximitat, la sostenibilitat, la comunitat, la solidaritat, la producció i el consum responsables, i fins i tot les finances ètiques. És un paradigma que ha estat molts anys latent, identificable en pràctiques econòmiques considerades marginals, i que ara surt a la llum com una tendència transformadora que proporciona oportunitats inicialment en contextos socials on els efectes devastadors de la crisi han tancat totes les portes i que de manera progressiva es va estenent pel conjunt de la societat.

Seguint aquesta tendència, l'Economia Social i Solidària s'ha situat en els darrers temps en l'agenda dels ens locals amb una força que probablement troba la seva explicació en tres factors:

- L'important rerefons ètic de la crisi, atribuïble en bona part al caràcter «agressiu» de determinades pràctiques promogudes pel segment més liberal de l'economia capitalista, en especial en l'àmbit financer; la reacció a aquestes pràctiques fa que es busqui una economia «de rostre més humà».
- El sentiment d'impotència d'una gran part de la ciutadania davant d'una situació econòmica en què l'única sortida possible que troba és explorar vies alternatives per satisfer les seves necessitats.
- La necessitat d'ampliar la capacitat de resposta de les polítiques que busquen dinamitzar les economies i els mercats de treball locals, en un moment en què tant els pressupostos com les atribucions de les administracions locals travessen greus dificultats.

És així que anem prenent consciència que l'economia no pot ser quelcom separat i allunyat de la societat; no pot ser un ens amb unes regles pròpies del qual es pateixen les conseqüències o s'obtenen uns beneficis sense poder-hi influir des de la quotidianitat: la societat ha de ser la principal protagonista de l'economia i ha de tenir la capacitat de modelar-la a la mesura de les seves necessitats.

El marge de maniobra existeix. En el que podríem considerar com a economia «convencional», la necessitat de reprendre unes pràctiques econòmiques més properes a la societat significa que cal replantejar l'enfocament d'algunes idees associades a la competitivitat i a les respostes individuals —i individualistes— a les necessitats econòmiques de les persones i de les empreses. En aquest sentit, cada cop és més assumit que els comportaments cooperatius i solidaris també poden contribuir a millorar la posició de les empreses i, alhora, derivar en una millora de la qualitat de vida de les persones. Però cal atendre també, cada cop més, les pràctiques econòmiques que surten de la convencionalitat i que persegueixen aquest mateix objectiu.

El món local és una escala adequada més gran per a la consecució d'acostament entre economia i societat, i els dispositius de promoció econòmica i ocupació dels ens locals l'espai en què pot articular-se el gruix de les polítiques corresponents, d'entre les quals destaquem les tres següents:

- **La promoció de les pràctiques socialment responsables entre els agents econòmics i socials del territori.** Des de la dècada dels anys noranta s'ha anat estenent el concepte de Responsabilitat Social Corporativa (o Empresarial) amb l'objectiu de reconèixer la integració d'un seguit de valors i pràctiques per part de les empreses i altres institucions amb relació a la forma d'exercir el paper que correspon a cadascú dins del sistema econòmic. L'arribada de la crisi ha servit tant per confirmar la necessitat d'una assumpció generalitzada d'aquest concepte com per descobrir en quins casos representava una simple estratègia de màrqueting, o bé era una manera de fer veritablement arrelada a les organitzacions.

El paper promotor i exemplificador dels ens locals en aquest àmbit de la responsabilitat social és important, tal com s'ha comprovat amb les experiències que sobre el particular s'han portat a terme a casa nostra i que, fins i tot, han anat obrint noves perspectives com les relacionades amb una visió més àmplia i territorial de la responsabilitat social (Territoris Socialment Responsables).

- **El foment de l'emprenedoria social.** La incorporació de l'adjectiu «social» a la noció de persona emprenedora mostra, de manera genèrica, com les motivacions no estrictament econòmiques poden ser presents en qualsevol iniciativa empresarial. No obstant això, conviuen diverses definicions del que es pot considerar o no emprenedoria social que es diferencien atenent aspectes com la compatibilitat amb l'afany de lucre, la naturalesa individual o col·lectiva de la iniciativa o la forma d'organització més o menys democràtica de l'empresa/organització.

Associat al concepte d'emprenedoria social trobem també el d'innovació social, que, tot i tenir una dimensió que va més enllà dels aspectes purament econòmics, forma part essencial del desenvolupament en un territori i que també pateix d'aquesta multiplicitat d'interpretacions.

Sigui com sigui, l'emprenedoria social és un dels camps d'actuació avui en auge dins de les polítiques de desenvolupament econòmic local i ha comportat la revisió i l'adaptació en major o menor mesura dels instruments habituals de foment de l'esperit emprenedor i de creació d'empreses.

- **La integració de l'Economia Social i, en especial, Solidària en l'agenda del desenvolupament econòmic local.** Fins ara, en general, l'economia social s'ha identificat sobretot amb unes formes jurídiques específiques que s'adopten o no seguint més criteris d'obtenció de suport públic o com a solució d'emergència (cas de la recuperació d'empreses que tanquen per part dels seus treballadors), que no pas pel fet de respondre a una filosofia econòmica i social determinada. D'altra banda, el discurs del paper econòmic del tercer sector, en auge al final dels anys 90, va anar perdent ressò en la darrera dècada de creixement econòmic i torna a recuperar-se en l'actualitat. Finalment, i de manera més recent, s'ha començat a prendre en consideració les pràctiques econòmiques que se surten d'una manera o altra de l'economia de mercat.

En aquest àmbit, doncs, cal assolir un major coneixement dels posicionaments i de les experiències existents al territori al voltant de l'Economia Social i Solidària en sentit ampli (és a dir, incorporant també fórmules com l'intercanvi: bancs del temps, per exemple) per tal d'articular polítiques que potencïin els valors de la cooperació i la solidaritat ciutadana i per situar les organitzacions d'economia social en el mateix nivell de consideració que la resta d'operadors econòmics.

En definitiva, existeixen camps del vessant social de l'economia per revisar, camps per reforçar i d'altres per explorar des del punt de vista dels serveis de promoció econòmica i ocupació. Camps que, precisament, té força sentit que siguin abordats des de l'àmbit més pròxim al territori i que lliguen perfectament amb la idea de desenvolupament econòmic local.

Per poder iniciar el procés de definició d'una estratègia local en aquest àmbit, l'Oficina Tècnica d'Estratègies per al Desenvolupament Econòmic de la Diputació de Barcelona va posar en marxa al final del 2012 una línia de treball al voltant del tercer dels àmbits anteriorment assenyalats: la integració de l'Economia Social i Solidària en l'agenda del desenvolupament econòmic local.

El procés, iniciat al final del 2012, va tenir el seu moment central entre els mesos de febrer i març del 2013, amb la celebració d'un taller en cinc sessions que va comptar amb la participació de persones representants d'ajuntaments familiaritzats amb el treball sobre iniciatives d'economia social i de diverses àrees de la Diputació de Barcelona que oferien perspectives sectorials diverses, sota la conducció d'Óscar Rebollo, director de l'Escola de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques, vinculat a la Universitat Autònoma de Barcelona. En aquest taller es van debatre conceptes, models i experiències amb la intenció de trobar els vincles que permetessin integrar amb normalitat aquesta esfera de l'economia en l'imaginari i les pràctiques relacionades amb la promoció econòmica i l'ocupació de les administracions locals.

Posteriorment, aquests debats han tingut continuïtat amb la realització de diversos tallers monogràfics de curta durada sobre aspectes específics de l'Economia Social i Solidària i amb la transformació del taller original en un curs de formació per a personal tècnic dels ens locals.

La GUIA D'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA PER A L'ADMINISTRACIÓ LOCAL és fruit del treball inicial i conté fonamentalment les aportacions de les persones que van participar en les

ponències dels tallers, com també de l'equip coordinador, tant per part de l'IGOP com de l'Oficina Tècnica d'Estratègies per al Desenvolupament Econòmic.

El contingut de la Guia es pot dividir en tres grans blocs:

En el primer bloc es presenta l'Economia Social i Solidària, la seva evolució i els seus components. L'article de Joan Subirats emmarca l'auge de l'Economia Social i Solidària en un procés històric de canvi similar al que va suposar la Revolució Industrial, i que en aquest cas té en els comportaments col·laboratius un dels seus motors essencials. Jordi Garcia ens defineix de manera precisa l'Economia Social i Solidària, ens en presenta les tendències de futur i organitza les pràctiques d'àmbit més local que hi són associades en una caixa d'eines de set calaixos, mentre que Jordi Via aprofundeix, seguidament, en l'àmbit de més tradició dins d'aquestes pràctiques, que és el cooperativisme.

El segon bloc es troba dedicat a la configuració d'una política pública local d'impuls de les iniciatives d'Economia Social i Solidària. L'aportació d'Óscar Rebollo recull bona part dels resultats del taller realitzat i l'article de Jordi Boixader planteja una integració amb les estratègies i els instruments de gestió de les polítiques de promoció econòmica i ocupació. Addicionalment, i entenent que per aconseguir aquest encaix cal articular una política innovadora, aprofitem la recerca sobre innovació i polítiques públiques de l'equip de l'IGOP dirigit per Quim Brugué i, en l'article d'Oriol Estela, mirem de fer-ne una aplicació al cas que ens ocupa.

Finalment, el tercer bloc és el de les conclusions, recomanacions i experiències d'interès que s'han recollit al llarg de tot el procés.

Un procés que continua i que esperem que rebi una empenta amb la difusió de la Guia que teniu a les mans i la seva receptivitat per part dels ens locals, amb l'objectiu de situar l'Economia Social i Solidària amb la màxima normalitat i efectivitat entre les polítiques de desenvolupament econòmic local.

Bloc I

L'economia social i solidària

Notes sobre canvi d'època i economia social. Noves polítiques de desenvolupament local?

Joan Subirats (IGOP-UAB)

No sembla que puguem simplement denominar «crisi» el conjunt de canvis i transformacions pel qual estan travessant, en més o menys mesura, les societats contemporànies. Sembla més correcte descriure la situació com de transició o d'«interregne» entre dues èpoques. Existeixen discontinuïtats substantives. Quan sortim d'aquest túnel en què alguns diuen que transitem, el paisatge que probablement trobarem a la sortida no s'assemblarà al que teníem quan hi vàrem entrar. El gran substrat que tot ho altera encara que, al mateix temps, sembla fer-ho tot possible és Internet i la sacsejada tecnològica que comporta. El que hem anat veient els darrers mesos (decisiones de gran significació econòmica i social preses fora dels marcs normatius establerts, incapacitat dels poders públics per afrontar alteracions profundes del seu quadre macroeconòmic, greus retallades en les polítiques socials que converteixen en paper mullat drets considerats intocables...) confirma que els efectes del canvi tecnològic van molt més enllà dels seus ja importants impactes en la producció, en la mobilitat i el transport, o en la potenciació de la deslocalització. I sembla evident que també l'esfera de la política, de les polítiques públiques, quedarà notablement alterada. Moltes polítiques que els poders públics tiraven endavant sembla que van quedant obsoletes i cal, doncs, repensar quines noves respostes trobem col·lectivament davant dels reptes comuns que tenim plantejats. I això afecta també els governs locals i les necessàries dinàmiques de desenvolupament i sostenibilitat territorial i local.

En aquestes pàgines intentarem apuntar algunes línies d'avenç, entenent que el tema té moltes possibles vies d'entrada i que no pretenem, per tant, ni tancar ni pontificar, sinó més aviat contribuir al diagnòstic i explorar vies i línies d'experimentació.

Elements de diagnòstic

Podem enfrontar-nos a la situació actual amb la lògica de la conjunturalitat? Podem encarar el que passa amb la perspectiva que, si aguantem, tot tornarà a ser com abans? En aquestes reflexions argumentarem que els canvis no són conjunturals sinó estructurals, i que el diagnòstic de «crisi» no resulta apropiat si, com defensarem, el que estem travessant és un interregne entre vella i nova època. No es tracta, per tant, de «fer el mateix amb menys», sinó de repensar el que fèiem i com ho fèiem. En aquest sentit, ens convé també repensar tot el que comporta l'intercanvi mercantil i l'estricta lògica de l'interès individual. Vivim en ple canvi d'època. Així ho testifica la discontinuïtat substancial de moltes de les nostres formes habituals de treballar, convida i relacionar-nos. És una mica més que una crisi passatgera. Ens han canviat les pautes de treball i de

vida. Ens comuniquem, informem i actuem cada vegada més des d'altres plataformes i mitjans. Les estructures familiars s'han vist profundament sacsejades. Ha crescut l'heterogeneïtat dels nostres barris i pobles. Moltes de les qüestions que afecten la continuïtat dels nostres treballs, el manteniment dels nostres salaris o el nivell de les nostres hipoteques, depenen de decisions i situacions que no sabem amb certesa a qui atribuir. El sistema polític, amb les seves institucions, els seus representants i tot un entramat de persones i grups que hi transiten, no sembla del tot capaç d'assumir les responsabilitats de tot el que s'esdevé. Darrere de tot això hi ha un conjunt d'elements que hi contribueixen, però hi ha un factor comú i transversal: el gran canvi tecnològic que suposa Internet, un canvi al qual *The Economist*¹ es referia com «La Tercera Revolució Industrial». En efecte, no podem simplement confondre Internet amb un nou instrument que ens permet fer el de sempre però de manera més còmoda o més ràpida. Per dir-ho així, no podem comparar Internet amb un nou «martell» que ens han regalat. Moltes empreses, organitzacions, partits o institucions van pensar que la xarxa era un nou martell que permetia seguir amb la feina de sempre però clavant «els claus» més ràpidament, amb més comoditat, sense haver de canviar les relacions tradicionals de poder. I Internet és una altra manera de relacionar-se, de produir i de viure. És, si ho volem dir així, un altre «país». Amb les seves relacions de poder i d'explotació (però diferents), amb les seves regles de joc i d'interacció (però diferents), amb les seves lleis i delictes (però diferents). Internet ens fa recuperar el debat sobre el que tenim en comú a través de la capacitat de compartir i de mobilitzar-nos, més enllà de la cada vegada més confusa dicotomia entre mercat i estat. I en aquest nou «país», en aquesta nova realitat social que Internet sosté i modifica, un dels elements que entra ràpidament en qüestió són les funcions d'intermediació i control. Sobretot les que no aporten valor.

La gent pot fer directament moltes coses que abans havia de fer a través d'institucions, intermediaris i persones que vivien de saber quina porta tocar i quins documents calia presentar. No exagero si afirmo que, en molts casos, les institucions, els partits i moltes empreses, entitats i, fins i tot, professions han viscut d'intermediar i de controlar. La representació d'ideals i interessos o la capacitat de satisfer el que es consideraven «necessitats» fonamentava la seva raó de ser. I ara, de cop, han de repensar el seu paper en un nou escenari en el qual són més prescindibles. Viure, moure'ns, alimentar-nos, reproduir-nos, cuidar-nos, millorar... són necessitats i desitjos que cadascú té i que col·lectivament ens obliguen a plantejar-nos la millor manera de resoldre-les de manera positiva. Hi ha molta gent que considera que aquest món, el món on viu, és profundament injust i que no té sortida des del punt de vista de la seva relació amb la naturalesa. No està d'acord amb les conseqüències de la manera d'entendre el desenvolupament, l'economia, la política o la convivència social. Però no acaba de voler canviar de manera profunda les causes que motiven que tot això succeeixi. És evident que els interessos i les situacions de cadascú són específiques i singulars, i per tant, la concepció sobre com fer-hi front o com prioritzar cadascuna d'aquestes necessitats davant de les dinàmiques de canvi no és unitària ni pacífica. Aquest és el repte de viure

1. *The Economist*, 21 d'abril de 2012. *Special report: «A third industrial revolution».*

en un món cada vegada més semblant i al mateix temps més diversificat. Necessitem repensar les nostres pautes de convivència per aconseguir que el que ens uneixi sigui superior al que ens separa.

Però, realment han canviat tant les coses perquè ja no ens siguin útils les polítiques i les maneres de resoldre els conflictes que havíem anat construint amb molt d'esforç a Europa des de les greus crisis de la primera meitat del segle xx? Estem realment davant de discontinuïtats substancials? Incorporem ara alguns elements de diagnòstic sobre l'abast dels canvis a què estem sotmesos. La magnitud dels canvis, com dèiem, ens fa parlar ja de la «Tercera Revolució Industrial». La primera va ser la que va sorgir al final del segle XVIII i principi del XIX després de la irrupció de la màquina de vapor i la generació de la factoria com a espai productiu. La segona, la que es va consolidar després de la ràpida incorporació dels processos tayloristes, que van implicar la producció en línia i la difusió del fordisme com a estructura productiva de masses. La tercera seria la que estem veient emergir a cavall de la incorporació d'Internet i la tecnologia digital en els espais productius.

Cada procés de transformació tecnològica va coincidir i va interactuar amb processos de canvi profund en les estructures socials i de govern. La Primera Revolució Industrial va impulsar els grans canvis que van fer trontollar i caure els estats absoluts, uns fets que van liberalitzar les estructures governamentals i posar les bases de la societat contemporània de classes. La revolució fordista va suposar facilitar l'accés de grans masses de la població a béns de consum, fins aleshores només a l'abast d'uns quants, i en el terreny polític va implicar la democratització de les estructures de govern amb el sorgiment de partits de masses i organitzacions sindicals, i la progressiva emergència de drets socials. El que està ara en marxa és un nou canvi estructural de fons en els processos productius. Si Internet ha impulsat al límit el mercat financer global i la lògica del «casino» en els moviments borsaris i en els de crèdits i de divises, el que ara està emergint és el seu gran impacte en les lògiques i els mecanismes productius. La creixent capacitat i versatilitat de les impressores de tres dimensions, juntament amb la superior disponibilitat en l'accés a les bases digitals necessàries, fruit dels avenços en codi obert i del treball compartit, fan suposar, com avançava el setmanari econòmic britànic ja esmentat, que estem a les portes d'un profund procés de reestructuració productiva. Un canvi que implicarà una gran descentralització i autonomia en tot allò que fins ara exigia l'existència d'estructures d'intermediació tan significatives com les grans empreses de producció i transformació.

Noves perspectives. Els béns comuns

El que fins ara hem vist és un procés de deslocalització dels països tradicionalment industrialitzats cap a altres d'emergents, aprofitant les millores en l'automatització de processos i la reducció de costos de transport. El que ara està en marxa és la superació de la necessitat de disposar de les estructures fordistes tradicionals. Però això no afecta lògicament només els espais més específicament productius, sinó també qualsevol altre àmbit o esfera creats sobre la lògica de la intermediació. Internet permet i facilita

enormement, com ja avançàvem, poder fer i accedir directament a béns i serveis que abans exigien el pas obligatori per un espai que agrupava recursos, els processava, ordenava i emmagatzemava, i els facilitava als usuaris. I aquí podem parlar d'agències de viatges, de biblioteques, de premsa, d'editorials o, també, d'universitats, de partits o de sindicats. Nous espais per compartir, nous espais del comú.

En efecte, la nova realitat social que va configurant-se amb el canvi tecnològic té efectes múltiples i obre noves perspectives a la innovació social. És evident que Internet, com a plataforma d'intercanvi i comunicació, ha generat i generarà moltes iniciatives que trenquen els models tradicionals de produir, per exemple, riquesa o coneixement. Potser el més evident i el més intrínsecament unit al mateix procés de construcció i funcionament de la xarxa de xarxes sigui el moviment generat per la possibilitat de compartir, de construir en comú, de col·laborar per generar béns i coneixements basats en l'agregació i la cooperació entre persones. Sota diferents denominacions (*commons*, «procomú» o «el comú»), però amb una mateixa lògica, s'ha anat identificant una manera de fer i de pensar que trenca motlles i planteja canvis estratègics en la manera de viure, produir i consumir. I, per què no, en la manera d'organitzar-nos i de governar-nos.

Tots som conscients que hi ha determinats béns comuns i universals que són vitals i insubstituïbles. Els més evidents són l'aire, el sol o l'aigua. En principi no pertanyen a ningú, són de tothom. I dic en principi perquè, com ja sabem, cada vegada més l'aigua és objecte de pressió mercantil per convertir aquest bé comú, aquesta «aigua vida» (Pedro Arrojo) en un bé comercialitzable. A aquests béns bàsics n'hi podríem afegir d'altres, com per exemple el llenguatge o l'educació, que són fruit de la donació universal d'individus o grups.

Precisament un dels grans conflictes que es van produir a l'inici del mercantilisme i la consolidació dels estats liberals va ser l'ofensiva contra els béns comuns, considerant que la seva existència n'impedia el desenvolupament. En efecte, els *open fields* a Anglaterra o els boscos comunals a Espanya van ser sotmesos a una gran pressió privatitzadora a través d'*enclosures*, d'encerclaments o de simples privatitzacions i parcel·lacions. La lògica que ho impulsava era la del «desenvolupament». S'entenia, com va teoritzar posteriorment Garrett Hardin, que els béns comuns acabaven sempre en «tragèdia» ja que, en el clàssic exemple, «si tu vas a pasturar amb el teu ramat en un espai que és del comú, els teus incentius s'orientaran a aconseguir la màxima rendibilitat d'aquesta oportunitat i, per tant, afegiràs tants caps de bestiar com puguis». Això acabarà implicant la sobreexplotació general d'aquest espai i, doncs, la seva ruïna. Acabarà en «tragèdia». En canvi, si aquest espai és d'algú, aquest algú s'ocuparà de cuidar-lo, de programar eficientment el nombre de caps de bestiar i la quantitat de pastura possibles i d'aplicar les tècniques necessàries per millorar un recurs que acabarà redundant en el seu propi benefici i no en el d'algú indeterminat que són els «comuns».

En aquesta lògica, la hipòtesi és que la privatització produirà desenvolupament i que acabarà generant beneficis per a tothom, ja que el benestar individual comporta automàticament, des d'aquesta perspectiva, la millora col·lectiva. L'ideal de l'«homo economicus» parteix d'aquest criteri de racionalitat econòmica individual, i des d'aquesta base es fonamenta la lògica liberal-capitalista. La tragèdia dels comuns, com ha afirmat

recentment el jurista italià Ugo Mattei,² posa en relleu dues representacions del món contradictòries. La representació hegemònica, essencialment fundada en el darwinisme social, fa de la competència, de la lluita i de l'emulació entre tots l'essència de la realitat. Aquesta concepció va sorgir de resultes d'una «modernització de progrés» de les forces del mercat que van rebre el suport de les institucions polítiques públiques, com bé explica Karl Polany.³ És així com es van anar acabant, colonitzant o residualitzant, com ja hem dit, els béns i la vida comunals.

En l'altre extrem tenim una visió holística i ecològica del món que es fonamenta en les relacions de reciprocitat, de cooperació i de comunitat. El procomú trenca la visió individualista tal com s'ha anat construint en la tradició capitalista i que ha anat traslladant la idea de drets a cadascuna de les persones en singular. La visió dels comuns parteix de la idea d'inclusió i el dret de tothom a l'accés, mentre que la propietat i la idea d'un estat que la fonamenta se sustenta en la rivalitat dels béns i, per tant, en l'exclusió i la concentració del poder en unes institucions que ho han d'assegurar i protegir. La perspectiva dels comuns tracta de situar-se fora del reduccionisme «subjecte-objecte», que acaba produint la mercantilització d'aquests últims. Els béns comuns com a tals són difícilment mercantilitzables i no poden ser objecte de possessió en el sentit tradicional del terme. Així, expressa, per tant, una lògica qualitativa, no quantitativa. No «tenim» un bé comú, formem part dels comuns en la mesura que formem part d'un ecosistema concret, d'un conjunt de relacions en un entorn urbà o rural, i en conseqüència el subjecte (cada persona que forma part d'aquesta comunitat) forma part de l'objecte. Els béns comuns estan inseparablement units i uneixen les persones en les comunitats i en el mateix ecosistema general.

Tal com s'han ocupat d'establir molts autors, no és cert que l'existència dels béns comuns acabi sempre en tragèdia, ja que és possible governar-los,⁴ i a més no s'entenen sense l'existència d'una comunitat que els sustenti, reguli i cuidi.⁵ En efecte, l'anàlisi de Hardin, que identificava «commons» amb «tragèdia»,⁶ ha tingut efectes persistents, en el sentit de considerar com a utòpica, irrealitzable i poc eficient qualsevol alternativa que busqui una forma d'organització social diferent de la del binomi mercat-estat. Des de fa molts anys la pugna, la tensió, s'ha establert entre les formes privades de gestió dels assumptes col·lectius i les formes estatals de gestió que s'hi han aplicat. Els grans conflictes de l'era industrial, dels segles XIX i XX, es van plantejar en aquesta dicotomia que va marcar i al mateix temps va ser alimentada per les ideologies que van sostenir durant decennis la superior eficàcia o la superior justícia que tenia una i altra fórmula d'organització social, econòmica i, per tant, política.

2. Mattei, Ugo, 2011. «The State, the Market and some Preliminary Questions about the Commons». Disponible a http://works.bepress.com/ugo_mattei/40.

3. Polanyi, Karl. 2007. *La gran transformació* (1944). FCE, Madrid.

4. Ostrom, Elinor. 1990. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Nova York: Cambridge University Press.

5. Bollier, David. 2001. *Public Assets, Private Profits Reclaiming the American Commons in an Age of Market Enclosure*. Washington, DC: New America Foundation. http://www.bollier.org/pdf/PA_Report.pdf.

6. Hardin, Garrett. 1968. «The Tragedy of the Commons». *Science* 162:1243-1248. http://www.garretthardinso-ciet.org/articles/art_tragedy_of_the_commons.html.

En l'anàlisi crítica de Hardin ja esmentada, es partia d'un escenari tan irreal com el que es planteja en l'absoluta racionalitat de l'«homo economicus». Semblava no existir comunitat ni límits en la zona de pastures, com tampoc regles per gestionar-les, ni trajectòries històriques prèvies, ni capacitat d'aprenentatge per part dels implicats. El que va descriure Hardin no era un espai «comú» sinó «lliure», una àrea «gratuïta» per a tots aquells que la volguessin usar. Quan parlem aquí de *commons*, del comú, ens referim a espais, temes i iniciatives que tenen els seus propis límits i regles socials d'ús, que disposen de normes per castigar o dissuadir els «que van per lliure», aquells que només volen aprofitar-se de l'espai comú. Quan parlem de *commons*, quan ens referim al comú, indefectiblement hem de referir-nos a una comunitat concreta i les relacions que sustenten i gestionen aquest bé comú.

Per això és molt significatiu el reconeixement que es va fer a la recentment morta Elinor Ostrom en la concessió del Premi Nobel d'Economia de l'any 2009. En el seu llibre *Governing the Commons*⁷ de l'any 1990, va recollir multitud d'experiències arreu del món que havien estat capaces al llarg d'anys, decennis i fins i tot segles, de mantenir les seves terres, els seus recursos naturals, les seves formes de producció i subsistència de manera comunitària, sense per això haver d'anar cap a les formes ara convencionals i aparentment úniques de la propietat i gestió privades o a la propietat i gestió estatals. I va ser capaç, així mateix, de sistematitzar certs principis generals que permetien imaginar que aquestes experiències no eren úniques i irrepetibles. Des de l'aparició de la seva obra seminal han estat centenars els estudis que s'han desenvolupat en aquest sentit, alguns seguint el seu, d'altres des de perspectives crítiques però insistint en la potència estratègica del debat sobre el comú.

Tot plegat ens mostra que, com avançàvem, quan parlem del béns comuns no ens referim simplement a un recurs o a una cosa. Estem al·ludint a un recurs i a una comunitat, unes relacions, uns valors socials, unes regles i unes normes que serveixen per organitzar aquest recurs i les derivacions socials que el seu ús i el seu govern col·lectiu exigeixen. L'experiència en el camp dels recursos naturals que Ostrom analitza i sistematitza ens serveix per poder elevar els *commons* a la categoria de paradigma socioeconòmic (Bollier, Mattei), i ens duu, per tant, a la pregunta clau en l'actual procés de canvi d'època que travessem i que aquí tractem d'analitzar i valorar: fins a quin punt és possible que les persones puguin actuar, treballar i tractar de subsistir i de reforçar la seva qualitat de vida cooperant i compartint, sense necessitat d'assumir com a únic model organitzatiu i d'intercanvi els que ens ofereix el mercat?

Les potencialitats d'Internet en la dinàmica dels béns comuns

En aquest punt crucial, Internet pot representar una palanca multiplicadora evident d'aquest potencial històric dels comuns aquí breument ressenyat. El seu mateix disseny, la seva capacitat de reduir enormement els costos de la connexió i la interacció, i també de millorar sobre la base de la cooperació entre els seus usuaris, han generat una reno-

7. Ostrom, Elinor. *El gobierno de los bienes comunes*. FCE. Mèxic, 2011.

vací evident del potencial de l'esfera dels comuns. La innovació cooperativa i la creació cultural col·lectiva troben en Internet una oportunitat única per multiplicar-se i desplegar-se. Permet innovar cooperant, canviant la lògica del mercat, en el qual la innovació està directament vinculada a la competència i, doncs, a la no cooperació, malgrat que existeixen exemples d'innovació cooperativa promoguda per empreses quan els costos d'aquesta innovació són excessius per poder ser assumits per una empresa en solitari. Un d'ells pot ser, per exemple, nous motors per a vehicles; però després aquesta cooperació queda interrompuda per la competència en la comercialització de la innovació aconseguida i es torna a allò que es considera «natural»: la competència, la rivalitat. La qual cosa no vol dir que aquesta mateixa capacitat no pugui ser fàcilment mercantilitzada o utilitzada, com algunes tècniques de *crowdsourcing* demostren, o la constant batalla dels operadors mercantils per apropiarse de les innovacions.

Internet permet cooperar i coordinar-se sense necessitat de confiar solament en els mecanismes del mercat com el sistema de preus o l'organització empresarial. Es pot fer de manera individual, aparentment desorganitzada i amb una capacitat constant de millora i renovació sense cap control superior o jeràrquic. El valor que es genera a través d'aquests mecanismes d'interacció i cooperació és accessible generalment per a qualsevol. Pensem, per exemple, en el valor que acumulen els exemples de Wikipedia o d'altres xarxes socials d'intercanvi. Això no vol dir que no existís aquesta creació de valor conjunt, lliure d'entrebancs o de mediacions comercials fins a l'aparició d'Internet; simplement no era tan visible des del punt de vista del mercat o dels mecanismes destinats a calcular i a mesurar la riquesa produïda.

Ha existit sempre un camp d'activitat, de treball recíproc, solidari i cooperatiu entre persones i col·lectius més enllà d'aquesta visió que esgota tota possibilitat d'activitat fora de l'àmbit mercantil o públic. Hi ha molts recursos i necessitats que escapen d'aquesta dicotomia. El treball comunitari, l'activitat social, ofereix serveis que no es consideren en si mateixos significatius, ja que no hi ha consciència del seu valor intrínsec. Solament se'ls troba a faltar quan desapareixen i, a allò que abans es donava per descomptat, ara cal buscar substitut. És evident que el treball de les dones en l'àmbit domèstic o en la socialització i l'educació o la cura de la gent gran i dels infants formaria part d'aquest univers d'«invisibilitat». Però passa el mateix en l'escenari ambiental, com ens recorda Mattei, quan per exemple desapareixen els manglars a la costa o les barreres de corall, i els efectes de qualsevol «tsunami» són molt més agressius. Hi ha molt valor social i col·lectiu creat a les famílies, els barris, els llocs de treball, al camp o a la ciutat. Hi ha molt valor ambiental en la conservació d'elements i recursos bàsics dels ecosistemes. Però simplement aquests valors no han estat reconeguts.

Internet ha significat la posada de llarg modernitzadora, per dir-ho així, d'aquesta cooperació social, d'aquesta creació col·lectiva de valor de manera «moderna» potent i multiplicadora, en i des de la seva globalitat. Encara que, evidentment, tal com va ocórrer amb els comuns i les *enclosures*, el capitalisme cognitiu tracti ara de perseguir i «tancar» els intercanvis i el *peer to peer* a la xarxa. Allò significatiu, entenc, és que aquesta capacitat de generar valor, aquesta capacitat de gestionar recursos, de multiplicar el seu potencial d'ús, d'articular al seu voltant creadors i perceptors al mateix temps de beneficis individu-

als i socialment útils, es fa sense que el mercat o l'estat hi intervinguin. En molts casos el valor creat no genera rivalitat d'ús i, per tant, no és un bé privat, però tampoc necessita la reglamentació i gestió dels poders públics. Els exemples són múltiples, però recordem simplement la potent realitat del *creative commons*, els casos d'institucions educatives o d'investigació que treballen obrint els seus recursos educatius (Harvard, MIT...) o el resultat de les seves investigacions (*open science*), o el ja esmentat i cada vegada més espectacular èxit de Wikipedia en les seves múltiples versions. Allò que Internet ha posat en relleu és el que des de fa anys succeïa en el món dels béns comuns i la defensa dels recursos naturals descrita per Ostrom, o en el terreny del cooperativisme, l'extensió del qual tant s'ha desenvolupat en el món, encara que de manera desigual. El que es valora en la cooperació a Internet és la mateixa possibilitat de compartir, de formar part, de generar valor sense competir. La conclusió a la qual fàcilment s'arriba és que, si es coopera, tots hi guanyem; mentre que, si només competim, uns guanyen i molts altres perden. D'altra banda, el que anem veient és que la lògica dels comuns aconsegueix fer avançar projectes o respostes a problemes que, des de la perspectiva del mercat, no semblen rendibles o resulten massa marginals o arriscades. El valor no es genera des de la lògica dels diners i del benefici, sinó des del compromís individual de seleccionar allò a què vol dedicar-se, d'utilitzar el que un troba o li agrada, i des de la lògica de compartir-ho amb altres de manera oberta i, fins i tot, casual. La innovació ja no és monopoli de la iniciativa mercantil i no és indefectiblement colonitzada per ella.

L'economia social i les polítiques de desenvolupament local

Es tracta d'entendre que comencen a aparèixer connexions significatives entre velles i tradicionals formes col·lectives de gestionar recursos, béns i subsistència, amb noves formes de cooperació i de creació col·lectiva de valor vinculades al gran canvi tecnològic i a la globalització, i que, per tant, davant els problemes que tenen i han tingut tant les opcions purament mercantils com les purament estatals, l'existència d'un pol cooperatiu comunitari expressat en la idea «del comú», dels *commons*, obre nous escenaris per transitar i experimentar. Una nova idea d'allò públic, una nova idea de ciutadania.

El problema essencial segueix sent com produir i distribuir allò que necessitem per viure. Hem defensat aquí la significació que segueixen tenint en tot això els béns comuns, des dels béns naturals fins als béns educatius o culturals, i la forta renovació que suposa Internet en aquest escenari. La perspectiva del comú apareix com una alternativa viable des de les diferents perspectives (social, econòmica, cultural i ecològica) per assumir els nous reptes des de la corresponsabilitat social i l'articulació mediambiental. Els dubtes sorgeixen a l'entorn de la possibilitat que principis com solidaritat, qualitat de vida o sostenibilitat ecològica siguin prou sòlids per constituir les bases de la renovació política i democràtica que el nostre món requereix. No sembla que l'evolució del mercat, amb les seves lògiques especulatives i estrictament financeres, ni el desconcert dels estats davant una realitat econòmica i social que s'escapa a les seves estructures sobiranes, puguin afrontar sense traumes els reptes plantejats. I per avançar cal plantejar-se el tema estrictament econòmic.

En efecte, un dels fenòmens més inquietants dels darrers anys ha estat la capacitat de convertir un artifici construït pels humans com és l'economia en un fenomen que es presenta com si estigués fora del control social. Hem anat acceptant que es naturalitzi l'economia, fins a situar-la fora del debat polític i social. Algú, per exemple, pot afirmar que una determinada proposta o iniciativa no és possible «per raons econòmiques», o en el mateix sentit, es poden descartar sense gaires problemes opcions concretes d'acció envers un problema social amb la simple afirmació que «això econòmicament no és viable». El més probable és que tothom accepti aquesta asseveració com si l'argument es referís al temps, a variables geogràfiques o a condicions estructurals. La música de fons que fins ara hem anat desgranant és clara: ens toca a nosaltres decidir com volem organitzar i estructurar els intercanvis econòmics, valorar-ne els pros i els contres; ens toca a nosaltres decidir com volem distribuir càrregues i avantatges, com pensem la producció i la distribució de béns i serveis.

Tot debat sobre les formes de producció i acumulació econòmica té un caràcter polític. Cal denunciar la suposada neutralitat política de qualsevol model econòmic. Política i economia no funcionen en àmbits separats i aliens. Quan l'activitat econòmica s'ha pogut alliberar de la moral, i ha anat aconseguint allunyar-se de la política, ha tractat d'aparèixer com una ciència i una manera de fer plenament autònoma, i ens trobem aquesta aproximació arreu, amb una forta tendència al determinisme. Els esforços per presentar aquesta visió econòmica hegemònica com si estigués rodejada d'una aura d'objectivitat i autonomia en relació amb els interessos i conflictes socials aconsegueixen que pugui allunyar-se de la problematització de qüestions com són què i qui defineix el que és útil, com definim valor, com conceptualitzem la riquesa, qui defineix el bé comú, com entendre la justícia o el progrés, com distribuïm «objectivament» costos i beneficis derivats de qualsevol acció pública o privada, etc. De fet, quan es tracten aquestes qüestions des d'aquesta perspectiva de reflexió econòmica, avui preponderant, es fa buidant el debat dels components antropològics, ètics i polítics que són necessaris per entendre el context i els efectes de tota activitat econòmica.

Ens trobem, doncs, al mig d'un notable reduccionisme pel que fa al contrast d'idees sobre l'activitat econòmica, i considero que això afecta negativament el debat sobre el model de societat que volem, sobre com avançar en l'autonomia i la realització personal, ja que tot plegat es presenta com si s'hagués de subordinar a un imperatiu econòmic autoevident. I això acaba provocant la confusió entre mecanismes d'assignació de recursos i la societat de mercat en què estem immersos, una societat en què els valors que no siguin els de la competència desapareixen, justament perquè aquesta competència es converteix en una finalitat en si mateixa, i generen dinàmiques pròpies amb enormes efectes en col·lectius socials que no poden fer-hi front, davant la mirada aparentment impotent dels poders públics.

Com bé sabem, el tipus d'economia que s'ha anat consolidant es basa en l'intercanvi competitiu que tendeix a concentrar guanyadors i perdedors. I els dos bàndols es van distanciant a mesura que anem avançant en aquest segle. En uns moments, a més a més, en què creix la percepció que no hi ha hagut mai tanta riquesa disponible i quan tenim més informació que en cap altre moment històric sobre el grau de pobresa i

exclusió que ens rodeja i som també més conscients que mai dels límits que l'actual model de desenvolupament té plantejats des del punt de vista ambiental. Tot plegat ens fa replantejar els mateixos principis inspiradors del sistema econòmic, un sistema competitiu que genera individualisme i enfrontament. Una competitivitat que s'ha convertit en un principi absolut, autònom i amb existència pròpia. Deia Hayek⁸ que la societat és un conjunt d'«individus que competeixen entre si per la possessió dels béns disponibles», i d'aquesta manera exposava l'eix central de la racionalitat burgesa. És precisament aquesta centralitat de la competitivitat la que situa la cooperació i la solidaritat en l'altre pol de l'equació. La construcció abstracta de l'individu com a entitat autoevident contrasta amb la seva condició inexorable d'ésser social, i amb l'existència dels béns comuns com a conjunt de principis, de regles, d'institucions i de mitjans que permeten promoure i garantir l'existència de tots els membres d'una comunitat humana. La voluntat i la capacitat de construir una altra economia ha de basar-se també en el fet de posar en relleu aquesta contradicció i reivindicar la democratització econòmica. En aquest sentit, els principis del cooperativisme assoleixen nous relleus. Com sabem, una cooperativa agrupa persones que, de manera voluntària, tracten com a grup de satisfer les seves necessitats econòmiques, socials i culturals, i ho fan acceptant la plena gestió democràtica de l'organització i la propietat conjunta de tot plegat. En aquest context, els valors d'autoajuda, autoresponsabilitat, democràcia, igualtat, equitat i solidaritat prenen una dimensió rellevant i apunten a formes de convivència molt allunyades de les que es desprenen d'aquesta societat de mercat en què predomina l'interès individual i la competitivitat social.

Per tant, i en concret, quan parlem d'economia social entenem una forma de veure l'empresa com una manera d'organitzar la producció i la supervivència diferent de com ho fan les empreses convencionals en l'economia de mercat, sense renunciar, en absolut, a l'eficàcia professional i a la rendibilitat empresarial. Aquestes iniciatives tenen com a valors principals la primacia de les persones sobre el capital, la gestió participativa i democràtica, el compromís de les persones amb la ciutadania activa i la seva implicació amb la comunitat, la solidaritat, la responsabilitat social i el desenvolupament sostenible. I és significativa la preocupació per generar i assegurar ocupació de qualitat exercint alhora un paper molt important en el desenvolupament local i la cohesió social.

Cal avançar en projectes de recerca, anàlisi i sistematització de les experiències d'economia social i cooperativa que han anat prolongant-se en el temps, i també fer conèixer les noves experiències en camps com els serveis de cura i atenció a les persones, gestió del coneixement, noves tecnologies i noves iniciatives empresarials en el camp de la sostenibilitat ambiental. Seria bo que d'aquestes anàlisis s'anés consolidant un marc cognitiu comú d'allò que entenem per economia social i cooperativa que permeti fer posteriors salts qualitatius i quantitatius. Cal anar posant-se d'acord sobre quines són les innovacions que l'aproximació cooperativa i democràtica incorpora a les formes de convivència i regulació social, ja que en molts casos les vies de transformació social han de partir de realitats concretes i palpables, de

8. Hayek, Friedrich A. 1998. *Los fundamentos de la libertad* (1996). Unión Editorial SA.

vivències compartides. Cal recordar que aquesta renovació i actualització del debat sobre l'economia social i cooperativa s'ha d'emmarcar en el procés d'accelerat canvi d'època que travessem, en què molts dels elements estructuradors de la vida i de la convivència social pateixen transformacions molt profundes (treball, família, composició social, cicle de vida...). Podem, doncs, preguntar-nos quin paper té l'economia social i cooperativa en aquest procés de modificació de la funció dels poders públics i de les polítiques públiques en el nou escenari.

No podem tampoc oblidar la significació especial que té la relació entre economia social i cooperativa i territori. Precisament en moments en què molts indrets pateixen significatius processos d'afebliment dels seus recursos productius, deslocalitzacions empresarials o recomposició de les seves fonts de subsistència i treball. Cal, doncs, esforçar-se a posar en valor l'especial significació de l'arrelament i el compromís de les iniciatives d'economia social i cooperativa en el desenvolupament i la cohesió social de comunitats i territoris.

Disposem de les eines i dels instruments conceptuals suficients i actualitzats per afrontar aquestes qüestions? Tenim aquí un nou repte, el de la formació i la recerca, el de la capacitat de construir de manera inductiva i aprofitant les experiències properes, maneres i formes de pensar i actuar, aprofitant sabers acumulats i noves perspectives. Qüestions com la gestió democràtica, el desenvolupament i l'apoderament de les persones protagonistes de les iniciatives empresarials, l'anàlisi de les condicions de treball, l'avaluació de resultats i la connexió entre resultats econòmics i resultats socials, etc., són tots temes que cal abordar i sobre els quals és possible aprofitar l'experiència acumulada.

Tot plegat ens porta a la urgent resituació de l'economia social i cooperativa en l'agenda dels poders públics i en les prioritats de les polítiques públiques. Reben avui els emprenedors del sector el mateix grau d'atenció que els emprenedors de l'economia convencional? Disposen del mateix reconeixement, ajudes i interès de què disposen les grans i petites empreses privades? I, també, acumula el sector capacitats semblants a les de les altres polítiques públiques? Es treballen les relacions entre polítiques socials, educatives, de salut, ambientals o d'habitatge i les capacitats i les potencialitats de l'economia social i cooperativa? Crec que cal reivindicar un canvi en aquest tema, com també una visió més intel·ligent i estratègica sobre el paper del sector en els canvis de paradigma i de democratització econòmica. L'economia social i cooperativa no és un sector obsolet, tradicional o perifèric. Expressa avui una altra manera de construir desenvolupament i de fer governança econòmica i social. El codi genètic del sector d'economia social i cooperativa transporta valors que són avui essencials per combinar exigències econòmiques i socials, rendibilitats productives i d'inclusió i pertinença. I així ho expressa el naixement de moltes d'aquestes empreses i iniciatives. Hem d'exigir, doncs, que els rendiments del sector no se simplifiquin, situant-los al mateix nivell d'aquells que bàsicament busquen rendibilitat i benefici propis. Calen, doncs, projectes i programes específics que valorin el que és característic del sector. Necessitem avançar en polítiques públiques que reconeguin i impulsin el sector, i que ho facin de manera que se'n destaquin els valors, és a dir, de manera participativa i democràtica.

Tenim al davant un ampli ventall de possibilitats en aquest sentit. Caldria construir un mapa d'interrelacions entre l'economia social i cooperativa i les dinàmiques i els instruments d'intervenció de les diferents polítiques en el desenvolupament territorial, per veure'n així complementaritats i beneficis creuats. A molts llocs del món es treballa en aquesta línia. I cada cop més es posa en relleu que la perspectiva del comú aquí presentada, necessita, com dèiem, una relació estreta entre recursos i comunitat, i queda clar que el marc natural perquè això es doni és un espai territorial específic. Les polítiques de desenvolupament local haurien de situar-se no en la lògica tradicional (urbanisme, pols de desenvolupament, plans d'ocupació...), sinó més aviat en els àmbits propis de la quotidianitat en totes les seves dimensions: rehabilitació d'habitatges, noves formes de producció agrícola i de distribució, dinàmiques i xarxes de consum, cura i explotació de boscos, educació al llarg de la vida, aspectes vinculats a l'autonomia de totes les persones, amb especial atenció a la gent gran, innovació i extensió de xarxa, producció alternativa, reciclatge, salut comunitària...

Es tracta d'avançar cap a polítiques de desenvolupament local que tinguin com a objectiu construir entre tots dinàmiques de subsistència i de producció, resilientes, compartides i solidàries. Que construeixin comunitat i compromís col·lectiu.

La caixa d'eines de l'economia social i solidària: reparar i construir

Jordi Garcia Jané (L'Apòstrof i Labcoop)

L'altra economia existent

Potser la característica que més diferencia l'economia social i solidària (ESS) d'altres corrents crítics amb l'economia capitalista és que no és cap teoria, sinó que, a petita escala, és una economia que ja existeix. Modernament, en podem situar el naixement en les respostes obreres i camperoles als processos de pauperització i explotació del primer capitalisme durant el segle XIX. Al llarg d'aquell segle, l'ESS es va encarnar sobretot en cooperatives i mutualitats. Avui, quan ja fa gairebé dos-cents anys que van néixer les primeres cooperatives, les pràctiques d'ESS s'han diversificat i estès arreu del món. En concret, assistim des de la dècada de 1980 a una eclosió de les iniciatives d'aquesta «altra economia»; s'inventen noves formes que conviuen, i de vegades s'hibriden, amb les tradicionals, les unes i les altres es multipliquen arreu, i a poc a poc actuen alhora com a sector socioeconòmic i com a moviment social transformador, forjat sobretot com a moviment internacional al caliu dels fòrums socials mundials d'aquest segle XXI.

La nova onada de creixement de l'ESS obeeix a fenòmens diversos, contraposats i tot. Per un cantó, es deu a la influència exercida pels nous moviments socials del darrer terç del segle XX basats en els valors anomenats postmaterialistes o, si es prefereix, en la identitat i els estils de vida (ecologisme, feminisme, pacifisme, altermundialisme...). La seva insistència en l'autogestió i la importància de les transformacions quotidianes seduirà molts joves a buscar altres maneres de treballar, de consumir i de viure. Per l'altre cantó, és facilitat per l'augment general de les capacitats, els coneixements i les comunicacions socials, que rebaixen les dificultats d'engegar projectes. Però també és una resposta als efectes empobridors que les crisis successives i les ofensives neoliberals tenen sobre les classes populars i, fins i tot, les classes mitjanes d'arreu del món.

Avui l'ESS conforma ja un sector socioeconòmic diferent, tant del privat capitalista com del públic estatal. Està a cavall de l'un i de l'altre, ve a ser la dimensió econòmica del que podríem anomenar l'esfera pública no estatal, formada per una plèiade d'iniciatives de tipus social, polític, cultural i econòmic impulsades autònomament per sectors socials creixents a fi de resoldre les seves necessitats. Són també sector públic (de *populus*, del poble), però no de tipus estatal, sinó associatiu i comunitari.

Moltes expressions d'ESS es canalitzen a través d'organitzacions informals com ara xarxes d'intercanvi entre particulars, horts comunitaris, grups de compra ecològica, microeconomies vinculades a grups neorurals, el moviment de programari lliure, etc. Però n'hi ha també que ho fan en organitzacions formals de caràcter empresarial, la qual cosa sol aportar-los consistència i continuïtat. D'aquí ve que moltes activitats

econòmiques populars s'hagin canalitzat a través d'empreses cooperatives de tot tipus (de treball, però també de consum, de serveis, agràries, d'habitatge, d'ensenyament, de crèdit, mixtes...), com també de societats laborals, empreses d'inserció, mutualitats de previsió social, confraries de pescadors, fundacions, associacions d'intervenció social i d'empresaris autònoms socialment responsables. Aquestes empreses actuen en tots els sectors econòmics i n'hi ha de totes dimensions, si bé predominen les microempreses i les petites empreses.

Hi ha experiències d'ESS que arrenquen de la motivació ideològica dels seus fundadors; d'altres ho fan urgides per la necessitat, com una estratègia per sobreviure. Sovint, també, ambdues motivacions convergeixen en el mateix grup humà o, per exemple, una experiència comença sent un simple recurs de supervivència, però la seva dinàmica acaba per transformar els seus protagonistes, que aleshores aprofundeixen en la pràctica dels valors de cooperació, solidaritat, democràcia, equitat i sostenibilitat propis de l'ESS.

Així mateix, podem distingir entre entitats d'ESS de caràcter mutualista o d'autoajuda, dedicades a satisfer les necessitats dels seus membres (per exemple, un banc de temps); entitats altruistes o d'heteroajuda en què els beneficiaris són col·lectius desfavorits, no membres de l'entitat (una entitat d'acció social integrada sobretot per voluntariat), i entitats mixtes, que intenten compatibilitzar la satisfacció de les necessitats dels seus membres i de la societat (per exemple, una cooperativa d'iniciativa social).

Un concepte en construcció

Per designar aquest sector econòmic emergent es fan servir molts noms: economia de la solidaritat, economia solidària, economia social, tercer sector, quart sector, economia popular, economia popular solidària, socioeconomia solidària, economia del treball, economia comunitària, economia alternativa, sector no lucratiu, tercer sistema, sector associatiu, etc. Personalment, utilitzo economia solidària o, més sovint, economia social i solidària, que és el terme que fa servir el moviment internacional més representatiu del sector, l'anomenat RIPESS (Xarxa Intercontinental de Promoció de l'Economia Social i Solidària).

Acompanyar el substantiu «economia» dels adjectius «social» i «solidària» pot xocar més d'un. Hi haurà qui pensi que el primer adjectiu és redundant, perquè tota economia forma part d'una societat i està al seu servei; però la crua realitat quotidiana desmenteix tal pretensió. La inclusió de «social» és una manera de subratllar que cooperatives, finances ètiques, xarxes d'intercanvi, etc., són iniciatives econòmiques que, elles sí, estan al servei de la societat. Afegir-hi «solidària» sembla com si volguéssim barrejar aigua al vi; se'ns pot acusar d'aigualir la «ciència» econòmica, suposadament objectiva, amb una cosa tan subjectiva com per a alguns és l'ètica. Però per a nosaltres la solidaritat és un terme clau, concebuda com allò que fem amb els altres, allò que funda l'associativitat, i com a comportament que té en compte el benestar d'un tercer. Per tant, solidaritat, en contrast amb l'individualisme competitiu i amb la filantropia burgesa; solidaritat democràtica, com a vincle voluntari d'ajuda mútua entre ciutadans lliures i iguals en drets, dret social a una redistribució pública de béns i oportunitats entre els diferents grups i generacions. A aquestes accepcions de la solidaritat vol remetre el terme economia social i solidària.

Igualment difícil és aconseguir un consens sobre la caracterització d'aquesta altra economia. S'entén: els qui utilitzem el concepte d'economia social i solidària volem abastar pràctiques econòmiques heterogènies, amb orígens diferents, arrelades en contextos socials molt diversos i estudiades per autors amb ideologies fins i tot oposades.

Tanmateix, malgrat les divergències, una part important de les descripcions al·ludeixen, amb més o menys intensitat, a uns quants elements compartits. Vegem-ho recurrent a les caracteritzacions que en fan el Consell Való d'Economia Social (CWES), de Bèlgica; el Chantier de l'Économie Sociale, del Quebec, i la llei espanyola d'economia social del 2011, a l'espera del que pugui dir la futura llei catalana d'economia solidària, un encàrrec que el Parlament català ha fet al Govern.

El CWES descriu l'economia social com el conjunt d'«activitats econòmiques exercides per societats, principalment cooperatives, mutualitats i associacions l'ètica de les quals es tradueix en els principis següents: 1. Finalitat de servei als membres o a la col·lectivitat abans que al benefici; 2. Autonomia en la gestió; 3. Processos de decisió democràtica, i 4. Primacia de les persones i del treball per sobre del capital en el repartiment dels beneficis».

Una caracterització semblant en fa el Chantier de l'Économie Sociale, del Quebec. Per a aquesta xarxa de xarxes d'empreses d'ESS, la missió del sector, que ells anomenen economia social, serveix als membres i a la comunitat abans que a l'obtenció de beneficis, les seves organitzacions són independents de l'Estat, les decisions les prenen democràticament els treballadors i/o els usuaris, es concedeix prioritat a les persones sobre el capital i funcionen sobre la base de la participació, l'apoderament i la responsabilitat individual i col·lectiva.

Per últim, la llei espanyola 5/2011 sobre economia social, en el seu article 4, delimita el sector pel compliment d'aquests quatre requisits:

«a) Primacia de les persones i de la finalitat social per sobre del capital, la qual cosa es concreta en la gestió autònoma i transparent, democràtica i participativa, que porta a prioritzar la presa de decisions més en funció de les persones i les seves aportacions de treball i serveis prestats a l'entitat o en funció de la finalitat social, que en relació amb les seves aportacions al capital social.

b) Aplicació dels resultats obtinguts de l'activitat econòmica principalment en funció del treball aportat i el servei o activitat realitzada pels socis i sòcies o pels seus membres i, si escau, a la finalitat social objecte de l'entitat.

c) Promoció de la solidaritat interna i amb la societat que afavoreixi el compromís amb el desenvolupament local, la igualtat d'oportunitats entre homes i dones, la cohesió social, la inserció de persones en risc d'exclusió social, la generació de llocs de treball estables i de qualitat, la conciliació de la vida personal, familiar i laboral, i la sostenibilitat.

d) Independència respecte dels poders públics».

Intentant destil·lar l'essència d'aquestes descripcions, m'aventuro a definir l'economia social i solidària com aquell conjunt de pràctiques que donen primacia a la satisfacció de necessitats humanes per sobre del lucre, gestionen la seva activitat de manera democràtica i estan compromeses amb el seu medi natural i social, en la perspectiva de la transformació social.

Em refereixo, per tant, a pràctiques –no tan sols a entitats i empreses– de naturalesa econòmica i, doncs, d'apropiació, transformació, comercialització, consum, distribució de l'excedent, inversió i circulació monetària. El seu objecte social és satisfer necessitats dels membres i/o de la col·lectivitat. El servei passa, doncs, per davant del lucre, que no existeix o bé està limitat (fons irrepartibles en el cas de les cooperatives, per exemple), i en tot cas és distribuït no en funció del capital aportat per cadascú, sinó de la participació de cada persona en l'activitat col·lectiva.

Per organització democràtica entenc que els membres de l'organització participen, directament i/o mitjançant els seus representants, en la presa de decisions. Hi preval el principi d'una persona, un vot. La participació democràtica dels treballadors no exclou la d'altres sectors: usuaris, voluntaris, representants de la comunitat i fins i tot, limitadament, socis col·laboradors que hi aporten capital.

Finalment, la responsabilitat social significa que es tracta d'iniciatives arrelades al medi, tant natural com social, al qual procuren aportar-hi externalitats positives (creació de llocs de treball de qualitat, suport a activitats socials i culturals...) i minimitzar les negatives (contaminació, tancament d'altres empreses o botigues per culpa de la competència que els fan...).

En última instància, la forma jurídica que els actors de l'ESS adopten per regular la seva activitat és secundària; la seva adscripció al sector prové de la pràctica que duen a terme. Amb més raó encara, quan sovint les lleis de cooperatives i de societats semblants, per una mal entesa empresarialització, intenten acostar aquestes experiències a les societats mercantils. D'això es desprèn que, d'una banda, hi ha mutualitats, associacions o fundacions del camp social i cooperatives que no són expressions d'ESS perquè en la seva activitat quotidiana persegueixen la mateixa finalitat i es regeixen per idèntics valors que una empresa mercantil típica, i, de l'altra banda, que hi ha empreses jurídicament mercantils (societats limitades, sobretot) que sí que en formen part, ja que practiquen els valors de l'ESS.

La magnitud

Resulta impossible quantificar amb exactitud la importància quantitativa de l'ESS. Moltes de les seves pràctiques no es formalitzen en entitats o empreses, sinó en col·lectius informals, en hàbits individuals o d'organitzacions... Però fins i tot si ens cenyim a comptabilitzar les empreses i entitats jurídicament constituïdes, toparem amb el fet que les estadístiques oficials són sovint fragmentàries i incongruents d'una administració a una altra, perquè, com ja he dit, hi ha moltes definicions del que pugui ser l'ESS.

Malgrat això, apporto algunes xifres amb una intenció merament il·lustrativa.

Restringint l'abast al cooperativisme, el subsector que constitueix el nucli històric i ideològic de l'ESS, s'estima que hi ha unes 800.000 cooperatives repartides per més de 80 països, que associen uns mil milions de persones i donen feina a uns cent milions. Algunes dades més: l'Informe Global 300, elaborat i publicat per l'Aliança Cooperativa Internacional (ACI), mostra que les 300 cooperatives més grans del món tenen un volum

de negoci consolidat de prop d'1,27 bilions d'euros, l'equivalent al PIB de molts països grans. Entre aquestes tres-centes, ocupa un lloc destacat la corporació cooperativa Mondragon, una de les experiències cooperatives mundials més riques, que com tota realitat, encara més si és gran i complexa, té seguidors i detractors.

Ara obrim el camp a tota l'ESS. Centrem-nos primer a la Unió Europea.⁹ Podem considerar que hi ha més de dos milions d'empreses de l'ESS, les quals ocupen uns 5,4 milions de persones, n'associen 123 milions i representen entre el 15% i el 17% del PIB. Si ens centrem ara a Catalunya,¹⁰ els llocs de treball del sector s'aproparien als 130.000, el 4,62% de la població ocupada, organitzats en més de 27.000 empreses i entitats. Insisteixo que hem d'atribuir a aquestes xifres un valor orientatiu; tot i amb això, ja ens indiquen la rellevància del sector.

En qualsevol cas també, es tracta de realitats molt heterogènies pel que fa a dimensió, activitat i intensitat en l'aplicació de les característiques de l'ESS. Moltes d'aquestes empreses, a més, són fràgils, se centren exclusivament a sobreviure, estan tancades en elles mateixes i tenen poca consciència de pertànyer a un sector singular i transformador.

Els subsectors

En aquests moments trobem pràctiques d'ESS en totes les fases del cicle econòmic convencional. El fet que cada pràctica actuï sobre un moment singular del procés econòmic –el treball, el consum, el crèdit, la moneda, etc.– genera una identitat compartida entre totes les pràctiques de cada fase, que les configura com un subsector de l'ESS. Vegem-ho.

Apropiació sostenible i comunitària de recursos

Són aquelles formes de gestió dels recursos naturals en què la propietat o el benefici que se n'extreu pertanyen a una comunitat determinada de persones, que els administra democràticament d'acord amb una sèrie de regles. Són els anomenats béns comuns, comunals o el comú. Els béns comuns se centren en l'accés i l'ús dels recursos, més que en la propietat.

Aquest règim de béns, habitual fa tres-cents anys en tots els pobles, és cada dia més minoritari a causa dels processos de privatització soferts associats al desenvolupament del capitalisme. Tot i amb això, encara podem trobar-ne alguns, com ara l'estany de Banyoles, les pastures comunals gestionades pels habitants dels pobles d'alta muntanya, com els de la Vall d'Aran, o sistemes comunals de reg, amb formes de justícia no estatal tan interessants com el Tribunal de la Vega, de València, òrgan col·legiat que resol els litigis entre les comunitats de regants i que ha estat declarat per la Unesco patrimoni immaterial de la humanitat.

Actualment, als comuns materials hem d'afegir els comuns immaterials, sovint anomenats procomú (o *commons*), dels quals parlarem tot seguit.

9. CEPES. «Construir Europa desde la economía social». *Prioridades de la economía social ante las elecciones al Parlamento Europeo 2014*. www.cep.es.

10. «L'economia social i cooperativa a debat». www.jornal.cat.

Treball cooperatiu

El treball cooperatiu té lloc en cooperatives de treball associat, societats laborals, cooperatives agràries de treball comunitari de la terra o de pescadors i altres empreses que són propietat dels treballadors. Es duu a terme també en associacions i fundacions del camp social, com a treballadors autònoms socialment responsables i com a treball col·laboratiu digital, fomentat per les dinàmiques P2P (entre iguals), xarxes distribuïdes de persones on cadascú participa en el grau que vol per assolir uns objectius comuns que donen com a resultat béns immaterials d'ús lliure.

El treball cooperatiu implica la gestió democràtica i participativa de la producció per les persones productores, exclusivament o amb altres grups d'interès com els consumidors o usuaris. En una empresa de l'ESS es poden donar diversos graus de gestió democràtica. Hi pot predominar la democràcia representativa, de manera que els productors es limiten a decidir de manera directa, normalment reunits en assemblea anual, sobre la distribució dels excedents, l'aprovació dels comptes anuals, la supervisió de la gestió social i poca cosa més, a més d'elegir democràticament els seus representants als òrgans de govern i, eventualment, a la direcció perquè prenguin la resta de decisions. Altres vegades, en canvi, hi predomina la democràcia participativa i els productors participen en la presa de decisions importants, i fins i tot en la seva elaboració; a més, cada productor autogestiona la seva feina diària, pel seu compte o en l'equip de treball.

Comercialització justa

La comercialització justa és una pràctica de distribució de productes fets en condicions socials i ambientals adequades entre productors, comercialitzadors i consumidors, i basada en preus justos.

La comercialització justa inclou el comerç just entre productors del Sud i consumidors del Nord, però també els sistemes de circuits curts de comercialització, quilòmetre zero, comerç de proximitat, etc.

Els principals canals de comercialització justa adopten la forma de cooperatives de consum, de cooperatives de serveis, d'associacions i cooperatives mixtes de productors i consumidors, de botigues de comerç just, de botigues de segona mà, de fires d'intercanvi, fires d'economia solidària, mercats pagesos, etc.

Consum responsable

Cada producte, cada euro, és una part de la natura, de formes de vida i de porcions del territori sacrificades per satisfer les nostres necessitats... o els nostres capricis.

Quan consumim un producte en l'elaboració del qual s'han explotat éssers humans o s'han destruït els ecosistemes, ens en fem corresponsables. El consum, per tant, no és tan sols un acte econòmic, sinó també ètic i polític. Es tracta d'un exercici de poder pel qual podem donar suport a l'explotació dels treballadors, la devastació del planeta, la concentració obscena de riquesa en poques mans i l'exclusió social,

o bé enfortir una manera més justa d'entendre les relacions entre les persones i més sostenible entre aquestes i la resta d'éssers vius i del planeta.

El consum responsable significa habitar-se a triar aquesta segona opció. Vol dir consumir tant com es pugui entre aquells béns de consum o serveis que, al mateix temps que satisfan les nostres necessitats, beneficien també els productors i no malmeten els ecosistemes.

L'assumpció d'un consum responsable travessa quatre fases: de la primitiva insostenibilitat inconscient passem a prendre consciència de la nostra insostenibilitat, per tant a la insostenibilitat conscient; d'aquesta podem saltar de manera conscient a la sostenibilitat, és a dir, a la fase de la sostenibilitat conscient i, per últim, l'ideal és que interioritzem els actes de consum responsable per convertir-los en hàbits, i així arribem a la quarta fase, la duradora, la fase de la sostenibilitat inconscient.

Avui el consum responsable –també dit crític, conscient o transformador– pren diverses cares: consum cooperatiu, consum ecològic, consum solidari, consum col·laboratiu i, naturalment, reducció del consum. Consum cooperatiu quan s'organitza de manera col·lectiva mitjançant, per exemple, les cooperatives de consum. Consum ecològic quan s'escull el bé o servei amb menys impacte sobre el medi natural, sovint guiats per les ecoetiquetes. Consum solidari quan, comprant, es vol donar suport a una causa o a uns productors o comercialitzadors que, per la raó que sigui, necessiten ajut. Consum col·laboratiu quan se cerca donar, compartir i intercanviar amb els altres. I reducció del consum perquè se sap que el consum més ecològic és el que no es produeix, i que resulta més fàcil obtenir la felicitat a la vida si ens autolimitem el consum, especialment d'objectes, per tenir més temps i dedicar-lo a satisfaccions immaterials, com ara ampliar coneixements, participar en la vida pública o cultivar els afectes.

Finances ètiques

Encara que sembli un oxímoron, hi ha entitats financeres que obren amb el màxim rigor ètic; són les finances ètiques i solidàries. Estan formades per entitats financeres, com les cooperatives de crèdit, que són de propietat col·lectiva i gestió democràtica, i que, en la seva activitat, prioritzen l'obtenció d'un benefici social per sobre del benefici econòmic.

Les entitats de finances ètiques, d'una banda, combaten l'alienació dels estalviadors, que en la banca convencional perden tot control sobre la destinació dels seus estalvis, mentre que en les finances ètiques participen en la marxa de l'entitat i saben en què s'inverteixen els seus diners, i de l'altra banda, promouen l'ús social dels estalvis i les inversions. Els eslògans d'algunes d'aquestes entitats financeres ètiques són d'allò més eloqüents: «El més alt interès és el de tots», diu un anunci de la Banca Ètica Italiana. «Es conforma vostè a tancar els ulls sobre la manera en què els seus diners són utilitzats, o bé prefereix posar en pràctica els seus principis?», pregunta als seus clients el britànic Cooperative Bank.

Moneda social

Ens referim a xarxes d'intercanvi de productes, serveis i coneixements, o bé a sistemes de crèdit mutu, entre persones, entitats i empreses, basades en el troc multirecíproc, que no fan servir la moneda oficial, sinó altres sistemes de valoració, d'intercanvi i de pagament creats pel mateix grup que anomenem monedes socials, comunitàries o complementàries.

La moneda social o comunitària és un acord entre membres d'una comunitat per acceptar una moneda no tradicional com a mitjà d'intercanvi, de manera que els instruments o mitjans per facilitar aquest intercanvi poden ser variats: temps, punts, unitats de compte en un web, bitllets, targetes... Les monedes socials equivalen a un bo intercanviable dins d'una xarxa i no generen interessos.

La moneda social no és especulativa, sinó que recupera les funcions legítimes del diner: mesurar el preu dels béns, facilitar la compravenda de mercaderies i la cancel·lació de deutes, i atresorar valor.

Es calcula que en aquests moments funcionen al món unes quatre-centes monedes socials. Algunes de les més conegudes són les *ithaca hours* a la ciutat Ithaca de l'estat de Nova York, el *chiemgauer* a Baviera, el *sol-violette* a Tolouse, els *sampaio*s a São Paulo, els *wir* a Suïssa, el *cape town talent* a Ciutat del Cap, el *tianguis* a Mèxic, el *fueari kippu* al Japó i el *bristol pound* a Bristol.

De vegades, la moneda social és avalada amb moneda oficial, és a dir, guardant una quantitat d'euros, dòlars, iens, etc., equivalent al valor de la moneda social que es posa en circulació, en altres casos la moneda d'una xarxa d'intercanvi no està sustentada en cap moneda oficial sinó en la confiança, com un sistema de crèdit mutu en què el diner es genera com a deute tan bon punt algú rep d'un altre un bé o servei, i se salda més endavant oferint a un altre membre de la xarxa un altre bé o servei de valor equivalent.

Distribució solidària

Consisteix a distribuir l'excedent econòmic de la producció de manera democràtica i amb criteris d'equitat i de solidaritat. A escala empresarial, implica adoptar ventalls salarials reduïts a les empreses, com també utilitzar part dels excedents per donar suport a activitats socials i comunitàries. A escala interempresarial, pren la forma de fons de solidaritat entre empreses, tal com practiquen entre elles les cooperatives de Mondragon mitjançant tres fons intercooperatius: el Fons Central d'Intercooperació (suport a cooperatives amb pèrdues), el Fons d'Educació i Promoció Intercooperativa (formació sociocooperativa i professional, i R+D) i el Fons de Solidaritat Corporativa (cobriment de pèrdues de les cooperatives industrials). A escala local, el millor exemple el constitueixen els pressupostos participatius que es confeccionen en uns tres-cents municipis d'arreu del món. A escala internacional, malauradament l'únic exemple que coneixem el constitueixen les aportacions que entitats, empreses i col·lectius de treballadors fan del 0,7% dels seus beneficis o dels seus sous a la cooperació internacional, ampliant el compromís acordat per les Nacions Unides el 1970 perquè els estats donants destinessin el 0,7% del seu PIB a l'Ajut Oficial al Desenvolupament, un compromís que, a dia d'avui, només compleixen cinc països (Dinamarca, Holanda, Luxemburg, Noruega i Suècia).

Les funcions socials de l'ESS

Gràcies a l'ESS, una part de la població mundial millora les seves condicions de vida, tal com reconeix l'ONU.¹¹ Aquesta altra economia proporciona aliments a baix preu i més sans; crea llocs de treball més estables¹² i de qualitat que no pas l'empresa mercantil; contribueix a preservar el món rural; combat la pobresa i l'exclusió social; permet una assistència sanitària millor; facilita habitatges a preus més assequibles que el mercat; dóna accés al crèdit als sectors populars; etc.

Però, a més, l'ESS promou en les seves pràctiques un tipus de societat més democràtica, igualitària, local i solidària. Més democràtica perquè formar part activa d'una iniciativa d'ESS és com anar a una escola de democràcia i de participació. Més igualitària perquè en aquest sector les diferències salarials, d'oportunitats i de poder entre gèneres i entre categories professionals són força menors que en l'economia mercantil privada. Més sostenible perquè les empreses de l'ESS tenen una menor propensió al creixement il·limitat i a la destrucció del medi ambient. Més local, perquè l'ESS neix de comunitats locals, fixa la població al territori i difícilment es deslocalitza. Finalment més solidària, perquè són pràctiques econòmiques que es preocupen per les necessitats de les persones de la mateixa organització i de la comunitat, a diferència de la gran majoria d'empreses mercantils privades.

A més, la major part d'activitats socials adreçades a millorar l'entorn –l'agricultura ecològica, la recuperació i el reciclatge de residus, la inserció sociolaboral, la promoció del patrimoni, la solidaritat internacional, el turisme solidari, l'art i la cultura, la comunicació alternativa, etc.– adopta aquestes formes d'organització econòmica. Està assumit de manera natural que la dimensió econòmica d'un projecte de canvi social, sigui del tipus que sigui, s'ha de gestionar amb criteris d'ESS i utilitzant tant com es pugui els tipus jurídics que s'hi adiuen millor, com ara la cooperativa.

Cap a un nou paradigma

L'ESS és un sector socioeconòmic en ascens, i un emergent moviment social transformador. Però no és, de moment almenys, una nova teoria econòmica, com pugui ser-ho l'economia ecològica o l'economia feminista. És cert que sovint aquestes experiències han estat acompanyades i orientades per un pensament economicosocial formulat en termes eticofilosòfics, que ha establert principis orientadors. Aquestes guies, és clar, han estat seguides relativament en la gestió diària i, a més, no han tingut prou cos per fer front als complexos problemes que encaren avui moltes empreses d'ESS que han d'operar dins de mercats globalitzats. Aquesta mancança interna del sector impel·leix molts dels seus protagonistes a recórrer a conceptes i eines operatives pròpies de l'economia i l'empresa capitalistes, un dels principals factors que, amb el temps, empenyen moltes d'aquestes experiències a mimetitzar-se amb les empreses i formes capitalistes i, per tant, a allunyar-se de l'ESS.

11. ONU. *Las cooperativas en el desarrollo social*. Resolució de 7 d'octubre de 2009.

12. Malgrat la crisi econòmica, l'economia social i solidària a l'Estat espanyol ha creat, entre 2008 i 2012, 20.000 noves empreses i més de 150.000 nous llocs de treball. Segons el Ministerio de Empleo y Seguridad Social, la destrucció d'ocupació a l'ESS va ser 6,5 punts inferior que a la resta d'empreses.

Però si bé és cert que l'ESS no disposa encara d'una teoria i d'unes categories analítiques que l'expliquin i li donin la imprescindible autonomia cultural respecte de la ideologia econòmica dominant, també ho és que, en esbós, les pràctiques d'ESS van més enllà del que s'espera d'un agent econòmic en el capitalisme i són més que la suma d'iniciatives econòmiques amb regles particulars, al contrari, apunten cap a un paradigma econòmic alternatiu al dominant.

Les experiències d'ESS remetent a la concepció substantiva de l'economia. Recordem que, davant la definició neoclàssica d'allò econòmic com els actes d'assignació de recursos escassos a fins alternatius de Lionel Robbins, per a Karl Polanyi l'economia designa un procés institucionalitzat d'interacció entre l'ésser humà i la natura que permet un proveïment regular en mitjans materials per satisfer les necessitats. Allò econòmic en sentit substantiu remet a la concepció aristotèlica i a l'etimologia del terme «economia»: administració (*nemós*) de la casa (*oikos*). Si ens atenem a aquesta caracterització d'allò econòmic, el capitalisme no seria, de fet, una economia, sinó en tot cas, una crematística, l'adquisició sense fi i sense finalitat de béns i de diner, que diria Aristòtil; l'economia de debò seria més aviat l'ESS.

Així doncs, les millors pràctiques de l'ESS esbossen un paradigma econòmic alternatiu al patriarcal-capitalista-productivista, basat en les característiques que, resumidament, esmento tot seguit:

a) L'economia com a sistema per generar i organitzar combinacions de recursos (escassos o no) a fi de satisfer les necessitats i aspiracions que s'estableixen com a legítimes de tots els seus membres. O dit d'una altra manera: l'economia com a sistema per aconseguir la reproducció ampliada de la vida, i no la reproducció ampliada del capital.

b) La riquesa produïda per les empreses entesa com una suma de valor de canvi (convertit en salaris i beneficis) i de valors d'ús: la producció de béns i serveis socialment útils, l'aprenentatge de noves habilitats i nous coneixements durant el procés de producció, el desenvolupament de les relacions humanes, la perdurabilitat de l'organització... Una riquesa que, a més de generar-se en l'empresa, es crea des d'altres àmbits, des d'altres rols i sovint des d'altres actors: des de la reproducció de les persones amb el treball domèstic i de l'atenció a les persones (aclaparadorament fet per les dones), des del treball voluntari i comunitari, etc.

c) L'empresa entesa com a comunitat humana organitzada que satisfà necessitats econòmiques, però també educatives, relacionals, etc. Per tant, una empresa, la de l'ESS, que evita escindir allò econòmic (suposadament objectiu i previ) d'allò social (subjecte a allò econòmic i a la negociació política).

d) Una noció de l'eficiència diferent de la maximització del capital invertit o del concepte clàssic de productivitat. De fet, es configura com el conjunt de bones maneres de complir els objectius democràticament determinats pels membres de l'entitat amb els mínims recursos físics, humans i monetaris. «Conjunt de bones maneres», així en plural, perquè no hi ha un òptim en l'eficiència quan hi intervenen diferents paràmetres, sinó unes quantes bones maneres de complir-los.

e) El valor de la democràcia en l'organització de l'economia. L'ESS ens recorda que no pot haver-hi autèntica democràcia política sense democràcia econòmica, i que aquesta democràcia econòmica ha d'operar tant a escala micro (les empreses han de ser democràtiques) com macro (les grans opcions econòmiques les hem de prendre col·lectivament com a societat).

f) En fi, la necessària pluralitat i complementarietat de principis econòmics: l'intercanvi mercantil (propri de les societats laborals o les cooperatives de treball), però també la reciprocitat (pròpia d'una xarxa d'intercanvi o una mutualitat), la redistribució (una fundació social) i l'autoconsum (una economia comunitària).

g) I com a clau de volta d'aquest nou paradigma, un valor central, la cooperació, i un nou arquetip antropològic sobre el qual fundar-la, en lloc de l'*homo economicus*, l'*homo cooperans*. L'ESS parteix implícitament de la convicció, d'altra banda fonamentada en estudis neurològics, zoològics i antropològics, que la cooperació és un tret evolutiu que apareix ja en els primats superiors i culmina de moment en l'ésser humà, una espècie bàsicament cooperativa, en tant que vulnerable físicament i dotada d'intel·ligència. Així, la cooperació esdevé una estratègia de supervivència, i és el fonament de tota civilització i del progrés de la humanitat.

Tendències emergents

A casa nostra, l'ESS viu un moment molt dinàmic. Com qui diu, cada dia sorgeixen, no només iniciatives noves, sinó també iniciatives innovadores. Tot seguit intento apuntar algunes d'aquestes tendències emergents que, al meu entendre, s'hi poden observar:¹³

1. L'ús intensiu del web 2.0, que està diluint moltes barreres geogràfiques i tècniques que fins ara impedièien compartir idees i recursos, i permet, per exemple, que els socis d'una cooperativa treballin a distància com fan, per exemple, les cooperatives Arkenova i Bonobo.
2. La voluntat de les noves pràctiques de contribuir al procomú, és a dir, de treballar en codi obert, compartir *know how* i generar nous comuns sobretot en la producció cultural i de coneixement. Una part d'aquests productes generats es ven al mercat i permet guanyar-se la vida, però almenys una altra és accessible a tothom. Poso com a exemples Amical Wikimedia, associació que gestiona la part catalana de la Viquipèdia, l'enciclopèdia de contingut lliure i col·laboratiu i que entre el 2001 i el 2014 ja hi havia escrit més de 400.000 articles, o la cooperativa Communia, dedicada al programari lliure, al web 2.0 i al foment del coneixement lliure, obert i horitzontal.
3. La hibridació de les fórmules organitzatives a fi d'integrar més possibilitats d'actuació i més agents. Cooperatives vinculades a una associació, com Apindep i Apindep Ronçana, associació i cooperativa de consum respectivament, que subministren serveis per a persones discapacitades. Cooperatives mixtes o integrals (treball-con-

13. Per aprofundir en aquestes tendències, podeu llegir «El cooperativisme que ve», Nexe, gener del 2014. nexe.coop/nexe/.

sum, habitatge-consum-crèdit...), i cooperatives *multistakeholder*, on participen treballadors, consumidors, voluntaris i entitats de suport, a la manera de les cooperatives socials italianes, les societats cooperatives d'interès col·lectiu a França (SCIC)¹⁴ i les cooperatives de solidaritat del Quebec, amb la diferència que a Catalunya, fins avui, les administracions locals no s'hi han implicat. La inclusió dels consumidors és la més estratègica de totes: implicar el client en la marxa de l'empresa i incentivar-lo perquè ajudi a millorar el producte o servei. Poden servir com a exemples COS, cooperativa mixta de treballadors i consumidors dedicada als serveis de salut de manera autogestionada, o Cineciutat, l'associació ciutadana de Palma de Mallorca que ha comprat l'antic cinema Renoir.

4. El consum cooperatiu de béns i serveis, com també d'espais i recursos, entre persones, entitats i empreses. Destaco el creixement del cotreball, entès com alguna cosa més que distribuir-se uns metres quadrats d'oficina, sinó com cultivar espais comunitaris i multidisciplinaris que afavoreixin la relació entre persones i organitzacions, de la qual naixeran projectes d'intercooperació tal com passa a la seu central del grup cooperatiu multiserveis ECOS, un espai on conviuen sinèrgicament deu empreses d'aquest grup amb altres entitats com l'Observatori Desc, l'Institut Català d'Antropologia, el Centre de Recerca i Informació en Consum (CRIC) o la banca ètica Fiare.

5. La importància de l'arrelament territorial de moltes d'aquestes iniciatives, d'impulsar processos de desenvolupament cooperatiu local i comunitari a partir dels recursos de cada barri o poble. L'experiència *Barri cooperatiu a Sants*, en procés de replicació a altres barris barcelonins, va en aquesta línia.

6. La consideració de les empreses com a comunitats de persones que comparteixen un nucli dur de projectes, sempre en construcció i revisió permanents, però que a més faciliten la inclusió de projectes individuals o dels petits grups dintre l'organització. En una societat empatxada de xarxes però afamada de comunitat, són empreses atractives i vives, que fomenten la intraemprenedoria d'acord amb els desitjos tant del col·lectiu humà que la compon com fins i tot de petits grups o de persones individuals que hi ha dintre seu. La cooperativa L'Apòstrof, dedicada als serveis de comunicació però també a la formació i promoció de l'ESS i a la producció de continguts de ficció, pot representar aquesta concepció de la cooperativa com a confederació de projectes, alguns propis de petits grups i, fins i tot personals.

7. La introducció de noves formes de finançament i la seva hibridació: els socis col·laboradors inversors en el cas de les cooperatives (inversors que, a vegades, poden ser altres cooperatives); els fons col·lectius d'ajut mutu, il·lustrat per les Comunitats Auto-finançades (CAF); les pràctiques de micromecenatge o microfinançament; el pagament diferit per productes com la relació que algunes cooperatives de consum agroecològic estableixen amb els productors; etc. Hem de ser conscients que, en aquests anys que vénen, molts projectes començaran a caminar des de la precarietat, amb un capital exigü reunint gràcies a moltes petites fonts de finançament.

14. www.les-scic-coop.

8. La immersió o creació d'un ecosistema o entorn que dona suport al projecte. Per exemple, la cooperativa Esnetik, dedicada a la producció i el consum de productes làctics de la província de Biscaia, d'acord amb els principis de la sobirania alimentària, que té a més dels socis productors (vuit pastors) i consumidors (una vuitantena), una desena d'entitats i institucions (l'Ajuntament d'Orozko, el sindicat agrari EHNE Biscaia –l'impulsor del projecte–, Veterinaris Sense Fronteres, Fiare...), que participen en el consell rector de la cooperativa, sense que tinguin responsabilitat en la gestió ni en els resultats.

9. La multiactivitat. Perquè petites empreses locals siguin viables econòmicament, sovint cal que es dediquin a diverses activitats alhora. És el cas, per exemple, de la cooperativa Sambucus, de Manlleu, que compagina un restaurant amb el conreu de la terra i tallers gastronòmics, o de la Garbiana, una cooperativa amb seu a Tarroja de Segarra, organitzada en tres seccions: la Garbiana pagesa (producció de fruita i verdura, llegums, ous, cereals i farines...), la Garbiana artesana (rebosteria, pa i coques, conserves, begudes naturals, bolets secs...) i el Rebost de la Garbiana (punt de venda de tots els productes i recollida de la cistella ecològica).

Una economia per al desenvolupament local

Moltes empreses i activitats pròpies de l'ESS contribueixen al desenvolupament del municipi en què estan situades. És habitual que molts projectes d'aquest sector neixin per resoldre necessitats d'una població determinada; els qui les impulsen acostumen a viure-hi, igual que els seus proveïdors i col·laboradors; a més, els beneficis econòmics circulen dintre la població, i són iniciatives que empatitzen amb els problemes de la comunitat i, fins i tot, s'involucren en les seves activitats socials i culturals. No és casualitat que un dels set principis del cooperativisme prescriuï que «les cooperatives treballen per aconseguir el desenvolupament sostenible de les seves comunitats».

La localitat anglesa d'Alston, de 2.100 habitants, il·lustra a la perfecció la contribució de l'ESS al desenvolupament local. Sense botigues, ni correus, ni Internet, ni fàbriques –té molt pocs habitants i està situada en un lloc remot–, la ciutadania s'ha hagut d'espavilar per crear pel seu compte una vintena d'empreses entre comerços, un gimnàs, correus i serveis d'Internet, totes en forma cooperativa.

La Comissió Europea resumeix així les aportacions, concretament de les cooperatives, al desenvolupament local: «En ser organitzacions centrades en els seus socis, les cooperatives estan arrelades a les comunitats locals, contribueixen a mantenir els llocs de treball locals i faciliten serveis locals en un context de globalització econòmica. Els usuaris dels serveis de les cooperatives, siguin productors, consumidors o treballadors, solen tenir una gran estabilitat geogràfica. Aquest arrelament local pot combatre amb eficàcia la desertització de zones rurals i contribuir al desenvolupament de les regions i poblacions desfavorides».¹⁵

15. Comissió Europea. *Comunicación de la Comisión Europea al Consejo, al Parlamento, al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones sobre fomento de las cooperativas en Europa*. 23 de febrer de 2004.

Històricament, les societats mediterrànies com la nostra estan acostumades a arromangar-se en la resolució directa dels problemes socials al marge, i fins i tot en contra, de les administracions públiques, tradicionalment poc actives. A l'Estat espanyol, l'arribada dels ajuntaments democràtics va fer canviar de mans aquesta responsabilitat i la immensa majoria de la ciutadania que estava mobilitzada es va desmobilitzar i va delegar la millora de les seves condicions col·lectives de vida als ajuntaments. Ara, però, aquesta realitat caracteritzada per la manca de recursos de les administracions per fer front a unes necessitats socials molt superiors a les de fa uns anys torna a pressionar la ciutadania a reactivar-se.

En efecte, en moments com ara, en què la societat se sent del tot subordinada als capricis dels mercats financers, més empobrida per les polítiques econòmiques d'austeritat dictades a milers de quilòmetres, i més abandonada per les administracions, es gesten dintre seu iniciatives econòmiques, la majoria de caràcter microeconòmic, que intenten satisfer les necessitats més bàsiques que han quedat desateses, i el marc natural per desenvolupar-les és precisament el territori que més coneixen, el poble, el barri o la ciutat on viuen.

Si bé més lentament del que caldria, la ciutadania torna a apoderar-se. Cada cop espera menys que «aterri» alguna multinacional, portada per l'Ajuntament, per «salvar» el poble instal·lant-hi una fàbrica; ara la ciutadania comença a buscar com aprofitar els recursos locals, els aflorats i els potencials, els tangibles i els intangibles, per sortir de la pobresa i l'atur i crear noves formes de produir, consumir i relacionar-se. Perquè ens fem una idea de la importància d'aquesta mobilització social, pensem que s'han identificat prop de 600 experiències d'innovació social davant la crisi a Catalunya, entre bancs de temps, assemblees locals de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca, horts comunitaris, grups locals de *Som Energia*, cooperatives de consum, centres socials autogestionats i altres.¹⁶ Aquesta mobilització social té com a principals recursos els actius del territori i els sabers dels que hi viuen –que són més dels que ells mateixos es pensen–, com a principals habilitats la capacitat de cooperar i de connectar-los, i com a principals objectius els propis de qualsevol procés de desenvolupament local comunitari, és a dir, la millora de les condicions de vida concretada en la creació d'ocupació de qualitat, l'eradicació de l'exclusió social, la sostenibilitat ambiental del territori i la creació d'una comunitat cohesionada i cada cop més apoderada.

Les iniciatives econòmiques per resoldre necessitats bàsiques que brollen de la mateixa ciutadania trien sovint formes de l'ESS. Recollir-ne els principals tipus i sistematitzar-los pot ajudar col·lectius d'altres territoris a replicar les iniciatives, i les administracions a estimular-ne el naixement i el desenvolupament. Perquè si bé són iniciatives que han de néixer des de la ciutadania i ser liderada per ella, els poders públics poden i han de facilitar que sorgeixin i tot seguit brindar-los els mitjans perquè es consolidin i creixin. Per desgràcia, moltes administracions treballen encara llastrades per una cultura poc col·laborativa i fins fa poc prestaven escassa atenció a l'ESS,

16. *Barris i crisi*. Informe executiu. Grup de Recerca IGOP. Bellaterra, febrer de 2014.

la qual encasellen exclusivament com a creadora de llocs de treball en moments de crisi. Però l'ESS pot fer molt, ho està fent des de diferents vies per reparar i construir les comunitats. La generació de llocs de treball és un objectiu prioritari, però ni és l'únic ni s'acostuma a aconseguir aïlladament d'altres.

Vegem a continuació unes quantes fórmules d'ESS vinculades al desenvolupament local, tot plegat vint-i-una. Per a això, ens imaginarem que són eines i que cada una compleix sobretot una funció econòmica determinada. Així, disposem d'eines d'ESS que ajuden a crear ocupació, finançar projectes, estimular la demanda, millorar l'oferta, crear béns públics, redistribuir-los i estalviar.

1. Eines per crear ocupació

Rebaixar ostensiblement l'elevadíssim nombre de persones desocupades, per no parlar ja d'aconseguir la plena ocupació i que aquesta sigui de qualitat, requereix un canvi dràstic de model productiu, a més de la reducció generalitzada de la jornada laboral (treballar menys perquè treballi tothom), i qualsevol d'aquestes transformacions s'hauria d'implementar des d'un nivell superior al local. Que ningú no s'imagini tampoc que la solució vindrà de convertir-nos ara tots en emprenedors; una cosa és la necessitat d'estimular l'emprenedoria i l'altra voler fer-nos creure que resoldrà el problema de l'ocupació. Invocar l'emprenedoria no pot ser l'excusa perquè els poders públics abdiquin de les seves responsabilitats de garantir el dret al treball i a unes condicions de vida dignes per a tothom.

Fetes aquestes precisions, algunes de les pràctiques d'ESS que poden estimular la creació d'ocupació són les cooperatives que acullen emprenedors, la reempresa cooperativa i, a mitjà termini, les cooperatives escolars.

1.1 Cooperatives que acullen emprenedors

En els temps que corren, crear una empresa de zero i que funcioni és molt difícil; la majoria d'intents fracassen al cap de poc. Una possible via per augmentar l'èxit d'aquests projectes és que la persona o el col·lectiu emprenedor, durant els primers anys, se senti integrat en alguna realitat similar, ja consolidada i més gran.

Hi ha diverses maneres de fer aquest acompanyament. Una via és la que adopta la cooperativa Labcoop, del grup Ecos de Barcelona, que lloga per hores l'ús d'espais a nuclis d'emprenedors cooperatius, els immergeix en un ecosistema cooperativista i els tutoritza. Una altra és la que ja han seguit uns quatre mil emprenedors francesos, la de les Cooperatives d'Activités et d'Emploi (CAE), dissenyades expressament per acompanyar els emprenedors durant una primera etapa.

Però encara hi pot haver altres formes, com la d'acollir nuclis d'emprenedors cooperatius amb la seva activitat pròpia dintre d'una cooperativa ja consolidada. És el que va fer la cooperativa d'ecomissatgeria *Trèvol* amb un grup de treballadores de la neteja, obrint la secció *Trèvol Neteja*. Avui la cooperativa resultant ja es diu *Trèvol, Cooperativa de Missatgeria i Neteja*.

1.2 Reempresa cooperativa

Els tímids programes de reempresa que s'estan iniciant a casa nostra s'han de multiplicar, s'han de dotar de més incentius i s'han de centrar en la transformació de negocis mercantils en cooperatives. Per a això, cal canviar la llei concursal vigent i reconèixer el dret preferent dels treballadors de quedar-se l'empresa en forma cooperativa o similar quan l'empresari la vol abandonar, bé sigui per problemes econòmics, per jubilació, etc. I, mentre una llei no ho permeti, convé almenys donar tot el suport que es pugui a aquests processos de transmissió empresarial amb mesures de finançament i acompanyament, tal com fan a França, el Quebec, Itàlia, o Flandes. Avalen l'efectivitat de la fórmula un munt de casos d'èxit de reconversions d'empreses mercantils en cooperatives: Mad Systems, Gramagraf, Mol-Matric, Cusó Tapissers, Nou Indret, Mec 2010, Metall Tecnològic...

1.3 Cooperatives escolars

La familiarització del model cooperatiu entre infants i joves pot ajudar que es creïn més cooperatives i hi hagi més cooperativistes a mitjà termini. Des de fa uns anys, la Generalitat organitza el Programa Fescoop, consistent en un taller a l'aula d'una hora i la convocatòria d'un premi de projectes d'empresa cooperatius; a l'edició de 2012 hi van participar 1.500 estudiants de 60 instituts de Catalunya.

Així mateix, hi ha experiències en què el contacte de l'alumne amb el cooperativisme és força més intensiu. Ens referim a la creació de cooperatives simulades al llarg d'un curs escolar com el programa «Emprendre a la Meva Escola» impulsat per la *Fundació Món Rural* en què durant el curs escolar l'alumnat de Primària crea i gestiona a cada centre una cooperativa que elabora productes que acabaran venent en un mercat o una fira del seu poble a final del curs, i, encara més, a la creació de cooperatives escolars com la cooperativa Els Pinetons, a la també cooperativa Escola Sant Gervasi, de Mollet del Vallès, o com a l'escola olotina El Petit Plançó, que en si ja és una cooperativa de mestres. Al Petit Plançó, des de 1984, els nois i noies funcionen com una cooperativa, la cooperativa Lluís Companys, i prenen acords en assemblees, s'organitzen en comissions de treball i gestionen activitats econòmiques: el servei de fotocòpies de l'escola, la cantina, la botiga i la biblioteca. Sens dubte, aquesta és la manera més efectiva d'introduir els infants en el cooperativisme.

2. Eines per finançar projectes

Una de les principals barreres per al sorgiment de nous projectes d'ESS és l'escassetat de capital i de garanties dels emprenedors, així com la manca de fonts de finançament.

Amb tot, l'ESS i el seu entorn proper comencen a disposar d'eines pròpies de finançament. La Fundació Seira està fent una meritòria tasca per obrir noves fonts de finançament per a les cooperatives; recentment ha editat manuals de finances per a cooperatives i ha promogut la xarxa Financoop.

Algunes pràctiques d'ESS per finançar projectes del sector són els crèdits concedits per entitats de finances ètiques i cooperatives, els socis col·laboradors, els préstecs participatius, els avals solidaris, el microfinançament o micromecenatge i els GEST.

2.1 Crèdits concedits per entitats de finances ètiques i cooperatives

La indignació ciutadana amb un sistema financer esquitxat pels escàndols i responsable destacat de la crisi actual ha fet que moltes persones i entitats traspassin els seus estalvis a entitats de finances ètiques i cooperatives. En el finançament de projectes de l'ESS catalana brillen amb llum pròpia dues entitats, Coop57 i Fiare.

Coop57 és una cooperativa de serveis financers ètics i solidaris nascuda a Barcelona el 1995. Concedeix préstecs a projectes d'ESS, amb recursos provinents de la seva massa social, formada tant per empreses i entitats del mateix sector com per persones individuals.

A més de replicar-se en altres comunitats de l'Estat, últimament s'estan formant seccions locals de Coop57, integrades per un grup d'empreses, entitats i persones vinculades a l'ESS d'una comarca. Fins ara s'han creat les seccions del Vallès, el Baix Llobregat i la del Barcelonès Nord.¹⁷ Aquesta, la primera que es va crear, el 2011, capta estalvi ètic de la subcomarca, organitza actes de difusió de les finances ètiques i promou el sorgiment de projectes d'emprenedoria cooperativa i difon l'economia social i solidària. El 2012 va organitzar el I Concurs d'Emprenedoria Social i Cooperativa; el projecte seleccionat va obtenir l'atorgament d'un crèdit del Coop57 per poder engegar l'activitat.

Fiare (Fundació d'Inversió i Estalvi responsable) es va formar el 2003 amb l'objectiu de crear una banca ètica, cooperativa i ciutadana a tot l'Estat que, per un cantó, financés activitats econòmiques amb un impacte social positiu i transformador i, per l'altre, permetés a la ciutadania donar-hi suport amb els seus estalvis. En aquests anys, Fiare s'ha anat estenent per tot l'Estat fins a consolidar-se com un instrument financer vinculat a deu xarxes territorials amb més de 600 organitzacions socials, i amb el suport de Coop57 com a soci transversal. Al mateix temps, ha desplegat una activitat creditícia respectable, orientada en dues direccions: donar suport a entitats que treballen amb persones excloses socialment i a projectes d'organitzacions que plantegen alternatives a situacions d'injustícia i d'insostenibilitat, com el cooperativisme, el comerç just, l'agroecologia, el turisme responsable, activitats culturals, d'investigació i de sensibilització, etc.

Si ens basem en dades del 2010, dels 19 milions d'euros que Fiare havia invertit en crèdits, el 65% va correspondre a projectes d'economia solidària i inclusió social, el 19% al camp de la cooperació internacional i el comerç just, el 13% a la transformació de valors socials i el 4% a projectes d'agroecologia. El 24% d'aquests projectes procedien de Catalunya. En aquest context, Fiare ha iniciat un procés d'integració amb la Banca Popolare Etica, una cooperativa de crèdit que és un referent en el món de les finances ètiques europees. El procés culminarà aquest 2014 quan aquest banc cooperatiu italià s'implanti a l'Estat espanyol de la mà de Fiare.

17. <http://www.coop57.coop/barcelonesnord/2012>

Altres eines de finançament per a projectes d'ESS són el Grup d'Inversors Cooperatius SL, que finança inversions fins a cent mil euros en forma de préstecs participatius i de títols participatius a llarg termini; Sicoop, societat d'inversió cooperativa que finança préstecs a llarg termini a interès variable, de més de cent mil euros; Eurescos, grup immobiliari de l'economia social, per finançar patrimoni immobiliari, i Acció Solidària contra l'Atur, una associació que fa més de trenta anys que concedeix microcrèdits a projectes econòmics de persones aturades –molt abans que Yumus els popularitzés– i que ha obert una línia de préstecs per a cooperatives constituïdes per gent jove.

2.2 Socis col·laboradors

Una figura encara poc utilitzada en les cooperatives que pot servir per capitalitzar-les i finançar-les, alhora que els aporta experiència, relacions i coneixements, és la del soci col·laborador. Es tracta d'una persona física o jurídica (pot ser un ens local) que proporciona recursos a la cooperativa sense participar directament en l'activitat cooperativitzada. Pot tenir presència als òrgans socials, però minoritària, de manera que la seva contribució econòmica no li dóna el poder polític de l'empresa, que roman en mans dels socis que hi aporten la seva activitat.

2.3 Títols participatius

Els títols participatius serveixen a una cooperativa, fundació o associació per captar capital social voluntari de les persones sòcies i no sòcies. Cooperatives i entitats com L'Olivera, El Brot, Abacus, Aiguasol Enginyeria, Fundació Futur o la Colla Castellera de Xiquets de Reus han utilitzat amb èxit aquesta forma de finançament. Coop57 ha impulsat la majoria de les campanyes per captar títols participatius.

2.4 Societats de garantia recíproca (SGR)

Són entitats financeres sense ànim de lucre que tenen com a objectiu facilitar l'accés al crèdit de les pimes i millorar-ne les condicions de finançament per exemple presentant-los avals davant tercers, siguin bancs, cooperatives de crèdit, administracions, clients o proveïdors. Una característica distintiva d'aquestes societats és el seu caràcter mutual, el qual, juntament amb la condició d'entitat sense afany de lucre, l'emparenta amb l'ESS. És a dir, una empresa, per obtenir un aval de la societat, se n'ha de fer abans sòcia.

La SGR basca Oinarri i la Fundació Seira tenen signat un conveni que permet a les cooperatives de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya accedir fàcilment als avals financers de la primera per poder finançar les seves inversions.

2.5 Microfinançament i micromecenatge

El micromecenatge o microfinançament en massa (*crowdfunding*) ve a ser la versió moderna dels sistemes de subscripció popular. Es tracta d'un mètode per finançar, normalment per Internet, projectes diversos a partir de petites aportacions individuals

a fons perdut o a canvi d'algun obsequi, o bé del mateix producte o servei que es vol finançar. Pot ser útil filar més prim i destriar entre iniciatives de microfinançament i iniciatives de micromecenatge. Per les primeres entendríem una forma de prepagament per un producte o servei que rebrem després, mentre que les segones serien una donació solidària en favor d'un projecte determinat.

A Catalunya existeixen diverses plataformes de microfinançament o de micromecenatge com ara Verkami o Goteo, les quals ja han estat utilitzades per projectes d'ESS: el llibre *RT # 15M*, elaborat per les cooperatives La Ciutat Invisible i Claraboia; l'edició d'un altre llibre *Avui actius... o demà radiactius*, de la societat laboral El Tinter, o el finançament de la I Fira d'Economia Solidària o de la moneda social ecosol, iniciatives impulsades per la Xarxa d'Economia Solidària.

2.6 GEST

La Fundació Seira, juntament amb la cooperativa de formació Aposta i la Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya (FCAC), va promoure el 2013 una xarxa de clubs d'inversió (anomenats GEST, Grups d'Estalvi Solidari Territorial) que, mitjançant l'estalvi solidari, financien projectes d'emprenedoria col·lectiva als territoris. Al principi del 2014, ja s'estaven constituint grups GEST a Manlleu, Solsona i Barcelona. Una de les seves fonts d'inspiració són els fons Cigales, molt estesos a l'estat francès.

Els Cigales (Club d'Investisseurs pour une Gestion Alternative et Locale de l'Épargne Solidaire) són petites societats d'estalvi i inversió en forma de capital de risc per a la creació de petites empreses locals d'interès social, cultural, ambiental i similars. Aquestes associacions van originar-se a França el 1996; el 2010 ja hi havia 136 clubs amb 1.800 membres, normalment integrats per entre 5 i 20 persones. Els capitals invertits en els Cigales tenen una exempció fiscal del 18% en impost sobre la renda i del 50% sobre l'impost de patrimoni.

3. Eines per estimular la demanda

Algunes pràctiques d'ESS que poden estimular la demanda local són la compra pública responsable, els *Cash Mobs* i les monedes comunitàries d'abast local.

3.1 Compra pública responsable

Des de l'aprovació de la Llei de contractes del sector públic (2007), que permet introduir criteris socials en els plecs de contractació, la compra pública responsable ja és perfectament legal; tanmateix, fins ara s'ha aplicat poc i en aquests moments de restriccions pressupostàries, s'utilitza encara menys.

La integració dels aspectes socials, ètics i ambientals en els processos i les fases de la contractació pública constituiria una poderosíssima eina de canvi per fer els productes i les empreses més ètiques. Però cal voluntat política i personal expert que promogui, formi i supervisi aquests procediments.

Mallorca és un dels territoris on més s'estan incloent clàusules de compra pública responsable. La *Guia per incorporar criteris ambientals a la contractació pública*, editada pel Consell de Mallorca, és un primer intent de sistematitzar-les.

3.2 Cash Mob

Un *Cash Mob* és una convocatòria que es difon a través de xarxes socials per acudir massivament un dia i una hora a alguna botiga local que travessa una situació difícil amb l'objectiu de donar-la a conèixer, comprar-hi i que pugui fer el màxim de calaix possible. Per exemple, el 16 de març de 2013, amistats, clientela i veïnat de la llibreria Els Nou Rals, de Viladecans, van organitzar un *Cash Mob* per donar-li suport i evitar que tanqués. Un dels criteris que s'utilitzen per ajudar una botiga determinada, entre les moltes que estan a punt de fer fallida per la competència de les grans superfícies i la crisi, és la disposició dels seus propietaris de donar suport a properes *Cash Mob* en favor d'altres botigues.

3.3 Moneda local

Una varietat de les monedes socials o comunitàries són les monedes locals o regionals, és a dir, monedes no oficials que s'utilitzen en les transaccions dintre un municipi o comarca i que serveixen per afavorir les empreses locals, reduir l'atur, finançar projectes socials i estimular la identitat local.

Els avantatges d'implantar una moneda local són molt nombrosos: enfortir l'economia local pel fet que genera treball local; fidelitzar les compres locals i permetre que la riquesa creada al territori circuli més temps dins de la comunitat; recuperar liquiditat per a les necessitats quotidianes; millorar la situació de les persones amb pocs diners però amb habilitats, coneixements i ganes de treballar; estalviar euros dels participants; fer créixer la seva autoestima i el sentiment d'identitat i millorar les relacions socials que estableixen; crear cicles curts per als recursos; ensenyar a gestionar democràticament una xarxa de relacions econòmiques i una moneda, i a prendre consciència de la totalitat del procés econòmic; i recuperar la sobirania monetària per als col·lectius i les col·lectivitats que les utilitzen.

És important entendre que el disseny de les característiques de cada moneda incentivarà determinats comportaments i en desincentivarà d'altres. Es tracta, aleshores, de dissenyar-les perquè no s'acumulin, sinó perquè circulin i promoguin els circuits econòmics locals, la compra de productes de l'ESS i l'ajut a projectes socials i culturals del territori.

La implicació dels ajuntaments en la seva promoció i en el seu ús constitueix un factor decisiu perquè assoleixin massa crítica i, per tant, no quedin convertides en una cosa pintoresca o de joguina, sinó que esdevingui una eina útil. L'Ajuntament de Tolouse, per exemple, abona una petita part del PIRMI en *sol-violette*; a la ciutat anglesa de Bristol, l'alcalde cobra el seu sou en la moneda local; amb el *chiemgauer* alemany es pot pagar una part dels impostos municipals; etc. Precisament, a causa de la seva importància, el Ministeri d'ESS i el d'Igualtat Territorial i Habitatge del govern francès estan

elaborant un informe sobre les monedes locals per determinar quina política pública cal seguir sobre el particular.

4. Eines per millorar l'oferta

Algunes pràctiques d'ESS que poden millorar l'oferta local són les cooperatives de serveis, les etiquetes i els informes ecosocials, i la venda de proximitat.

4.1 Cooperatives de serveis

Cal difondre i estimular les cooperatives de serveis entre productors i professionals locals. Les cooperatives de serveis associen persones físiques o jurídiques que són titulars d'explotacions industrials o de serveis, com també professionals o artistes que exerceixen la seva activitat per compte propi, i tenen com a objecte la prestació de subministraments i serveis, així com l'execució d'operacions destinades a la millora econòmica i tècnica de les activitats professionals o les explotacions dels seus socis.

Com a exemple de cooperatives de serveis de comerciants esmentem Costa Brava Centre, una cooperativa sense ànim de lucre, que va ser creada el 1986 i té uns 450 socis entre empresaris hotelers, restauradors, propietaris de bar i cafeteria, i propietaris de càmping. La cooperativa els ofereix serveis d'administració i gestió empresarial, màrqueting, comunicació i disseny, compres, sistemes de qualitat i gestió immobiliària.

4.2 Etiquetes i informes ecosocials

Les etiquetes ecosocials generen més valor afegit als productes i alhora constitueixen un al·licient per millorar-los. Esmentem *la Flor Europea*, l'etiqueta ecològica europea que atorga la Comissió Europea a tot tipus de béns i serveis tret dels alimentaris, el *Distintiu de Garantia de Qualitat Ambiental*, que concedeix la Generalitat de Catalunya, i la certificació del Consell Català de la *Producció Agrària Ecològica (CCPAE)*.

Pel que fa als informes ecosocials, esmentem els informes de sostenibilitat llançats pel Global Reporting Initiative i el balanç social de la Xarxa d'Economia Solidària (XES). El balanç social és un document, complementari al balanç comptable, que avalua mitjançant una bateria d'indicadors la democràcia, la igualtat, la sostenibilitat, la participació, la qualitat laboral i professional, i també la compra i la inversió ecosocial d'una empresa o organització al llarg d'un exercici. Des del 2008, més de cinquanta cooperatives, associacions i altres entitats de l'ESS catalana confeccionen el seu balanç social. El document és accessible per a tothom en el web de cada organització, un exercici de transparència que reforça la confiança dels clients i n'atreu de nous.

4.3 Venda de proximitat

Està demostrat que els circuits curts de comercialització generen, en l'economia local, més ocupació, més ingrés i més valor net monetari que els circuits convencionals. Un

estudi dut a terme a la Gran Bretanya indica que si cada habitant, turista o visitant canviés la destinació actual d'un insignificant 1% de les seves despeses i les esmerçés a comprar béns i serveis locals, l'economia local ingressaria 65 milions d'euros més a l'any.¹⁸ Per tant, és important potenciar la venda de proximitat. Un instrument per aconseguir-ho és preservant o obrint mercats setmanals de pagesos com els de Lleida, Les Franqueses i l'Empordà (Món Empordà); aquests mercats milloren els ingressos dels productors, impulsen la producció d'aliments frescos i locals i són més barats als consumidors per l'absència d'intermediaris. Una altra via són les cooperatives i els grups de consum agroecològic, dels quals ja hi ha més d'un centenar a Catalunya; aquests col·lectius faciliten la introducció d'hàbits sostenibles en els seus participants i sovint promouen altres iniciatives vinculades a la sobirania alimentària, les finances ètiques, l'energia verda i la solidaritat.

5. Eines per crear béns públics

Algunes pràctiques d'ESS per crear béns comuns urbans són la recuperació d'espais abandonats per a usos públics i la conversió, també en públics, de negocis privats.

5.1 Recuperació d'espais

La cessió per part de les administracions públiques de sòl urbà o periurbà en usdefruit a fi que el veïnat hi faci horts genera comunitat i cohesió social, a més de proveir de verdures i hortalisses unes quantes famílies. Esmentem els horts comunitaris existents en alguns barris de Barcelona (Sant Martí, Nou Barris, Poblenou...) i en altres municipis com la Llagosta, molts d'ells començats per grups de veïns en solars abandonats.

Una actuació més ambiciosa a l'entorn dels horts comunitaris són els anomenats Jardins de Cocagne francesos. Es tracta d'horts on treballen persones aturades, hi fan agricultura ecològica i la collita és comprada per una xarxa de consumidors que en són socis. El primer hort d'aquesta mena es va crear el 1991; avui ja n'hi ha uns 120 escampats per tot l'hexàgon, els treballen unes quatre mil persones i proporcionen producte fresc a unes vint mil famílies.¹⁹

També es recuperen edificis abandonats per a necessitats socials. Uns quants dels que ara es troben en aquest procés corresponen, precisament, a antigues cooperatives de consum. Per tant, aquestes recuperacions prenen també el sentit de restituir patrimoni cooperatiu, un patrimoni que hauria de ser de tot el barri, ja que va ser alçat amb la contribució de centenars de veïns i veïnes, els socis de les cooperatives.

Dos d'aquests edificis són la Lleialtat Santsenca i La Flor de Maig. Tots dos han passat a ser patrimoni públic gràcies a sengles campanyes reivindicatives, incloent-hi, en el

18. Pretty, Jules. 2001. *Some Benefits and Drawbacks of Local Food Systems*. www.sustainweb.org/pdf/afn_m1_p2.pdf.

19. <http://www.reseaucocagne.asso.fr/>

cas del segon, la seva ocupació durant un any i mig. Un tercer edifici cooperatiu, aquest encara en litigi, és el de l'antiga Cooperativa Obrera Popular El Segle xx, al barri de la Barceloneta, abandonat de fa anys i avui reivindicat per una plataforma d'entitats com a ateneu del barri autogestionat.

Per últim, destaquem el recinte fabril Can Batlló, situat en un altre barri barceloní de la Bordeta. Els veïns, organitzats en la Plataforma Can Batlló és per al Barri, l'ocupen des del 2011 i ja hi han fet una biblioteca popular i una pila d'activitats lúdiques i culturals. En aquests moments, una comissió de seguiment integrada per l'Ajuntament de Barcelona i les entitats del barri van acordant els usos i les actuacions que el consistori hi ha de realitzar. L'objectiu és instal·lar-hi una vintena d'equipaments, entre ells un ambulatori, cooperatives i horts comunitaris.

5.2 Conversió de negocis privats en béns públics

El tancament de botigues o d'equipaments culturals privats pot ser revertit, de vegades, amb la solidaritat de tot el barri, que s'associa per comprar-los, els transforma en cooperativa o associació i els gestiona democràticament. Són els casos de l'actual Cine Baix, a Sant Feliu de Llobregat, una associació que el 1997 va assumir el cinema del poble davant el tancament per part del seu propietari, i de l'associació Cineciutat, a Palma de Mallorca, que el 2012 va salvar el cine Renoir. A la ciutat de Manchester, el veïnat de Chorlton va assumir una botiga de joguines, The Busy Bee Toys, quan es va saber que la seva propietària de tota la vida la tancava després de 25 anys. En cinc setmanes van reunir el capital social necessari i avui segueix oberta com a cooperativa de consum i està fortament involucrada amb les escoles del barri.²⁰

6. Eines per redistribuir béns públics

Una bona pràctica d'ESS per redistribuir els béns públics locals són els pressuposts participatius.

6.1 Pressupostos participatius

El pressupost participatiu és un mecanisme de presa de decisions sobre el pressupost d'un municipi o una regió en què els mateixos participants –totes les persones que ho desitgin del territori en qüestió– defineixen les regles amb què després decidiran les inversions al seu territori d'acord amb una combinació de criteris generals i tècnics.

El primer pressupost participatiu es va confeccionar l'any 1989 a la ciutat brasilera de Porto Alegre. Actualment uns tres-cents municipis del món fan pressupostos participatius, i entre aquests alguns catalans, com ara Santa Cristina d'Aro, Arenys de Mar, Figaró-Montmany i Parets del Vallès.

20. <http://www.busybeetoystore.co.uk/>.

El seu èxit depèn que s'atorgui caràcter decisorí a les propostes aprovades en les assemblees territorials i temàtiques ciutadanes, com també que el procés gaudeixi del suport de les principals entitats i grups municipals, a més de la implicació a fons de la mateixa alcaldia. En qualsevol cas, la participació és també un aprenentatge, i un hàbit, i per tant el fet que, la majoria de municipis catalans on es practica, la participació se situï a l'entorn del 3-4% del cens entra dins del que era d'esperar durant els primers anys d'una proposta tan ambiciosa.

Tot i amb això, els seus efectes favorables en les polítiques públiques ja es deixen sentir; l'actuació municipal guanya legitimitat i s'inverteix més en àrees abans secundàries que acostumen a tenir com a principals beneficiaris sectors de població tradicionalment subalterns, com són les dones o la gent gran.

7. Eines per a l'estalvi individual i col·lectiu

Algunes pràctiques d'ESS per a l'estalvi individual i col·lectiu són el consum col·laboratiu, els bancs de temps i les comunitats autofinançades (CAF).

7.1 Consum col·laboratiu

S'agrupen sota el nom de consum col·laboratiu un repertori heterogeni de pràctiques de compartir, bescanviar, prestar, llogar i regalar redefinides a través de la tecnologia moderna: immobles (cohabitatge, cotreball, intercanviar allotjament...), transport (bicicletes i cotxes compartits, trajectes compartits...), béns (lloguer d'eines, intercanvi de roba, donació de llibres, compartir música, pel·lícules...), etc. Es tracta d'un fenomen que s'inicia el 2010 arran de l'impacte del llibre de Rachel Botsman i Poo Rogers, *What's mine is yours*, i que la revista *Time* va considerar una de les deu idees que canviaran el món. Webs com Consumo Colaborativo o Ouishare fan de guia i punt d'informació d'aquestes pràctiques emergents.²¹

D'altra banda, ajuden també a allargar i augmentar l'ús dels productes els tallers comunitaris de reparació d'objectes, les botigues gratuïtes, les botigues de segona mà, els portals d'intercanvi (Xaingra, nolotiro.org, volstens), les xarxes d'intercanvi de béns, serveis i coneixements com Trocantoni, al barri barceloní de Sant Antoni, i les fires d'intercanvi com la de Mieres (Garrotxa) que ja s'acosta a la 30a edició.

Per últim, val la pena ressenyar la primera experiència de consum col·laboratiu en l'Administració pública: Udaltruke. El juliol del 2012, disset municipis biscaïns (Balmaseda, Muskiz, Abanto...) es van posar d'acord per optimitzar els recursos propis intercanviant-los i aprofitant-los mútuament. Tenen una plataforma en línia en què apareixen tots els articles que cada ajuntament posa a disposició dels altres, en total 235 articles classificats en cinc categories.

21. www.consumocolaborativo.com; ouishare.net.

7.2 Bancs de temps

Són una de les variants de les xarxes d'intercanvi, en aquest cas especialitzades en l'intercanvi de coneixements i serveis. En alguns països com França estan molt arrelades. A l'estat veí, la primera xarxa d'intercanvi local (Système d'Échange Local, SEL) es va crear el 1993; actualment se'n comptabilitzen unes 350. Les SEL estan constituïdes legalment com a associacions sense afany de lucre i acostumen a agrupar, cada una, uns quants centenars de membres. Els seus principis estan recollits en la carta Esprit du Sel.²²

A Catalunya hi ha experiències d'èxit de bancs de temps en barris barcelonins com la Sagrera, Gràcia, Sant Martí i la Barceloneta, i a les poblacions de Rubí i Santa Maria de Palautordera, moltes vegades impulsades pels ajuntaments. El 2012 es va crear l'Associació per al Desenvolupament dels Bancs de Temps (ADBdt).²³

De vegades, una moneda social en hores de treball pot facilitar el funcionament d'aquests bancs de temps. És el que fan a la ciutat de Washington amb la Babysit Co-op, una xarxa de cangurs comunitaris, o al Japó amb el sistema per cuidar gent gran que anomenen Fureai Kippu.

7.3 Comunitats autofinançades (CAF)

Les CAF són fons col·lectius per a petits crèdits als socis (una mitjana de 350 euros). Cada fons està format per les aportacions dels socis, entre deu i trenta persones. Aquestes elaboren el seu propi reglament intern. Les CAF permeten l'accés ràpid a petits crèdits, estimulen l'estalvi i ofereixen educació financera.

Comentari final

Hem acabat repassant vint-i-una eines pròpies de l'ESS que poden contribuir al desenvolupament local comunitari. Per ordenar-les d'alguna manera, les hem classificat en set grups, segons la seva funció principal. Però per poc que hi pensem, de seguida ens adonem que són multidimensionals i multifuncionals. La majoria contribueixen també a la sostenibilitat ecològica; la majoria també impliquen la participació de les persones en rols diversos, com a productores, com a consumidores, com a activistes... I quasi totes reforcen el sentit de comunitat.

La caixa d'eines de l'ESS no està plena. Sempre estarà mig buida i en renovació permanent. Perquè és l'expressió de la prodigiosa capacitat de la societat quan es tracta d'imaginar noves vies per resoldre les seves inquietuds i les seves necessitats. Els qui busquen en la tecnologia o en els despatxos les solucions als grans mals socials que ens tenallen com a humanitat farien bé de remenar per places, centres socials i cooperatives. Avui les principals innovacions que requerim són de tipus social i les seves llavors estan al carrer.

22. <http://selidaire.org>.

23. <http://adbdt.org/ca>.

Principals funcions de 21 eines d'ESS apropiades per al desenvolupament local

	Ocupació	Finançament	+ Demanda	+ Oferta	Béns públics	Redistribució	Estalvi	Comunitat	Sostenibilitat	Participació
Cooperativa que acull emprenedors	••							•		
Reempresa cooperativa	••									•
Cooperativa escolar	•							••		•
Crèdit de finances ètiques		••								
Soci col·laborador		••								
Títol participatiu		••						•		
Societat de garantia recíproca		••								
Microfinançament i micromecenatge		••						•		
GEST		••						•		•
Compra pública responsable	•		••							
Cash Mob	•		••					•		
Moneda local	•		••					•	•	
Cooperativa de serveis	•			••						
Etiqueta i informe ecosocials				••						
Venda de proximitat				••				•	•	
Recuperació d'espai abandonat					••			•		•
Conversió de negoci privat en bé públic					••			•		•
Pressupost participatiu						••		•		•
Consum col·laboratiu							••	•		
Banc de temps							•	••		•
CAF							••	•		•

•• Funció principal

• Funció secundària

Economia cooperativa: útil transformador per al desenvolupament local

Jordi Via Llop

«La generació de consens respecte a les visions normals de l'economia només és possible mitjançant la manipulació del llenguatge imposant una única relació, un únic significat, que s'accepti com a únic raonable i, fins i tot, possible».

José Manuel Naredo

L'economia cooperativa i el desenvolupament local poden interactuar d'una manera útil si es despleguen conceptualment i operativament amb una voluntat transformadora explícita. L'una concretant els valors cooperatius en la seva pràctica, l'altra quan identifica desenvolupament local amb desenvolupament endogen i, ambdues, en conseqüència, construeixen noves realitats sota el paradigma de la sostenibilitat integral: individual, social i ecològica.

Crisi sistèmica

Convindrem que, per fer-ho possible, ambdós àmbits haurien de compartir un mateix diagnòstic sobre la crisi: es tracta d'una crisi estructural que no aconsella retornar a situacions anteriors ni pel que fa al sentit de fons, ni als objectius, ni a les metodologies de treball. No es pot reconstruir damunt d'uns fonaments esquerdat.

La crisi fa evidents i amplifica els desequilibris econòmics i els seus efectes socials i ecològics. No es tracta d'una crisi cíclica del mercat. La crisi es manifesta de manera simultània en els àmbits financer, energètic, ecològic, social, dels valors...

Per seguir com fins ara, la crisi financera necessitaria un creixement il·limitat de la producció i del consum a fi de seguir creant diner com a crèdit, però això no és possible perquè abocaria al col·lapse energètic (*peak oil*) i a la insostenibilitat ecològica (canvi climàtic, etc.).

Estem, doncs, davant d'una crisi sistèmica, d'una crisi de civilització que solament es començarà a resoldre quan, seguint Luis Razeto, s'avanci simultàniament en la construcció de:

- Una gran reforma intel·lectual i moral que fonamenti un nou estil de vida, una nova economia i una nova cultura orientats a la construcció d'una civilització més justa i solidària.
- Un nou sistema monetari i financer que no requereixi un elevat creixement de la producció i el consum per sostenir-se i que el diner deixi de crear-se com a crèdit i recu-

peri la credibilitat i les seves funcions (unitat de mesura, instrument de canvi, reserva de valor, coordinació en el temps de les decisions dels diferents agents econòmics, articulació d'estalvi i crèdit).

- Una nova matriu energètica, ambientalment sostenible.
- Un nou ordre institucional, jurídic i polític que doni estabilitat i garanteixi la permanència de les tres condicions anteriors.

La crisi fa imprescindible seguir experimentant noves formes d'entendre l'empresa i l'economia. L'economia cooperativa, i amb ella el conjunt de l'economia social i solidària (ESS), hi pot aportar una visió dinàmica i transformadora, a més d'un vessant educatiu i sociopolític tal com ho va fer en els seus inicis el moviment associatiu, mutualista i cooperatiu.

Economia cooperativa, un diagnòstic

L'empresa cooperativa s'ha constituït, i es constitueix, per resoldre en positiu, o intentar-ho, dificultats d'ocupació (persones procedents de situacions d'atur, persones que reconverteixen una empresa convencional en crisi per fer-la viable) i/o per adequar a l'activitat econòmica percepcions i opcions de vida diferents de les convencionals, les hegemòniques, les úniques acceptades com a normals.

Atenent aquestes circumstàncies, es pot afirmar que el cooperativisme, especialment el laboral, està configurat sobretot per experiències socioempresarials que neixen a l'ombra de les necessitats no resoltes per la dinàmica econòmica convencional.

Considerant les causes esmentades de constitució d'empreses cooperatives, semblaria evident que cal plantejar-se l'economia, en els seus vessants macro, meso i micro, des de perspectives diferents de les hegemòniques (pensament únic: neoliberal, social-liberal...).

Això es fa prou clar quan hi reflexionem, encara que veurem que no es té prou en compte si considerem a la pràctica d'una part significativa de les empreses cooperatives.

La paradoxa està servida: es tendeix a reproduir la mateixa escala de valors, el mateix paradigma econòmic, que és a l'origen de les dificultats que s'intenten resoldre tot constituint l'empresa cooperativa.

És freqüent sentir parlar, també al si de l'empresa convencional, dels valors com a bé escàs, com a elements a cuidar i potenciar per tal de configurar i consolidar els seus elements distintius (Salvador Garcia, Shimon L. Dolan). L'ètica empresarial es formula com a element transversal de màxima importància per al futur de les empreses. La primera obligació moral, diuen, d'una empresa és no enfonsar-se per falta d'ètica (José M. Gasalla).

Mentrestant, la dèria acrítica per esdevenir empresa competitiva (antítesi de la cooperació) i/o el mer esforç per a la subsistència dificulten el desenvolupament dels potencials de

l'empresa cooperativa que poden convertir-la, mitjançant la posada en pràctica dels seus valors constitutius, en empresa competent, en empresa viable socioeconòmicament. Les raons són diverses i simultànies:

Pressió institucional i mediàtica

L'existència de les persones s'articula quasi exclusivament en termes de societat de mercat: viure és consumir, ens diuen.

Pressió del sistema financer

L'avaluació de l'activitat empresarial es considera, quasi únicament i de forma preferent, en termes convencionals –balanç econòmic– i difícilment es considera la possibilitat d'avaluar-la, a més i alhora, en termes de balanç social i/o ecològic.

Pressió del mercat i activisme empresarial irreflexiu

Les carències inicials –finançament insuficient, manca de formació en gestió, individualisme– obliguen a córrer i a fer la mateixa activitat de sempre, o una de nova, de manera acrítica, sense temps ni lloc per a la reflexió.

Els principis que defineixen la identitat cooperativa són a l'origen dels potencials transformadors de l'empresa cooperativa: adhesió voluntària i oberta; gestió democràtica de les persones associades i la seva participació econòmica; autonomia i independència; educació, formació i informació; cooperació entre cooperatives, i interès per la comunitat. Tots ells configuren una caixa d'eines indispensable que prefigura els valors definidors de l'ètica empresarial cooperativa: equitat, democràcia, utilitat social, autogestió, intercooperació.

L'ètica empresarial no és possible sense una ètica cívica edificada damunt els pilars dels drets humans (llibertat, igualtat i solidaritat) i la tolerància activa (Adela Cortina).

L'ètica cívica no s'adiu a l'economia ortodoxa (model econòmic hegemònic) instal·lada com està en els valors crematístics fonamentats en l'individualisme, la insolidaritat i el consumisme.

Convindrem, doncs, que cal recuperar una percepció cooperativa de l'economia on es prioritzi la visió a llarg termini (accions no especulatives), que consideri els costos i els beneficis per a tota la societat (responsabilitat social i ecològica) i que se centri en el valor d'ús concret abans que en un valor de canvi abstracte (utilitat real).

Hem de seguir treballant per construir un nou paradigma transformador: la sostenibilitat individual, social i ecològica, malgrat unes eines econòmiques definides a l'època de la revolució científica newtoniana que s'usen en l'època de la revolució científica quàntica. Un nou paradigma que reintegri l'economia a la societat.

L'empresa cooperativa com a espai transformador

En un context en què són hegemòniques les formes i regles de la propietat capitalista, l'empresa cooperativa difícilment serà socioeconòmicament viable en un mercat on no construeixi i faci explícits els seus avantatges diferenciadors, tant qualitius com quantitius.

És, en aquest sentit, que l'empresa cooperativa hauria d'esdevenir en si mateixa un àmbit (micro) de transformació social.

Hauria de recuperar la dimensió humana de l'economia. Orientar-se no cap a l'acumulació de capital, sinó cap a la satisfacció de necessitats, fonamentades en els imperatius de l'ésser humà: l'economia al «servei de», no «propietat de». I, per tant, rebutjant la centralitat del capital en el funcionament del sistema econòmic, reemplaçada pel treball i la racionalitat reproductiva de la vida (José Luis Coraggio).

S'hauria de construir sobre valors alternatius, contrahegemònics: autogestió, suport mutu, democràcia econòmica, equitat, independència, compromís amb la societat. S'hauria de construir, igualment, com a pràctica d'alliberament al si del mateix treball: sense reduir el treball a salari ni el salari a consum. Ajudant a conformar un nou subjecte interessat en el canvi social i tot configurant espais d'aprenentatge transformador, esdevenint escola de ciutadania activa creadora de comunitat (Jordi Garcia).

En conseqüència, els béns i serveis generats haurien de tenir en compte les condicions socials i ecològiques en què són produïts, intercanviats i consumits.

Aquestes pràctiques podrien superar l'oposició clàssica entre reforma (que no afecta les qüestions de fons) i revolució (amb el lamentable efecte neutralitzador del tot o res que sovint tendeix a perpetuar l'*statu quo*).

Superar aquesta oposició significaria promoure la idea de reformes radicals (Philippe Merlant), és a dir de reformes no reformistes (André Gorz), a més d'insistir en la importància dels processos reversius (Tomás R. Villasante).

Com reconèixer les reformes radicals? Aquestes reformes incorporen quatre criteris susceptibles de contribuir a la radicalitat de les mesures adoptades:

Pensar segons una lògica sistèmica

Vivim en un món cada cop més complex, una reforma que es refereixi solament a un aspecte de les coses provoca, inevitablement, efectes perversos. Sigui quin sigui el punt d'arrencada inicial, convé pensar en les interaccions potencials amb els camps propers.

Han de fer retrocedir el domini de la mercantilització

Si l'apropiació per part del mercat de tots els aspectes de la vida humana és una de les principals amenaces (la societat de mercat), qualsevol reforma que tendeixi a disminuir aquest domini va ben encaminada.

S'han de fonamentar en processos positius

Reformar significa amenaçar allò existent. Reformar radicalment consisteix a crear un procés que permeti, a partir d'una conquesta parcial, preparar l'etapa següent. La qualitat del procés importa tant com la reforma mateix. Tot allò que suposi autoorganització popular posa en qüestió les fonts del poder instituït.

Han de prioritzar el factor humà

Ha de provocar transformacions a partir del mateix comportament de les persones implicades.

Els processos reversius són més una pràctica de fer que una declaració de principis. La coherència dels processos reversius es basa a mostrar les incoherències dels poders hegemònics, tot construint estratègies que en cada moment puguin respondre de manera creativa per fer avançar la situació des del punt de vista de les persones implicades en el procés.

Una estratègia de reapropiació de l'espai públic

L'economia cooperativa, a més d'esdevenir un àmbit (micro) transformador, hauria de construir espais (meso) articulats al voltant d'estratègies socials, polítiques i econòmiques transformadores.

L'economia cooperativa, i l'ESS en conjunt, hauria d'afavorir la construcció de democràcia econòmica com a procés d'autoorganització i d'autodeterminació social. S'hauria de considerar ella mateixa com a part d'un moviment més ampli de radicalització democràtica que inclou la democràcia participativa, la democràcia ambiental i el dret a l'autodeterminació.

Igualment, s'hauria de construir com a sector econòmic alternatiu postcapitalista i com a moviment social. Posar en qüestió les visions que l'identifiquen com a subsector subordinat de l'economia mercantil i ser, per tant, crític amb l'economia social més institucionalitzada i econòmicament convencional o amb les visions que la volen com a economia dels pobres per als pobres, com a nova beneficència. Un sector econòmic alternatiu com a sector públic popular diferent del sector públic estatal i del sector privat mercantil.

L'empresa cooperativa hauria de fonamentar la seva viabilitat en la construcció del mercat social (nou o guanyat al mercat convencional), articulant nodes de producció, consum i distribució als territoris, i tenir els altres moviments socials com a aliats estratègics. Això, generant economia cooperativa com a realitat autodependent: com a mecanisme facilitador de resistència i de construcció alternativa (Manfred Max Neef, Antonio Elizalde, Martin Hopenhayn).

Ens diuen que és justament generant autodependència mitjançant el protagonisme real de les persones als diferents espais i àmbits com es poden impulsar processos de desenvolupament amb efectes sinèrgics en la satisfacció de les necessitats humanes:

subsistència, protecció, afecte, enteniment, participació, oci, creació, identitat i llibertat. Una autodependència capaç de combinar els objectius de desenvolupament econòmic amb els de justícia social, llibertat, desenvolupament personal i equilibri ecològic.

Idoneïtat per al desenvolupament local

Per la seva naturalesa socioeconòmica, la cooperativa que construeixi economia cooperativa de manera explícita i operativa en els termes plantejats (espai transformador i estratègia de reapropiació de l'espai públic) pot ser una eina molt apropiada per a una intervenció econòmica que constitueixi un espai econòmic de proximitat: la vinculació territorial dels seus membres, l'ús de recursos autòctons, la propensió a l'enxarxament des de la intercooperació, la resistència a la deslocalització...

A més, com ens diu Jean Louis Laville, l'autoorganització per a la satisfacció de les necessitats socioeconòmiques comunitàries a partir de la fórmula cooperativa obre un camp important per a la seva proliferació. Aquestes experiències, a escala local i comunitària, poden ser articulades per una consciència de pertinença col·lectiva a un mateix espai de redistribució i solidaritat.

L'economia cooperativa pot ser un bon instrument per al desenvolupament local i aquest una oportunitat per millorar la viabilitat socioeconòmica de l'empresa cooperativa. Com ens planteja Ivan Miró, per possibilitar un nou impuls del cooperativisme cal tornar a valoritzar la dimensió espacial/territorial del vincle social com un dels factors clau per al desenvolupament d'estructures econòmiques autogestionades. Però no per fomentar-hi l'especialització o el monocultiu de determinats sectors productius, sinó per potenciar una economia plural basada en formes econòmiques que s'ajustin a les necessitats de les comunitats locals.

Una realitat empresarial i unes eines facilitadores

Quan parlem d'economia cooperativa ho fem alhora d'un model socioeconòmic amb potencialitats transformadores i d'una realitat empresarial diversa i certa; si es vol, d'una realitat empresarial d'ampli espectre pel que fa a la intensitat cooperativa i a la consciència social i econòmica alternativa. Un ventall que viu, com a pràctica socioeconòmica, en la frontera amb els paràmetres econòmics convencionals i/o construït altrament. En qualsevol cas es tracta, de manera significativa a Catalunya, d'una realitat molt estimable pel que fa a la quantitat d'empreses –4.779 (2012)–, la quantitat de llocs de treball –38.546 (2012)–, la creació neta de llocs de treball –647 (2012)– i que disposa, a més, d'1.200.000 persones sòcies de consum (2012).²⁴

Aquesta realitat empresarial disposa, alhora, d'uns instruments facilitadors que contribueixen considerablement a la seva viabilitat i de manera determinant a la seva visualització,

24. Per a informació estadística més àmplia i detallada es pot consultar www.cooperativescatalunya.coop.

instruments facilitadors que ja estan disponibles, també, com a suport al desplegament de polítiques de desenvolupament local. Vegem-los, sense ser exhaustius:

Formació

Escola Aposta, Labcoop, postgrau d'economia cooperativa IGOP-UAB, màster UB

Aporten recursos formatius per atendre diferents necessitats: millora de l'activitat concreta de cada experiència (per vetllar per la necessària qualitat dels productes i serveis oferts); sociopolítica (per afavorir visions globals i crítiques que facilitin l'encaix de les experiències concretes amb estratègies com l'esmentada); gestió cooperativa integral (per assegurar la transversalitat cooperativa i no caure en el parany de la tècnica de gestió en aparença ideològicament neutra); balanç social (eines per a la visualització tant d'experiències concretes com integrades en el conjunt de l'ESS).

Finançament

Banca ètica: *Coop57, Fiare, Triodos Bank, Fets.*

Banca cooperativa: *Caixa d'Enginyers, Caixa Guissona, Cajamar.*

Moneda social: *Ecosol.*

Altres eines: *Sicoop, Avalis, ICF, GEST.*

Amb l'objectiu de vincular l'ESS, i l'economia cooperativa que en forma part, com un dels objectius prioritaris de les finances ètiques i solidàries per contribuir a tancar el cercle: recursos generats per l'economia cooperativa que s'hi inverteixen.

Comunicació

Nexe, PuntCoop, Cooperació Catalana, col·lecció de llibres d'economia solidària d'editorial Icaria i la XES

Respecte al mateix sector, amb l'objectiu de millorar internament el coneixement d'altres experiències, millorar l'autoestima, crear consciència de sector diferenciat (valors i pràctiques contrahegemòniques) i facilitar la intercooperació.

Directa, Diagonal, Ecohabitar

Respecte de moviments socials, per assegurar una presència continuada que faci percebre l'ESS com a àmbit de transformació, com a aliada en la construcció de societat alternativa.

Balanç social de la Xes (www.bsxes.org)

Respecte de mitjans convencionals, amb l'objectiu de situar l'ESS com a referent ètic i destacar les bones pràctiques tot presentant dades agregades.

Intercooperació

Empresarial:

UniCO, Clade, Encís, Ecos, Xarxa Gedi, TEB... (grups cooperatius)

Sociopolítica:

FCTC, FCUCC... i la XES (federacions de cooperatives, Xarxa d'Economia Solidària)

Acords amb ens locals: *Municipi cooperatiu*

Acords amb altres moviments socials: *xarxes territorials de la XES...*

Acció política: polítiques socioeconòmiques

Ja no es pot donar una resposta a les emergències que no estigui emmarcada en una estratègia de transformació social a mitjà i llarg termini. Una estratègia que s'ha d'acompanyar, necessàriament, per una integració de les polítiques socials (que consideren la producció i el consum com una qüestió de l'economia i la carència com una qüestió social) i de les polítiques econòmiques, tot construint polítiques socioeconòmiques (José Luis Coraggio).

Assumint aquest plantejament, la política local no pot quedar reduïda a la mera gestió, ni reproduir models de desenvolupament local obsolets com els descrits per Jordi Estivill:

- Una primera generació, pròpia dels anys setanta, que va confiar en mesures centralitzades, jeràrquiques i des de dalt, en les inversions públiques en capital físic i infraestructures, i va aixecar catedrals al desert, sense que això tingués conseqüències positives a llarg termini per a les economies locals i encara menys per a les poblacions més vulnerables d'aquests territoris.
- Una segona generació basada en l'ús de recursos exògens –molt sovint d'origen europeu– i endògens de cada territori, en el traspàs de competències i recursos de les autoritats centrals vers àmbits inferiors o en la negociació entre elles, en la creació de partenariats institucionals (consells, consorcis, agències...) on les autoritats locals són dominants, en la professionalització de determinades figures (treballador comunitari, animador social, promotor local, *coaching*, mediador ocupacional...), en l'articulació entre administració pública i empresariat, i amb al·lusions genèriques a la participació ciutadana.

Allò que ha de permetre l'encaix proactiu i estructuralment transformador entre l'economia cooperativa i el desenvolupament local passa per una comprensió diferent d'aquest com a desenvolupament endogen. Desenvolupament endogen entès com un procés que mobilitza persones i institucions per transformar l'economia i la societat locals mitjançant un pla d'acció coordinat, descentralitzat i focalitzat, destinat a activar i millorar, de manera sostenible, les condicions de vida dels habitants d'un territori i on el desenvolupament estimula la participació àmplia de tots els actors rellevants. Entès, en definitiva, com un nou paradigma orientat a aconseguir el benestar econòmic, social i cultural de la comunitat local mitjançant la seva participació activa, la mobilització

dels recursos autòctons i el territori com a agent de transformació (Antonio Vázquez Barquero).

En aquest sentit, es fa imprescindible establir aliances amb les xarxes de ciutadania crítica que permetin un aprofundiment democràtic i que experimentin en l'àmbit territorial propostes i estratègies per fer avançar els processos d'emancipació social i el territori com a àmbit en què experimentar noves formes de democràcia directa, federativa i participativa (Jordi Bonet).

Condicions per a una bona complementarietat entre l'economia cooperativa i el desenvolupament local

Analitzem tot seguit les principals condicions perquè tots dos fenòmens es complementin (Jordi Estivill):

Que no es vulguin substituir l'una a l'altra

Els ajuntaments no poden creure que tenen totes les claus del desenvolupament sostenible, fent grans pactes locals mentre obliden la vida quotidiana, el microempresariat, la qualitat de les relacions personals o els canals de participació. L'economia cooperativa tampoc no pot pensar que és autosuficient, que cobreix, o pot fer-ho, tots els aspectes de la vida econòmica (productiva, d'intercanvi, financera...) i que, per tant, no necessita una aliança d'ampla base territorial.

No per acumular unitats de l'economia cooperativa en un espai concret s'aconsegueix crear les condicions del desenvolupament local endogen

Cal l'impuls d'un òrgan democràtic que correspongui a un territori delimitat amb el qual els seus habitants s'identifiquin i que s'apropriïn. En aquest nivell, també s'ha de construir una dinàmica partenarial que no sigui formal. Seria molt negatiu que es caigués en l'error de promocionar un partenariat teatral en què els actors representen una peça ja coneguda que és aplaudida litúrgicament i, al final, per espectadors passius. El partenariat ha de ser un procés obert en què els actors amb interessos plurals es posen d'acord per perseguir un objectiu comú. La dinàmica partenarial s'alimenta quan s'han definit unes regles comunes i es té una mirada conjunta sobre la realitat, quan cap dels actors no pretén ésser hegemònic, quan s'obtenen resultats positius i es distribueixen amb equitat, quan no es depèn d'una sola font de finançament, quan s'adopten fórmules d'organització i de representació que permeten prendre decisions democràtiques, quan les instàncies que es creen estan legitimades i se sap distingir entre els nivells de decisió i els d'execució.

La col·laboració entre l'estat i les seves institucions descentralitzades, la societat civil i el mercat esdevé una condició necessària per a qualsevol procés de desenvolupament local

S'han de fer molts esforços per superar els conflictes que poden sorgir entre els diferents actors i trobar les diferents fórmules i canals de representació i negociació que ajudin a superar-los. S'acostumen a crear consells, comissions, patronats, consorcis on es troben tots els agents implicats en el desenvolupament d'un territori i s'hi prenen paritàriament les decisions estratègiques. Presidències rotatòries, ordres del dia i documents fets per tothom i enviats prèviament, llistes de presència, etc., poden garantir que aquesta paritat sigui real.

Aquest òrgan ha d'ésser capaç de fer una lectura (diagnòstic) compartida i negociada de la realitat i de les seves necessitats i recursos

L'ESS ensenya que no hi ha una sola economia: cooperativa, domèstica, mercantil, pública, solidària, i encara informal i formal; és la suma de totes allò que compon l'entramat de l'economia local. El desenvolupament local endogen ha de recolzar sobre aquesta economia plural i les seves potencialitats. També la població i els actors són plurals. Un bon diagnòstic no és asèptic i ha de preveure el sistema de poder intern i extern, formal i informal, com també els factors generadors i reproductors de les desigualtats. Assenyalar objectius i prioritats, activitats, calendari i pressupost és fonamental i posa a prova la democràcia interna.

No tothom ho ha de fer tot, però tothom pot fer alguna cosa

Ha d'haver-hi un compromís de qui farà què i amb quins recursos. És fonamental que, en la clàssica relació entre el desenvolupament i la formació del capital humà, es posi l'accent sobre l'apoderament, el reforç, la presència i la qualificació i formació del món associatiu, vist com una superior capacitat per promoure el desenvolupament i alhora com un aprofundiment democràtic. La participació dels ciutadans ha de tenir en compte les seves necessitats, les seves demandes i el seu itinerari en el marc de l'estructura socioeconòmica on han viscut i viuen, seguint, com hem dit, la millora del seu benestar material i de la qualitat de vida. La implicació dels treballadors, dels afectats, dels usuaris, dels beneficiaris, dels consumidors, del conjunt dels ciutadans en els processos d'informació, consulta, codecisió i decisió global sobre el disseny, la programació, el seguiment i l'avaluació han de formar part de l'escala participativa del desenvolupament local, tal com ja són valors constitutius de l'economia cooperativa.

Massa processos de desenvolupament local han fracassat perquè han basculat només en favor d'una sola dimensió

Si únicament posen l'accent en la dimensió econòmica (financera, comercial) o en la creació de llocs de treball tenen el risc de crear un creixement econòmic que augmenti les desigualtats i afavoreixi els més rics i poderosos i destrueixi l'entorn. La promoció

econòmica és una condició necessària però no suficient per a un veritable desenvolupament local. Tampoc no té gaire sentit un únic creixement social si no se sustenta sobre unes bases econòmiques sòlides.

Crear treball i crear renda acostumen a ser dos factors que es complementen positivament en els processos endògens de desenvolupament i en l'economia cooperativa. Així mateix, la potenciació del capital social, entès com el conjunt de relacions i xarxes socials que donen identitat, confiança i força, s'ha anat transformant en un dels seus eixos vertebradors. Un tercer factor sobre el qual s'insisteix cada cop més és el de millorar el funcionament institucional i la governabilitat, en termes de neutralitzar la burocràcia, l'excessiva professionalització i la reproducció del poder. Molt sovint, la conjunció de tots tres factors, quan s'activen, passa a ser el motor veritable i de fons del *taking off* de les societats i economies locals.

Caldria minimitzar els riscos associats a les accions en el camp assistencialista i dels serveis socials

Hi ha molts tipus d'estratègies de lluita contra la pobresa i l'exclusió. Acostumen a distingir-se'n tres: la reproductora, la pal·liativa i l'emancipadora. Les mesures assistencials, tant les monetàries com les de serveis, ben sovint reproduïen i com a màxim pal·lien les situacions de pobresa i exclusió. Rarament contribueixen a donar autonomia a les persones afectades per aquestes situacions. Molt sovint s'atorguen les ajudes de manera aleatòria i paternalista, la qual cosa genera circuits perniciosos de caciquisme, corrupció i dependència. En canvi, unes prestacions i uns serveis enfocats com a drets del conjunt dels ciutadans permeten superar aquestes pràctiques nocives.

Ens cal un nou paradigma socioeconòmic per afavorir l'economia cooperativa

Un nou paradigma inspirat en el cooperativisme s'ha de plasmar en una societat post-capitalista més democràtica, igualitària i fraternal que la present, que faci de l'autoorganització un dels eixos vertebradors de la vida social i política.

Aquest nou paradigma ha de comportar polítiques integrades de caràcter socioeconòmic que impliquin:

- Impuls de l'economia plural.
- Regulació i control de l'economia financera.
- Potenciació de l'economia productiva socialment i ecològicament responsable.
- Foment de la corresponsabilitat (govern-sector d'ESS) en la definició i l'aplicació de polítiques públiques.
- Foment genèric dels valors cooperatius, l'autoocupació col·lectiva i l'emprenedoria social cooperativa.

- Foment de la importància del capital social: relacional, associatiu, comunitari...
- Foment de la visió estratègica sobre el paper de l'ESS en els canvis de paradigma cap a una sostenibilitat individual, social i ecològica.

Com ens planteja José Luis Coraggio, el caràcter estructuralment transformador de l'economia cooperativa, com també del conjunt de l'ESS, i la seva aportació, també pal·liativa i preventiva, implica afirmar que una altra societat és possible, i superar el paradigma neoliberal que justifica la brutal desigualtat social i proposa, únicament, com a pal·liatiu l'assistència compensatòria.

Una altra societat que és possible, que ja existeix i que obliga, tal com ens diu José Manuel Naredo, que economia i política no es raonin i es plantegin amb lògiques suposadament autònomes, de manera que les decisions econòmiques i polítiques impliquin la participació informada de la societat, significativament dels moviments socials, la qual cosa suposarà una democratització de l'economia i de la política.

Bloc II

Política pública local i economia social i solidària

Com construir una nova política pública al voltant de l'economia social i solidària?

Óscar Rebollo (IGOP-UAB)

Quina ha de ser la posició de les administracions locals en relació amb les iniciatives d'economia social i solidària?

Al nostre entendre, el punt de partida de qualsevol estratègia de treball en aquest camp gira a l'entorn de dos conceptes: coneixement i procés relacional. Tot i que no partim de zero, és cert que ens calen aprenentatges nous, innovació, i també que ens cal una estratègia bàsicament relacional per construir aliances i revertir resistències, com també per copsar i produir el coneixement i la innovació que necessitem.

La construcció d'una política pública té múltiples dimensions i molts condicionaments, que es poden produir i desenvolupar en escales. Encara que ens concentréssim en l'escala local, la capacitat dels ajuntaments per fer «noves» polítiques (projectes, programes, intervencions i regulacions diverses, etc.) és condicionada per aspectes com el marc competencial, les possibilitats de finançament o la mateixa estructura del personal, a més dels aspectes de context i conjuntura i de la visió i ideologia que defensin els equips que governen. Així doncs, quan parlem de com construir una política pública al voltant de l'economia social i solidària (en endavant ESS), no pretenem pas fer un recorregut exhaustiu per tots els aspectes que cal considerar al llarg de tot el procés polític, tècnic i administratiu, etc. Més aviat, el modest objectiu d'aquestes pàgines és apuntar algunes reflexions, sovint basades més en la pràctica que en els manuals acadèmics, que pensem que poden ser útils per posar en marxa polítiques públiques des de l'àmbit local.

De l'experimentació a l'extensió

Hem vist sovint que fer coses noves no és fàcil. Moltes vegades, les dinàmiques de funcionament de les estructures polítiques i burocràtiques, juntament amb les concepcions respecte del que és o no possible, viable i/o desitjable en les estructures tècniques, fa difícil la tasca de concebre altres maneres de fer, que sovint han d'anar relacionades amb altres maneres d'enfocar, de pensar i de «construir» els problemes o reptes als quals es vol fer front. Per aquest motiu resulta indispensable experimentar. Ja estem acostumats a la idea que calen experiències pilot abans d'estendre una determinada política, però no és evident que hàgim «aprens a aprendre» de les experiències pilot o d'aquelles més puntuals i innovadores, i aquest és el repte.

El sentit de l'experimentació no és recrear-se en l'èxit o fluïment que ens pot donar una determinada experiència a la qual hem abocat una atenció i uns recursos extraordinaris. Si se'ns permet l'expressió, una experiència pilot no és una experiència «bolet» que hem

de fer lluir tot passejant-la per seminaris i jornades. Bàsicament, una experiència pilot ha de ser una oportunitat per a l'aprenentatge, i hem d'organitzar-la i d'organitzar-nos perquè sigui així.

Tenim l'exemple de molts programes que, almenys en l'àmbit d'allò social, han estat impulsats en les darreres dècades des de la Unió Europea, on la mateixa UE, a part de subvencionar en certs percentatges les experiències pilot que han de dur a terme els països membres, ha posat recursos perquè equips de recercadors i experts s'encarreguin de fer pensar i facilitar l'aprenentatge, tant als operadors directes de les experiències, com a la mateixa Unió, per després poder ser promotora de la seva extensió.

També coneixem molts casos de departaments o oficines municipals que enceten nous programes que s'han d'inventar pràcticament de zero, i allò que els seus responsables ens expliquen és que acostumen a començar experimentant, més a partir de la mera intuïció, o directament de l'adaptació o de la còpia del que fan els del costat, que no pas des d'unes idees i estratègies que hagin tingut clarament definides des del primer dia.

De fet, el que ens trobem és que, amb el pas del temps, les diferències que separen l'èxit del fracàs no es donen tant perquè uns, els que tenen èxit, tinguin les idees clares des de bon començament i els altres no. El que es fa evident més aviat és la diferència entre els que han sabut aprendre de l'experimentació i els que no n'han sabut.

Així que no cal amoïnar-se gaire si, en començar una nova política, no sabem gaire bé per on hem de tirar. Mirem què fan els altres, copiem si cal, arrisquem en certs plantejaments, però siguem conscients que la finalitat és arribar a sistematitzar, a ordenar, una manera de fer i uns dispositius que facin extensible la política. Del que sí que ens hem de preocupar des del primer moment és d'aprendre del que fem.

Els aprenentatges derivats d'un cas al costat d'altres casos, el que tenen en comú les diverses experiències, les solucions que s'han anat trobant per fer front a les dificultats, degudament analitzades en relació amb els objectius i els contextos de l'experimentació, són en conjunt el que ens permetrà anar passant del cas a la categoria, de l'experiència pilot a la sistematització de coneixements que surten del conjunt de les experiències, i que poden ser útils de manera més oberta i generalitzada. No té gaire sentit fer experiències pilot si no les aprofitem per aprendre, i si no sistematitzem aquest coneixement de forma que sigui transferible: ordenat i documentat.

Cal tenir present que, per aprendre de les experiències, les hem d'avaluar de manera continuada, i no només al final i per veure'n els impactes. Necessitem avaluacions del procés. No cal pensar en sofisticats mecanismes o instruments d'avaluació, almenys no sempre; és més important poder dedicar-hi temps i, amb certes pautes i de manera ordenada, anar compartint preguntes i respostes relacionades amb les nostres pràctiques. Cal que les diverses experiències pilot d'un mateix camp (en el nostre cas, el camp de l'ESS) es trobin en moments i espais d'intercanvi.

Una estratègia relacional

Cada dia és més evident que «sols no podem». En pràcticament tots els àmbits de l'acció pública institucional, els agents promotors, i això prou que ho saben els ajuntaments, han de buscar la participació, la implicació, la complicitat d'altres agents per sumar esforços, recursos, capacitats diverses, coneixements, consens i legitimitat, etc., amb la ciutadania i els agents socials, els consumidors, les empreses i els agents econòmics, amb centres de coneixements i/o amb universitats. Més encara si l'objectiu, com passa sovint en el cas de les polítiques de promoció econòmica, és incentivar l'acció dels altres perquè esdevinguin promotors econòmics, emprenedors, consumidors responsables, etc. De fet, és possible que sovint això sigui l'únic que pot fer l'administració, ser un motor facilitador de relacions: liderar!

La qüestió és: com ens relacionem amb els altres per aconseguir que aquests se sumin o s'activin? És prou evident que cal cuidar molt aquesta qüestió i que les coses no es poden fer de qualsevol manera: no valen mirades des de dalt, que evidencïïn que han de ser els altres els que sempre s'han d'adaptar als ritmes, les maneres de fer i els interessos de l'administració. Les relacions han de ser generadores de confiança, i per això hem de ser curosos amb la informació i ser el màxim de transparents. Tampoc no podem obviar que la societat és cada dia més exigent respecte dels poders públics pel que fa a l'exemplaritat de les seves accions. S'han de tenir presents certs valors com el respecte i el reconeixement dels altres. S'ha de tenir una gran capacitat de moure's en escenaris que combinen conflicte i consens; etc. És a dir, cal definir mínimament una estratègia relacional, que no és res més que prendre consciència de la dimensió relacional de les nostres accions i tenir ben identificats tant els actors amb els quals volem operar com el tipus de relacions que volem establir-hi, i els espais que hem de construir per fer-les possibles (trobades, jornades, tallers, comissions de treball...).

Nous instruments d'intervenció que permetin anar de la mà dels nous socis i atendre nous objectius i necessitats

La qüestió clau en aquest punt és si disposem dels instruments d'intervenció adequats a aquesta nova època en què l'administració no pot aparèixer com a agent totpoderós davant els reptes socials, en molts casos, ni tan sols com a agent principal o hegemònic.

Sabem, per exemple, que hi ha figures i instruments d'intervenció facilitadors d'una acció més directa per part de l'administració, o d'una acció concertada entre administracions públiques diverses. Ens referim a consorcis, empreses públiques, fundacions o altres instruments que han buscat sempre facilitar que la intervenció pública es pogués adaptar a realitats que exigien agilitat, immediatesa o flexibilitat en la intervenció, davant les rigideses dels marcs burocràtics i administratius. Però ara no estem pensant en aquest tipus d'instruments. Ara la qüestió és si disposem d'instruments d'intervenció que permetin la gestió compartida, conjunta, de recursos entre administració i societat en l'escala local, la gestió per part d'entitats de la societat civil de recursos que són públics, o la gestió comunitària de recursos comunitaris (*commons*). És evident un altre cop que les coses no es

poden fer de qualsevol manera, que calen garanties davant la gestió d'allò públic, d'acord! Llavors, la pregunta és com fer possible el desenvolupament de noves formes de gestió dels recursos públics (com ara la gestió cívica, per exemple, o les empreses comunitàries) sense perdre les necessàries garanties de control sobre l'ús que es fa d'aquests recursos.

De la mateixa manera, també ens haurem de plantejar quins instruments podem fer servir per introduir restriccions al funcionament purament mercantil en la gestió de l'economia. Hauríem d'esirar el fil de les «clàusules socials», per exemple, què són, quines dimensions han de tenir en compte, i veure fins on pot arribar el seu desenvolupament.

També entraria dintre d'aquest capítol de generació de noves eines d'intervenció el desenvolupament de noves formes de pagament, mediació econòmica o intercanvi, com ara les monedes socials i de crèdit, els clubs d'inversió, o d'altres que ara no co-neixem, però sobre les quals convé fer una bona pensada. Fem-ho!

Rescatar recursos públics

Els parcs públics d'habitatges, que demanen manteniment i gestió; les escoles públiques i altres equipaments de proximitat (centres cívics, casals de joves i de gent gran, biblioteques, instal·lacions esportives, etc.), que disposen d'infraestructures diverses, de menjadors i de cuines, i que també necessiten manteniment; el mateix espai públic quan no té un ús finalista (espais buits), són recursos públics potencialment aprofitables per satisfer necessitats de la població (projectes d'ESS), més enllà del seu ús predeterminat i de les formes de gestió que fins ara hem fet servir.

Tots aquests recursos públics ja estan als circuits econòmics de l'economia convencional o de mercat, i no sempre es tractarà de sostreure'ls d'aquesta economia per posar-los als circuits de l'ESS. I també veiem que, en tant que recursos, n'hi ha molts que no s'aprofiten en tot el seu potencial. És aquesta la pregunta que ens hem de fer en un primer moment: és possible la intensificació d'usos en espais i equipaments infrautilitzats?

Començar amb projectes concrets

L'experiència ens demostra que el motor d'arrencada de les noves polítiques en les administracions locals són els projectes. És a partir d'un projecte concret d'intervenció que comencem a donar vida a una nova política. De fet, parlar d'un projecte és fer esment a una intervenció concreta, amb uns objectius definits, uns criteris d'intervenció i una dotació de recursos. De manera que, si volem posar en marxa una nova política local relacionada amb l'ESS al nostre municipi, el que hem de fer és construir projectes concrets d'intervenció.

Tot seguit donem una petita pauta amb algunes pistes per tirar endavant els projectes. Sense cap pretensió de fer un manual d'elaboració sobre el tema, que ja n'hi ha molts, volem desgranar algunes preguntes i reflexions que se'ns han anat plantejant mentre molts projectes començaven a caminar.

I. Algunes preguntes per ajudar a definir objectius clars i operatius

- Sobre quin problema o problemes concrets vull intervenir?
- El conec prou bé, aquest problema, o em falta alguna informació rellevant?
- Qui en sap, d'això? De qui puc aprendre? A qui puc copiar?
- Què vull aconseguir els sis primers mesos (concretament)?
- Què vull aconseguir el primer any (concretament)?
- Què vull aconseguir els tres propers anys?

II. Fer explícita la nostra teoria del canvi

Anar fent una llista de principis o hipòtesis en les quals fonamentem la nostra intervenció, principis del tipus «si fem A, passarà B». Un exemple podria ser:

- «Si donem més formació a la població aturada, tindrà més possibilitats de trobar feina».
- «Si volem que la gent s'impliqui en un projecte, hem de ser transparents i donar exemple».

Segurament és impossible fer explícits tots els principis o hipòtesis amb què treballem. Es tracta d'una llista que podem anar construint amb el temps, això ens ajudarà en el moment de planificar la nostra acció, i també en ajudarà a avaluar-la, perquè és possible que l'avaluació ens indiqui que, malgrat fer força bé allò que ens havíem proposat, el que passa és que partim de principis equivocats, o bé que fa uns anys eren certs i funcionaven però ara ja no serveixen.

III. Aliances i principis relacionals

- Quins actors seria estratègic incorporar al projecte? Per fer què? Millor que no sigui *tothom*, que siguin persones, entitats o institucions concretes i abastables.
- Què haig de fer per aconseguir sumar-los? Hem de pensar que la gent interessant està enfeïnada, que normalment no estan disposats a assumir els nostres problemes. Hem d'oferir solucions a la seva problemàtica i no veure els altres com la solució a la nostra.

Instrumentos de gestión local per a l'impuls de l'economia social i solidària

Jordi Boixader

Introducció

L'economia social i solidària (ESS) forma part de l'agenda emergent del desenvolupament local. Les seves arrels, amb el cooperativisme, el mutualisme i l'associacionisme del moviment obrer, s'han de situar al segle XIX, però a partir de la dècada de 1970 les seves pràctiques evolucionen ràpid, al mateix temps que el desenvolupament local es configura.

La profunditat de la crisi que vivim comporta l'emergència d'iniciatives d'ESS arreu del territori. Creixen en un terreny fèrtil, abonat per l'experiència històrica, el canvi de valors de la societat i les dificultats de subsistència. D'altra banda, la inviabilitat de seguir pensant el desenvolupament amb paràmetres exclusius de creixement econòmic, la ineficàcia dels instruments tradicionals i la revalorització d'allò local com a indret en què es manifesta la crisi però també com a espai de solidaritat, contribueixen a una aproximació progressiva.

L'agenda d'actuació local, amb la mirada posada en el present i el futur immediat, sembla delimitada per tres elements relacionats entre ells. En primer lloc, el mateix concepte de desenvolupament, segons si s'associa al creixement i els ingressos o bé a les capacitats per desenvolupar-se i sobreviure, és a dir, als mitjans o a les finalitats. En segon lloc, la tensió entre global i local. Aquesta tensió afecta molt directament els esquemes de presa de decisions i la naturalesa dels instruments d'intervenció. I en tercer lloc, la idea que es mobilitzi al voltant de la resiliència dels territoris, en termes de cercar un retorn a la situació anterior (en relació amb l'ocupació, les maneres d'enfocar els problemes, etc.) o bé, al contrari, d'entendre que la sortida de la crisi solament pot venir d'explorar noves possibilitats i terrenys de joc en el desenvolupament local.

Situats en un moment que podem qualificar de transicional, en les pàgines següents s'aborda la relació entre les pràctiques de l'ESS i els instruments de la gestió local.

Es tracta d'una qüestió problemàtica, atès que es parteix de perspectives i aparells conceptuals diferents. Igualment, les iniciatives i casuístiques són inesgotables (i creixents), la qual cosa obliga a la simplificació. Tanmateix, l'objectiu és aportar uns primers elements de suport a la intervenció local en aquest àmbit. D'una banda, reconeixent que la ciutadania organitzada és la veritable protagonista d'aquesta onada; de l'altra, admetent que les entitats locals constitueixen un espai d'oportunitat per al foment de l'ESS.

L'economia social i solidària en el desenvolupament local

L'ESS entra en relació amb el desenvolupament local incorporant nous subjectes i dinàmiques de transformació econòmica, social i territorial. En aquest sentit, convé fer una referència als agents, processos i actuacions que vinculen ambdós camps.

Els agents són aquells individus o col·lectius que tenen capacitat d'intervenció en un àmbit determinat, sigui geogràfic o sectorial. En aquest sentit, l'EES i en general les cultures econòmiques alternatives impliquen la proliferació d'actors amb característiques diferenciades (pel que fa a identitat, objectius, acció, etc.) respecte d'aquells que tradicionalment han estat objecte d'atenció en les polítiques de desenvolupament local. En el mateix sentit, s'incorporen noves pràctiques que es caracteritzen per la multiplicitat.²⁵ El contacte i la relació entre elles, en un medi territorial concret, suposa un potencial transformador que s'incorpora a la trajectòria del desenvolupament local. Es tracta d'un procés que es produeix al llarg del temps i de baix a dalt.

Agents, pràctiques i processos es despleguen en territoris que són específics. S'observa que les condicions del lloc influeixen de manera clara en l'emergència de les iniciatives de l'ESS, que presenten un grau elevat d'endogeneïtat de manera que realitzen una contribució al desenvolupament relacionant-se i expandint-se cap als costats i cap amunt. En termes geogràfics configuren veritables camps d'energia, en l'afortunada expressió de Christian Febler, i generen així una nova rugositat.

En termes sectorials, situats en un indret determinat, des del desenvolupament local es formula sovint la pregunta de quina és la relació de les diferents activitats amb la dinàmica del territori. En aquest sentit, convé destacar que l'ESS no és un sector, sinó una manera d'entendre l'economia present en pràcticament tots els àmbits de necessitat de la vida de les persones. Es considera que la major part d'aquestes necessitats es poden resoldre dins de l'ESS. Seguint el plantejament de la Xarxa d'Economia Solidària, hi trobem els àmbits de l'habitar (habitatge, mobilitat, energia, béns electrodomèstics...), alimentar-nos, vestir-nos, conèixer (educació, cultura, comunicació), cuidar (atenció a les persones), divertir-nos i, finalment, gestionar-nos (finances ètiques i serveis a empreses).

Per últim, cal tenir en compte les aportacions de l'ESS en la lògica de funcionament del desenvolupament econòmic local. Especialment rellevant és la seva contribució al sosteniment de la demanda interna i la generació de cadenes de valor territorial.

Amb aquests punts de partida, a continuació s'esbossen estratègies, formes d'actuació i instruments a partir de l'anàlisi d'algunes de les eines de l'ESS que, avui per avui, tenen una més gran proximitat al desenvolupament econòmic local. Concretament: cooperatives de treball, horts urbans, béns comunals, reempresa cooperativa, intercooperació, compra pública, comercialització justa, consum cooperatiu, finances ètiques, monedes socials, distribució d'excedents solidària i consum col·laboratiu entre

25. Vegeu, per exemple, les aportacions de J. Conill i altres, 2012. *Otra vida es posible*. Editorial UOC. Barcelona.

administracions. És evident que queden molts aspectes fora de l'anàlisi i que es corre el risc de desdibuixar la mateixa ESS, però la pretensió no és altra que oferir algunes pistes operatives en el repte que té plantejat el món de la promoció econòmica al voltant de com incidir positivament en unes pràctiques que ja estan en marxa.

Les estratègies

Les estratègies per a la promoció de l'ESS en l'estat actual de desenvolupament són diverses i, en general, complementàries. Se sistematitzen tot seguit les més rellevants, i per fer-ho es parteix d'una lògica processual. Així mateix, s'assumeix la idea de subsidiarietat d'actuació de les administracions locals en aquest àmbit, en un context d'enfortiment de les economies territorials.

El marc estratègic en què es defineix la política de desenvolupament local i la visió a l'entorn del paper de l'ESS han de ser congruents per força. Es tracta que el model territorial (concretat, per exemple, en el pla estratègic local) i les alternatives econòmiques estiguin alineades per tal de facilitar la governança i el correcte funcionament de les eines de gestió.

La reflexió territorial obliga en aquest sentit a plantejar el mateix concepte de desenvolupament i el posicionament de les xarxes d'economia solidària, ja que en l'actualitat es dibuixa un panorama divers que va des de les vies autocentrades amb valors alternatius fins a instruments nous en el marc de l'administració que comencen allà on s'esgoten les fórmules convencionals, però sense qüestionar les visions ortodoxes del desenvolupament econòmic local.

El caràcter autocentrat del desenvolupament local té a veure amb diversos àmbits: polític, cultural i econòmic. El primer fa referència a la capacitat de les persones i comunitats de prendre decisions rellevants pel que fa a les opcions de futur del mateix territori, en condicions d'incertesa. En segon lloc, la cultura social i solidària, el sentiment de col·lectivitat i, si es vol, la identitat socioterritorial, afavoreixen el desenvolupament des de dins. Finalment, en tercer lloc, apareix la necessitat de localitzar l'economia amb una àmplia gamma d'intervencions (enfortir les cadenes de producció i intercanvis locals, evitar les fugues de despesa, incrementar els efectes multiplicadors dels ingressos al territori, realitzar una compra pública que tingui continuïtat amb les empreses locals i sigui fertilitzadora, etc.) que es configuren de manera creixent com una economia de la reconexió i que comparteix amb la societat de les xarxes i Internet peces clau per esdevenir més i més important.

Les estratègies que es poden posar en marxa per donar suport a l'ESS són molt diverses en intensitat, naturalesa i complexitat. Com que es tracta d'una política incipient en les administracions públiques locals es proposa una esquematització elemental:

Possibilitar

L'entitat local garanteix les condicions bàsiques necessàries per al desenvolupament de les iniciatives, però es manté una separació forta entre les polítiques locals i la iniciativa dels individus i grups en l'ESS.

Activar

L'entitat local té un paper dinamitzador en les primeres fases d'avanç de l'ESS. Es concreta en la intervenció activa cercant els efectes demostració i de superació de colls d'ampolla en les primeres experiències al territori de referència, de vegades actua directament, i a continuació es desplaça cap a altres estratègies.

Facilitar

L'entitat local assumeix un rol facilitador, és a dir, abat les barreres per al desplegament de les eines de l'ESS, exerceix una funció relacional i estimula la confiança.

Projectar

L'entitat local integra l'ESS decididament al projecte de desenvolupament. En aquest sentit, s'assumeix que les actuacions tenen un caràcter estructurador de les economies locals i l'ocupació.

Innovar

L'entitat local promou com a estratègia de desenvolupament local i personal la innovació en l'ESS. Es tracta d'un camp enormement fèrtil en si mateix, associat a la innovació social. Però en aquest cas hi ha una orientació decidida a alinear els diferents motors de la innovació (visions i metodologies, ciutadania i administració, etc.).

Estimular la transició

L'entitat local promou la transició de formes de l'economia convencional a experiències d'ESS. Atès que les iniciatives s'insereixen en entorns concrets que no són generats de bell nou, es mena una acció de canvi sobre les pràctiques de producció, intercanvi, consum, etc., ja existents.

Si assumim que la capacitat institucional és un dels factors principals de desenvolupament local (com ho fa Wong²⁶ a partir de la revisió de la literatura i les respostes de tècnics de desenvolupament local del Regne Unit), l'ESS permet vèncer alguns dels esculls principals que avui es plantegen, com la participació de la ciutadania, i reforça la cooperació local. Sigui com sigui, cal insistir en la necessitat de coherència de les polítiques de desenvolupament local en relació amb la visió territorial i els diferents àmbits d'intervenció sectorial.

26. Wong, C. «Developing Indicators to Inform Local Economic Development in England», *Urban Studies*, gener del 2002, vol. 39, n.10, p. 1833-1863.

Les formes d'actuació

En aquest apartat, es presenten les diverses formes d'actuació amb què des de les entitats locals que actuen en el desenvolupament econòmic dels territoris respectius es pot donar suport a l'ESS. La tipologia parteix dels catàlegs existents en el món de la intervenció local en la promoció econòmica i l'ocupació, adequant o reinterpretant determinats aspectes i obrint-ne de nous.

Sensibilització

Actuacions encaminades a la presa de consciència al voltant de les oportunitats per a persones, grups i la comunitat de les iniciatives de l'ESS. Presenten un fort component comunicatiu. Poden tenir una orientació general o focalitzada.

Informació

La informació es distribueix de manera desigual en l'espai i els grups socials. En un àmbit geogràfic o sectorial determinat, les necessitats d'informació poden ser molt diverses. Els seus continguts abasten els aspectes generals de l'ESS, els agents actuant, l'existència de programes de suport, la disponibilitat de recursos i la realització d'activitats. La cobertura, els canals de distribució, la qualitat, la utilitat i la proximitat són components essencials que cal tenir en compte.

Assistència tècnica

Aquesta categoria engloba un conjunt divers d'elements que es posen a disposició dels projectes i presenten diferents graus de complexitat, la qual cosa demana una especialització creixent. Hi destaca la funció d'assessorament, com també el suport metodològic.

Ajut econòmic

Accés a recursos econòmics. Normalment, en el desenvolupament econòmic local aquests recursos provenen de la mateixa entitat, d'administracions superiors, de mecenatge o de la prestació de serveis. Així mateix, les finances ètiques i solidàries són una part consubstancial de l'ESS i apareixen múltiples fórmules com ara són els socis col·laboradors, els títols participatius, les societats de garantia recíproca, el micromecenatge o les monedes locals.²⁷

Formació

La capacitat dels agents de l'ESS es bolca necessàriament sobre l'esfera dels valors. Abasta l'adquisició de coneixements i competències tècniques per a la realització de

27. Vegeu en aquesta mateixa guia «La caixa d'eines de l'economia social i solidària: reparar i construir».

les iniciatives corresponents, però també l'exploració de nous temes i l'aprenentatge col·laboratiu.

Xarxes de col·laboració

La generació de xarxes és una de les formes d'actuació més rellevants per a la consolidació de l'ESS. Contribueix decisivament a la creació i l'enfortiment del capital social local. Les xarxes tant poden ser internes, que generen cohesió i confiança, com externes, que estimulen la connectivitat i l'accés a recursos.

Disposició d'espais

L'existència d'espais físics (terrenys, solars, equipaments, edificacions, etc.) constitueix un element facilitador del desplegament de l'ESS en termes d'infraestructura. Ara bé, cal considerar-ne també la importància des del punt de vista de donar-hi visibilitat i generar efectes d'irradiació. Un plantejament espacial adequat a l'entorn, no tan sols de la forma i les funcionalitats sinó sobretot del caràcter simbòlic dels llocs on es desenvolupa, constitueix un actiu fonamental per a les iniciatives. L'encadenament del cicle expansiu en termes econòmics i territorials amb la contracció actual permet avui la disponibilitat d'un gran nombre d'espais buits susceptibles de ser reactivats des de l'ESS.

Realització directa

En determinats supòsits, l'administració local emprèn directament les actuacions en els àmbits de l'ESS. Assumeix aleshores un rol propi, principal i diferenciat de la resta d'agents, sense oblidar, però, que forma part d'un ecosistema, les relacions de sinergia i la seva potència catalitzadora.

Intercanvi d'experiències

La transferibilitat de casos és un dels reptes del desenvolupament local. Existeix un condicionament clar de les iniciatives de l'ESS als medis socioterritorials de referència. No obstant això, en termes de polítiques públiques l'intercanvi d'experiències és un gran motor de millora, avaluació i innovació.

El canvi de valors, la proposta profunda de renovació conceptual i la multiplicitat de pràctiques que incorpora l'ESS no poden separar-se de la modificació del rol de les administracions. Així, la governança, que ha estat una de les grans qüestions del debat del desenvolupament local els últims quinze anys, implica noves maneres de fer que afavoreixin treballar plegats, i el fet de compartir, com també la confiança, cercant solucions a problemes complexos. Per tant, és necessària una transformació de les administracions cap enfora, però també cap endins, i un lideratge basat en la capacitat d'usar el diàleg i l'intercanvi com a font de qualitat democràtica.²⁸

28. Vegeu en aquesta mateixa guia «Innovació i polítiques públiques».

Els instruments de gestió local

En aquest punt es fa un pas més i s'estudien els principals instruments de la gestió local en relació amb l'ESS. En primer lloc, se situen els instruments jurídics i se'n planteja l'aplicació en alguns dels supòsits més habituals per a la dinamització econòmica dels territoris. En l'apartat següent, s'expliquen instruments que, atès que operen transversalment i no sobre supòsits concrets, poden tenir un caràcter vertebrador de l'ESS en els entorns locals.

Descripció dels instruments

Malgrat que puguin proporcionar la imatge d'una certa duresa tècnica, cal admetre la importància que té l'ús apropiat dels instruments jurídics en el rendiment de les polítiques públiques. En tractar-se d'iniciatives pioneres que molt sovint necessiten transversalitat i participació de diferents àmbits de les entitats locals, es considera adequat oferir una idea tan clara com sigui possible sobre el seu significat, l'abast i les possibilitats.

Pressupost

El pressupost és un instrument d'especial importància tant en la vessant política, social i econòmica, com en la comptable. És l'expressió xifrada, conjunta i sistemàtica de les obligacions que, com a màxim, pot reconèixer l'entitat i dels drets que es prevegin liquidar durant un exercici econòmic, és a dir, consisteix en el pla de despesa i la previsió d'ingressos de les entitats locals.

Fiscalitat

Les entitats locals només tenen una potestat tributària de caràcter secundari o derivat, ja que no podran crear tributs, sinó només establir-los una vegada creats per llei. La llei que regula els tributs locals és el Text refós de la Llei reguladora de les hisendes locals, aprovat per Reial decret legislatiu 2/2004, de 5 de març (en endavant, TRLRHL).

El TRLRHL preveu la possibilitat d'establir determinades exempcions i bonificacions a aquests tributs que poden ser utilitzades per al foment de l'ESS. Per exemple:

- En relació amb l'impost sobre activitats econòmiques, les entitats locals poden establir una bonificació de fins al 50% als subjectes passius que hagin incrementat la mitjana de la seva plantilla de treballadors amb contracte indefinit durant el període impositiu immediatament anterior al de l'aplicació de la bonificació; també a subjectes passius que utilitzin o produeixin energia a partir d'instal·lacions per aprofitar energies renovables o sistemes de cogeneració.
- En relació amb l'impost sobre construccions, instal·lacions i obres, les entitats locals poden establir una bonificació de fins al 95% a favor de les construccions, instal·lacions o obres que siguin declarades d'especial interès o utilitat municipal perquè hi concorrin circumstàncies socials, culturals, historicoartístiques o de foment de l'ocupació que justifiquin la declaració; i també a les construccions, instal·lacions o obres a les quals s'incorporin sistemes per a l'aprofitament tèrmic o elèctric de l'energia solar.

En els casos no expressament previstos pel TRLRHL, les entitats locals també poden promoure determinades actuacions o activitats del sector privat mitjançant l'atorgament de subvencions dels tributs locals.

Requadre 1. Tributs locals

Els tributs locals, que es regularan mitjançant ordenances fiscals, amb les limitacions contingudes al TRLRHL, són:

- Impost sobre béns immobles: tribut directe de caràcter real que grava el valor dels béns immobles.
- Impost sobre activitats econòmiques: tribut directe, de caràcter real, pel mer exercici d'activitats empresarials, professionals o artístiques. Han de presentar declaració de l'IAE totes les entitats que duguin a terme una activitat econòmica quan elles, o el grup al qual pertanyin, hagin obtingut un import net del seu volum de negocis igual o superior a 1.000.000 d'euros.
- Impost sobre vehicles de tracció mecànica: tribut directe que grava la titularitat i els vehicles d'aquesta naturalesa, aptes per circular per les vies públiques.
- Impost sobre construccions, instal·lacions i obres: tribut indirecte per a la realització de qualsevol construcció, instal·lació o obra per a la qual s'exigeixi obtenció de la corresponent llicència d'obres o urbanística.
- Impost sobre increment de valor de terrenys de naturalesa urbana.
- Taxes: per la utilització privativa o l'aprofitament especial del domini públic local, com també per a la prestació de serveis públics o la realització d'activitats administratives de competència local que es refereixin, afectin o beneficiïn de manera particular els subjectes passius.
- Contribucions especials: quan el subjecte passiu d'un benefici o un augment de valor dels seus béns a conseqüència de la realització d'obres públiques o de l'establiment o ampliació dels serveis públics locals.

Compra pública responsable

Totes les entitats locals estan sotmeses a unes normes i uns procediments de contractació previstos en el Text refós de la Llei de contractes del sector públic, aprovat mitjançant Reial decret legislatiu 3/2011, de 14 de novembre (en endavant, TRLCSP), que pretenen ajustar la contractació pública als principis de llibertat d'accés a les licitacions, publicitat i transparència dels procediments, i no-discriminació i igualtat de tracte entre els candidats, i d'assegurar, en connexió amb l'objectiu d'estabilitat pressupostària i control de la despesa, una utilització eficient dels fons destinats a la realització d'obres, l'adquisició de béns i la contractació de serveis mitjançant l'exigència de la definició prèvia de les necessitats que cal satisfer, la salvaguarda de la lliure competència i la selecció de l'oferta econòmicament més avantatjosa.

Els darrers anys, des dels àmbits comunitari, estatal i autonòmic s'estan establint diverses mesures per aconseguir una compra pública responsable que pretén integrar el respecte al medi ambient, com també valors ètics i solidaris en totes les etapes del procediment de contractació, per tal de facilitar l'avenç cap a territoris socialment responsables. La Junta Consultiva de Contractació Administrativa de la Generalitat de Catalunya ha aprovat guies d'actuació de les administracions públiques per aconseguir aquests objectius mitjançant la inclusió de determinades clàusules socials i mediambientals en plecs. En el marc del projecte Ressor (2007) es definiren com a àmbits d'aplicació prioritaris la inclusivitat laboral, les condicions laborals, la sostenibilitat ambiental, la solidaritat i la gestió ètica.

A més a més, el mateix TRLCSP preveu la possibilitat de reservar determinats contractes a centres especials d'ocupació, o reservar-ne l'execució en el marc de programes d'ocupació protegida, quan almenys el 70% dels treballadors afectats siguin persones amb discapacitat que, a causa de l'índole o de la gravetat de les seves deficiències, no puguin exercir una activitat professional en condicions normals.

Subvencions

L'atorgament d'ajuts i subvencions és una de les activitats de foment de què disposen les entitats locals. Consisteix en la intervenció administrativa per dirigir l'acció dels particulars cap a finalitats d'interès general mitjançant l'atorgament d'incentius diversos.

Requadre 2. Procediments de concessió de subvencions

La Llei 38/2003, de 17 de novembre, general de subvencions distingeix els següents procediments de concessió de subvencions:

- El procediment ordinari en règim de concurrència competitiva. Es realitza mitjançant la comparació de sol·licituds presentades a fi d'establir-hi una prelación, segons els criteris de valoració prèviament fixats en les bases reguladores i en la convocatòria.
- El procediment extraordinari de concessió directa. La subvenció no se subjecta a un procediment de concurrència, sinó que es concedeix directament a un beneficiari. Només es poden atorgar quan hi concorri alguna de les circumstàncies següents:
 - Les subvencions estan previstes nominativament en el pressupost de l'entitat local.
 - Les subvencions estan imposades per una norma amb rang de llei.
 - Les subvencions que acrediten raons d'interès públic, social, econòmic o humanitari o d'altres degudament justificades que en dificultin la convocatòria pública.
 - Les subvencions que són conseqüència d'un instrument general, un acte, contracte o concert que hagi complert les condicions de publicitat i concurrència.

Potestat reglamentària de les entitats locals

La potestat reglamentària de les entitats locals s'exerceix mitjançant l'aprovació de reglaments i ordenances, la matèria reguladora dels quals pot ser molt diversa, tan diversa com les competències de què aquestes disposen.

Convenis de col·laboració

Els convenis de col·laboració són qualsevol acord que s'estableix entre dues o més parts, del qual es deriven obligacions jurídiques directes per a les parts. Aquestes poden ser totes de caràcter públic o alguna de caràcter privat.

Les matèries objecte d'aquests convenis són múltiples, tant com ho són les competències de les entitats locals. Entre altres, s'inclou la possibilitat de regular la creació de personificacions instrumentals de caràcter voluntari (associacions, fundacions, consorcis, etc.).

Autoritzacions, llicències i comunicacions

En l'àmbit de les actuacions de limitació, les entitats locals poden intervenir mitjançant la regulació, la limitació i el control d'àmbits concrets de l'activitat de la ciutadania amb l'objectiu de garantir el compliment de l'ordenament jurídic aplicable a cada matèria. Aquesta regulació es fa mitjançant ordenances i reglaments, els quals queden subjectes a les previsions legals, estatals i autonòmiques, en relació amb la matèria objecte de regulació.

Les llicències i comunicacions més comunes en l'àmbit local són les urbanístiques, per a l'exercici d'activitats comercials i industrials i d'obertura de locals destinats a espectacles públics, activitats recreatives i altres d'establiments oberts al públic.

En els àmbits que són de competència local, les ordenances i els reglaments poden establir condicions més o menys restrictives per a l'activitat del ciutadà. Per tant, ofereix un cert marge a les entitats locals en la regulació de les iniciatives d'ESS.

Patrimoni municipal: béns de domini públic, béns patrimonials i béns comunals

El patrimoni municipal està integrat per aquells béns i drets que són de titularitat municipal, el règim jurídic dels quals varia en funció de si es tracta de:

- Béns comunals: són els béns l'aprofitament dels quals correspon al comú dels veïns mitjançant explotació comuna o col·lectiva.
- Béns de domini públic: són els que estan afectats a la utilitat pública. Els particulars en poden fer un ús comú general –el que en pot fer qualsevol ciutadà–, un ús comú espeical –que requereix permís d'ocupació o llicència demania– o bé un ús privat –que exclou l'ús d'altres interessats i requereix concessió administrativa.
- Béns patrimonials: són els que, tot i ser de titularitat pública, poden ser objecte de tràfic jurídic perquè no estan destinats a una utilitat pública. Encara que aquests

béns es poden explotar mitjançant qualsevol negoci jurídic privat (per exemple, un contracte d'arrendament, cessió d'ús, dret de superfície, etc.), com a regla general l'adjudicació s'ha de fer mitjançant concurs de concurrència competitiva.

Totes les entitats locals han de disposar d'un inventari del patrimoni municipal en què s'han de fer constar les dades necessàries per identificar i determinar la situació jurídica i la destinació o l'ús de tots els béns i drets.

Patrimoni públic del sòl i l'habitatge

Els ajuntaments que tinguin un planejament urbanístic general, que delimiti àmbits d'actuació urbanística susceptibles de generar cessions de sòl de titularitat pública amb aprofitament, han de constituir el seu patrimoni públic de sòl i habitatge (PPSH), diferenciat de la resta de béns municipals descrits en l'apartat anterior.

Aquests béns tenen caràcter patrimonial, per la qual cosa es poden explotar mitjançant qualsevol negoci jurídic privat incloent-hi significativament les iniciatives d'ESS.

Requadre 3. Béns i recursos que integren el PPSH

Integren el PPSH els béns o recursos patrimonials i els recursos econòmics procedents de:

- L'aprofitament urbanístic de cessió obligatòria i els béns obtinguts per expropiació urbanística, per exercici dels drets de tempteig i retracte i, en general, per qualsevol instrument d'execució del planejament urbanístic.
- Finques expropiades per incompliment de la funció social de la propietat.
- Finques expropiades per la constitució o ampliació del PPSH.
- Finques que s'adquireixin amb recursos derivats de la gestió o alienació de béns integrants del PPSH o mitjançant permuta, sempre que no s'afectin al domini públic.
- Ingressos procedents de l'alienació de béns del PPSH.
- Import dels diferencials de preu/valor en les transmissions de finques del Registre de solars sense edificar.
- Import de les sancions urbanístiques.
- Rendiments de la gestió dels béns del PPSH.
- Aprofitament urbanístic de cessió obligatòria, materialitzat totalment o parcial en diners.
- Crèdits que tenen com a garantia hipotecària els béns que formen part del PPSH.

Aplicabilitat dels instruments

Un cop presentats els instruments, vegem ara exemples de la seva utilització en les actuacions concretes.

Creació d'espais destinats a horts urbans

Els horts urbans tenen, entre d'altres, un vessant productiu, que és el que els relaciona més directament amb el desenvolupament econòmic local. La gran majoria d'entitats locals disposen de terrenys o drets sobre terrenys urbans no explotats, no utilitzats. L'ús d'aquests espais per a horts urbans és una demanda tan emergent com ho és també la seva acollida al si dels municipis.

Els horts urbans es localitzen principalment en béns de caràcter patrimonial i en béns integrats en el PPSH.

Els instruments jurídics necessaris per implementar aquesta actuació són:

- Regulació de les condicions d'adquisició i ús d'aquests espais, mitjançant reglament o ordenança.
- Concurs per a l'adjudicació d'aquests horts entre els veïns que compleixin els requisits establerts en la reglamentació.
- En cas que els terrenys requereixin una adequació prèvia, les obres han de disposar de crèdit adequat i suficient en el pressupost municipal i la seva adjudicació s'ha de regir per algun dels procediments previstos en el TRLCSP en funció del seu import.

Algunes entitats locals han optat perquè una entitat sense ànim de lucre del municipi porti a terme la gestió dels horts urbans, mitjançant la formalització de convenis de col·laboració.

Incentivació d'activitats o empreses de caràcter social o mediambiental al municipi

En l'àmbit local són possibles diverses mesures, especialment de caràcter tributari, que permeten incentivar la instal·lació d'empreses o la realització d'activitats de caràcter social o mediambiental al municipi. Les ordenances fiscals poden establir determinades bonificacions expressament previstes al TRLRHL i que no tenen caràcter obligatori per a les entitats locals que afavoreixin la instal·lació d'activitats o empreses d'aquest tipus.

Requadre 4. Bonificacions voluntàries que poden incidir en l'ESS

En relació amb l'impost sobre els béns immobles, el TRLRHL recull:

- La possibilitat d'una bonificació potestativa per part de l'Ajuntament de fins al 95% de la quota íntegra a favor d'immobles en els quals es desenvolupin activitats econòmiques que siguin declarades d'especial interès o utilitat municipal per concórrer circumstàncies socials, culturals, historicoartístiques o de foment de l'ocupació que justifiquin aquesta declaració. Aquesta declaració correspondrà al Ple de la Corporació i s'acordarà, prèvia sol·licitud del subjecte passiu, per vot favorable de la majoria simple dels seus membres.
- La possibilitat d'una bonificació potestativa de fins al 50 % de la quota íntegra en immobles en què s'hagin instal·lat sistemes per a l'aprofitament tèrmic o elèctric de l'energia provinent del sol.

Amb relació a l'impost sobre activitats econòmiques, el TRLRHL recull:

- La possibilitat d'una bonificació potestativa de fins al 50 % de la quota als subjectes passius que hagin incrementat la mitjana de la plantilla de treballadors amb contracte indefinit o aquells que utilitzin o produeixin energia a partir d'instal·lacions per a l'aprofitament d'energies renovables o sistemes de cogeneració.

Amb relació a l'impost sobre construccions, instal·lacions i obres, el TRLRHL recull:

- La possibilitat d'una bonificació potestativa de fins al 95 % per a les construccions, instal·lacions o obres que siguin declarades d'especial interès o utilitat municipal per concórrer circumstàncies socials, culturals, historicoartístiques o de foment de l'ocupació que ho justifiquin, si així ho declara el ple de la corporació.
- La possibilitat de bonificació potestativa de fins al 95% per a les construccions, instal·lacions o obres a les quals s'incorporin sistemes per a l'aprofitament tèrmic o elèctric de l'energia solar.
- La possibilitat de bonificació de fins al 90% per a les construccions, instal·lacions o obres que afavoreixin les condicions d'accés i habitabilitat dels discapacitats.
- La possibilitat de bonificació potestativa de fins al 50% de les construccions, instal·lacions o obres d'habitatges de protecció oficial.

Amb relació a l'impost sobre vehicles de tracció mecànica, el TRLRHL recull:

- La possibilitat de bonificació de fins al 75 % de la quota a favors dels titulars de vehicles que, per la mena de carburant utilitzat o les característiques dels seus motors, es considera que produeixen menor impacte ambiental.

Suport a les cooperatives de treball i similars

Els instruments jurídics de suport a les cooperatives de treball i similars es concreten mitjançant:

- La concessió, la cessió o el lloguer d'espais (oficines, edificis, terrenys, etc.) de titularitat municipal a aquest tipus de cooperatives.
- La bonificació o subvenció de determinats tributs municipals segons els termes descrits en el requadre 4. Cal tenir en compte que, en el cas de subvenció, caldrà que hi hagi crèdit adequat i suficient en el pressupost de l'entitat local i seguir el procediment previst a l'LGS, ja sigui mitjançant concurrència pública o concessió directa.

Col·laboració amb entitats de finances ètiques i solidàries

La col·laboració amb entitats de finances ètiques i solidàries, en les seves diferents formes, apareix com una eina de desenvolupament local en un moment de gran dificultat d'accés al crèdit, fet que limita l'impuls de projectes i iniciatives.

El principal instrument jurídic que intervé en aquest supòsit és el conveni de col·laboració amb les conseqüents previsions pressupostàries que les parts acordin.

Aquests convenis de col·laboració poden abraçar diversos aspectes, entre els quals destaquen la cessió d'espais i la canalització d'estalvi per part de l'ajuntament. Pel que fa a les entitats de finances ètiques i solidàries es comprometen a finançar projectes d'ESS. També es pot fer referència als aspectes de formació i sensibilització.

Impuls de monedes locals

Les monedes locals activen la demanda, estimulen la circulació interna i redueixen les fugues de diners. Tenen un efecte multiplicador de la despesa sobre l'activitat econòmica. El paper que poden tenir en el seu impuls és molt variable, en funció de l'orientació del sistema. Si es tenen en compte algunes experiències internacionals, pot significar:

- Aportació econòmica directa per injectar fons i liquiditat prèviament prevista en el pressupost municipal.
- Realització de despesa amb moneda complementària, que pot abastar des de les nòmines (normalment amb caràcter voluntari i una prima retributiva) fins a la compra pública.
- Convenis de col·laboració amb l'entitat promotora.
- Acceptació del pagament d'impostos i taxes, si així es preveu normativament.

El tractament fiscal de les transaccions realitzades amb monedes complementàries és equivalent als intercanvis efectuats amb euros.

Consum col·laboratiu entre administracions

El consum col·laboratiu entre entitats locals consisteix en l'intercanvi de béns municipals amb l'objectiu d'optimitzar els recursos, contribuir a la sostenibilitat i afrontar la recessió econòmica.

Per articular aquesta actuació de foment de l'eficiència en la compra pública, prèviament els municipis o entitats locals interessats formalitzaran un conveni de col·laboració que defineixi els àmbits, els serveis o productes que seran objecte d'aquest consum col·laboratiu, les condicions de cessió i utilització, el règim de responsabilitat, etc.

L'impuls de l'ESS des dels governs locals es troba subjecte a l'entorn jurídic. Els municipis es mouen enmig de les dificultats que suposa l'absència d'un marc estratègic supramunicipal, competencial i financer adequat. Fins i tot, podem afirmar que sovint les legislacions sectorials dificulten el desplegament d'iniciatives com les que hem presentat. Ara bé, també és cert que existeix una àmplia gamma d'instruments que, degudament utilitzats, ofereixen un cert marge per generar impactes significatius i que formen part de l'autonomia local. El procés d'institucionalització del desenvolupament econòmic local demana contínuament exercicis d'innovació i audàcia. El repte es troba en una part, la més controlable, situada a l'interior dels governs locals. La capacitat de fer-hi front dependrà sobretot de la intel·ligència organitzacional. En una altra part, el repte consisteix a projectar una nova cultura del desenvolupament en què es reconegui la importància de l'escala local i la subsidiarietat i, en conseqüència, s'atribueixin els mitjans necessaris als territoris.

Els instruments d'articulació

Al costat dels instruments anteriors que constitueixen el nucli dur de la gestió local es poden situar encara quatre fórmules més que adopten un paper dinamitzador i articulador de l'ESS. Tenen la propietat de ser clarament processuals en la seva concepció i d'incidir de manera molt important en la dimensió relacional.

Mapa d'economia social i solidària

El mapa d'ESS d'un àmbit territorial determinat és un procés participatiu de recuperació de la memòria, catalogació col·lectiva i projecció de les iniciatives d'ESS.

Es basa en l'inventari de les pràctiques econòmiques (per exemple, sobre la base de la proposta de J. Conill i d'altres autors de l'any 2013 i des d'un plantejament relacional). Així, vol contribuir al coneixement mutu i la confiança entre les diferents pràctiques i a contextualitzar els projectes en el medi històric i geogràfic en què es desenvolupen. En el curt i mitjà termini, la funció sensibilitzadora hauria de traduir-se també en l'aparició de noves iniciatives.

Pla estratègic territorial

La planificació estratègica és igualment un procés participatiu, en aquest cas orientat a definir un model de desenvolupament del territori. Té una vocació proactiva i implica un exercici prospectiu. En aquest sentit, els escenaris possibles i desitjats constitueixen una modelització que cal entendre sempre com a part del procés de debat social, i no pas com un objectiu tancat en termes resultadistes.

Així, el pla ha de posar en marxa els mitjans pertinents per a un procés continu de decisió social. És un procés de deliberació obert i permanent que contribueix a l'enfortiment del rol públic de les persones. Enforteix la consciència col·lectiva i una ètica més solidària.

Pressupostos participatius

Els pressupostos han de ser coherents amb els acords adoptats en la planificació estratègica, i s'ha d'establir una relació entre reflexió i pràctica.

La incorporació de l'ESS es produeix en les diverses dimensions dels pressupostos participatius. Malgrat que les orientacions finals variaran molt entre els municipis, la introducció de l'ESS en els diferents àmbits temàtics és una via poderosa pel que fa a la seva consolidació, amb esquemes de baix a dalt i de caràcter demostratiu. Pensem, per exemple, en el potencial de dinamització econòmica, social, cultural i ambiental de les diferents eines. Per altra part, les propostes d'ESS també poden sorgir de diferents sectors de població (joves, dones, migrants, pagesos, etc.) o d'àmbits territorials (carers, barris, etc.).

Si bé és cert que en general es vinculen inversions, també pot afectar alguns capítols de despesa, normalment el referent a béns corrents i serveis o transferències, i contribuir així a la transparència i al caràcter democràtic de l'acció pública.

Informe d'avaluació ecosocial

Les polítiques de desenvolupament local, entre les quals s'engloben les de suport a l'ESS, tenen el repte pendent de l'avaluació. En aquest sentit, la incorporació de metodologies d'autodiagnosi, millora contínua i comunicació concretades en un informe de balanç ecosocial anual s'estima de gran utilitat. En realitat, es tracta d'una adequació dels informes de balanç social, de responsabilitat social, de balanç del bé comú, d'auditoria, de gestió de la qualitat, etc., introduint els valors i criteris propis de l'ESS. No cal dir que caldria desenvolupar un protocol compartit entre ajuntaments que permetés afinar les metodologies, comparar i avançar conjuntament. La identificació dels valors i la construcció dels indicadors constituïrien elles mateixes un ric procés de deliberació i governança democràtica. Així mateix, permetria contrastar el grau d'associació entre resultats econòmics, socials i ambientals. Sense avaluació i rendició de comptes no pot existir un relat creïble del desenvolupament local.

L'esquema presentat en aquest apartat inclou els elements mínims per cobrir el cicle de planificació, gestió i avaluació. Per tant, permet establir una connexió entre la visió

territorial, les pràctiques concretes i l'aprenentatge, que és una de les peces essencials del desenvolupament local.

D'altra banda, engloba diferents escales temporals. Aquesta és una qüestió central, atès que les pràctiques de l'ESS són molt dispars en la seva lògica temporal: des de la necessitat de menjar i treballar en el curt termini, passant pels projectes finançats èticament per al mitjà termini, fins al canvi de valors o models energètics que es produeix solament a llarg termini. És per això que en el procés de transformació, des del punt de vista de les polítiques públiques, cal preveure les diferents temporalitats per tal d'acomodar-les.

Conclusions

L'ESS obre un món nou a la majoria d'entitats locals de la demarcació de Barcelona. L'arrelament territorial de les iniciatives, el contingut productiu d'una part significativa de les pràctiques i el potencial que tenen per capacitar amplis sectors de la societat a innovar en la satisfacció de les seves necessitats li atorguen una relació directa amb els grans debats que es planteja avui el desenvolupament local. Ara bé, més enllà d'aquestes continuïtats i del fet que pugui ser un enfocament vàlid per combatre els efectes de la crisi ja en el curt termini, l'ESS llança un desafiament més profund i es dirigeix al canvi de la cultura econòmica, l'organització democràtica i la responsabilitat social i ambiental.

L'entrada de les administracions locals, si es fa bé, pot produir resultats d'importància en un context particularment difícil, tal com ho mostra l'experiència internacional. El diàleg està obert i té lloc sobretot des de la dimensió pràctica.

Innovació i polítiques públiques

Blanco, I.; Boada, J., i Brugué, Q. (IGOP-UAB)

El terme innovació ha esdevingut una icona i s'ha convertit pràcticament en condició necessària per a l'èxit de qualsevol activitat. Les persones que volen progressar han de ser innovadores, l'economia només sortirà del pou si sap incorporar innovació, les entitats socials han d'aprendre a innovar per adaptar-se als nous temps i, per descomptat, caldrà superar la tradicional feblesa innovadora de l'Administració pública per tal de modernitzar-la en la direcció que reclama el context actual. El problema, però, rau en la dificultat d'articular mesures i intervencions concretes que fomentin la innovació de manera efectiva. Intuïm que la innovació es relaciona amb la formació, amb unes determinades actituds personals o amb la disponibilitat de certs espais de llibertat; però desconeixem com activar aquests factors i com aconseguir organitzar-nos per tal de propiciar que es tradueixin en innovació.

Amb l'objectiu d'avançar en el coneixement dels factors que afavoreixen la innovació en les polítiques públiques, en les pàgines següents presentem els resultats d'una recerca on, després de discutir el concepte d'innovació mateix, es va efectuar un estudi empíric focalitzat en quatre polítiques considerades com a innovadores: la política del paisatge, la Llei de barris, els centres cívics de Girona i les superilles de Gràcia.

La innovació: un gir conceptual que requereix una aplicació pràctica

Durant el treball de camp, en primer lloc, els entrevistats ens van recordar que allò que estimula la innovació no és res més que la constatació de problemes no resolts. La innovació –vista des de la pràctica– no és una activitat intel·lectual, sinó que està fortament vinculada a la realitat o, si es prefereix, als problemes i les dificultats que trobem en el món real. No és ni una moda ni una imposició, sinó que respon a una necessitat. A una necessitat o a uns problemes que, a més, reclamen innovació en la mesura que no sabem com abordar-los ni com solucionar-los. La innovació és el resultat de la necessitat i del fracàs. Potser no són raons acadèmicament gaire atractives, però de fet no contradiuen els nostres arguments conceptuals. Només els fan aterrar i els fan més comprensibles.

En el debat teòric, els orígens de la innovació se situen en allò que anomenàvem els problemes maleïts (la necessitat) i en els dèficits cognitius (el fracàs) que teníem a l'hora d'abordar-los. La realitat ens confirma i ens aclareix aquests conceptes, tal com hem intentat recollir en el quadre següent:

	Necessitats	Fracassos
Paisatge	Dèficits en la qualitat territorial i els conflictes que això comporta.	Fracàs d'una política territorial incapaç de fer front a les pressions d'un creixement descontrolat.
Barris	Cronificació de situacions de marginalitat urbana i els conflictes que això comporta.	Fracàs d'una política de rehabilitació urbana excessivament segmentada i professionalitzada.
Centres cívics	Creixents problemes de cohesió social i els conflictes que això comporta.	Fracàs d'unes polítiques socials assistencials i basades en protocols professionals.
Superilles	Col·lapse i conflicte en l'ús de l'espai públic.	Fracàs d'un urbanisme tecnocràtic i d'unes polítiques de mobilitat que només pensen en les persones com a vianants.

En segon lloc, a l'hora de definir un concepte tan emprat i polisèmic com el d'innovació, hem fet esment a tres idees: el saber superat, el procés reflexiu que serveix per generar nou coneixement i la disponibilitat d'un espai d'hibridació en què es produeix un diàleg plural. Hem pogut constatar empíricament la rellevància d'aquests conceptes, i hem observat com cadascuna de les nostres polítiques innovadores requeria deixar de banda visions superades i articular, des de la combinació de perspectives diverses, noves respostes. Aquesta aproximació, però, ha estat simplificada i probablement exposada amb claredat a través d'un estudi de camp que ha identificat els dos ingredients bàsics de la innovació: una nova filosofia i un nou mètode.

Se'ns recorda, d'aquesta manera, que la innovació en una política pública és, necessàriament, la combinació d'una nova definició del problema (contingut) i d'una nova estratègia per implementar les solucions (forma). I, simultàniament, ens recorda també que ambdós ingredients són imprescindibles: grans idees sense possibilitats operatives porten a la frustració, mentre que grans metodologies sense idees esdevenen banalitats. La innovació ha de ser, alhora, substantiva i instrumental. És una lliçó de la qual hem de prendre nota. Ho mostrem en el següent quadre resum:

	Innovació substantiva	Innovació instrumental
Paisatge	El paisatge no és un espai físic, sinó que disposa de múltiples intangibles que expliquen la qualitat de vida de les persones.	Els Catàlegs de paisatge.
Barris	En els barris, les persones i les pedres interactuen, de manera que cal evitar aquesta distinció a l'hora d'incidir en la seva rehabilitació.	La Llei de barris
Centres cívics	L'individualisme està aïllant les persones i destruint els vincles que propicien la cohesió social.	Els centres cívics
Superilles	L'urbanisme no s'adreça només a espais de transport i a vianants, sinó, sobretot, a espais de convivència i a ciutadans.	El Pla de la superilla

En tercer lloc, amb relació a com fem la innovació hem distingit entre els hàbitats que afavoreixen la innovació (entorns innovadors) i les palanques que la posen en marxa (motors de la innovació). De nou, aquestes categories han estat molt útils per entendre i, sobretot, per analitzar la realitat dels nostres casos d'estudi. Però, tanmateix, la pràctica també ha servit per enriquir els plantejaments inicials.

- D'una banda, hem pogut distingir entre el macroentorn de l'administració i el microentorn de les polítiques innovadores, com també plantejar-nos la importància de la relació entre ambdós. En els diferents casos estudiats hem vist que com la innovació sembla reclamar la fugida del macroentorn administratiu i la creació d'un nou microentorn on s'afavoreixi una cultura que valori la ignorància, la creativitat i l'encreuament d'idees i perspectives. Sense aquestes illes *alliberades*, l'oceà de la *seguretat administrativa* es converteix en una barrera insalvable per a la innovació. Els promotors de la innovació, en conseqüència, són responsables de generar aquests microentorns, de defensar-los de les intromissions del macroentorn i, almenys teòricament, a llarg termini, de traslladar elements de la seva microcultura organitzativa a la macrocultura de l'administració. En aquesta tasca, per tant, s'ha destacat el paper del lideratge (tant polític com tècnic) en la promoció de polítiques innovadores. Es considera que el lideratge ha de ser d'un equip, relacional i articulador; però es constata també que sense lideratge no hi ha innovació.
- D'altra banda, amb relació als motors de la innovació hem constatat que, més enllà de reflectir els possibles orígens de la innovació, fan referència als diferents ingredients que permeten que la innovació s'enlairi. És a dir, els motors estan interconnectats i tots han de funcionar simultàniament per tal que la innovació funcioni de manera adequada. No es tracta tan sols de sumar la força dels quatre motors en un força superior, sinó de reconèixer que cada motor ofereix una funció diferent i imprescindible. A partir dels estudis de cas hem sintetitzat aquestes aportacions de la manera següent: la innovació requereix distància i reflexió (aportacions del motor superior), comparació i validació (aportacions del motor lateral), condicions internes de partida (motor intern) i energia i creativitat (motor inferior).

Les pràctiques analitzades ens han permès visualitzar com que aquests factors es combinen i interactuen entre ells. Ho hem resumit en els quadres següents:

	Macroentorn administratiu	Microentorn innovador
Paisatge		L'Observatori del Paisatge, un entorn favorable a la innovació i un espai d'hibridació.
Barris	En general, en tots els casos es considera que l'entorn administratiu és garantista i, per tant, poc procliu a l'administració.	La mateixa Llei de barris, que promou accions i compromisos que van en la direcció de la innovació.
Centres cívics		El mateix centre cívic, un illot de creativitat i un espai de trobada que afavoreix la innovació.
Superilles		No es disposa d'un microentorn específic.

	Motor superior	Motor lateral	Motor interior	Motor inferior
Paisatge	UE i acadèmia.	Poc present.	El factor clau ha estat el lideratge i la capacitat d'arrossegar l'organització.	Participació ciutadana.
Barris	UE i acadèmia.	Poc present.		Participació ciutadana i relacions amb els ajuntaments.
Centres cívics	UE i debat tècnic dins de l'ajuntament.	Xarxa de municipis amb equipaments de proximitat		Implicació ciutadana.
Superilles	UE i acadèmia.	Experiències municipals.		Participació ciutadana.

Finalment, a partir dels estudis de cas ens hem pogut interessar per les resistències, els resultats i les expectatives de sostenibilitat de les experiències innovadores. Sabíem que la innovació, en tant que modificadora de l'*statu quo*, desperta resistència, especialment en organitzacions que han fet de la seguretat i l'estabilitat els pilars que les sostenen. A través de les polítiques innovadores analitzades, no tan sols hem constatat l'existència d'aquestes resistències, sinó que les hem classificat en tres categories: resistències culturals (que tenen a veure amb les dificultats de canviar la perspectiva a través de la qual observem la realitat), resistències estructurals (relacionades amb els problemes d'encaixar les novetats metodològiques en una organització amb inèrcies molt fortes) i les resistències dels actors (derivades del conflicte d'interessos que inevitablement desperta qualsevol modificació de la situació de partida).

Quant als resultats, tenint en compte que la innovació no és un objectiu en ella mateixa sinó un mitjà per superar les necessitats i els fracassos de determinades polítiques públiques, ens interessava veure com, en els casos concrets, es valorava la capacitat de la innovació per donar resposta efectiva a allò que presentàvem com a problemes no resolts. En aquest sentit, les quatre experiències analitzades són experiències d'èxit (per això han estat triades) i, per tant, ofereixen una visió generalment positiva dels seus resultats. Tanmateix, durant el seu estudi ha aparegut la distinció entre els resultats a curt termini i els resultats a llarg termini. Sembla que els primers es concentren en la capacitat de la política per superar les resistències inicials i, en aquest sentit, se'n fa una valoració positiva. No podem oblidar que es tracta de casos en què, efectivament, la innovació s'ha produït. Els segons, en canvi, tenen a veure amb la capacitat de la innovació per transformar la realitat sobre la qual es vol incidir i, en aquest àmbit, malgrat les mostres força voluntaristes d'optimisme, els entrevistats revelen més dubtes i precaucions.

En tot cas, els dubtes a llarg termini ens condueixen al darrer aspecte: la sostenibilitat d'unes polítiques catalogades com a innovadores. En les nostres reflexions inicials usàvem la metàfora del foc i ens preguntàvem si la innovació és una flamarada (momen-

tània i espectacular) o una brasa (duradora i discreta). Intuíem que la brasa assegurava la sostenibilitat de la innovació en més bones condicions, però també que la flamarada captava millor la forma com tendeixen a presentar-se les innovacions. Aquestes tímides intuïcions inicials s'han vist confirmades en la part empírica del treball. De fet, se'ns ha plantejat una segona metàfora –l'hídrica– que porta la nostra intuïció encara més lluny. Quan la innovació és com una pluja torrencial, la seva espectacularitat inicial es torna destructiva, perquè arrasa el terreny sense deixar-hi res. En canvi, quan la innovació és una pluja fina sembla que ni la percebem, però ens va calant i, per tant, permet que les llavors vagin germinant. La sostenibilitat de la innovació, en definitiva, l'hem vinculat a la lentitud; a la capacitat d'anar impregnant l'organització i no a la voluntat –sovint arrasadora– d'una transformació absoluta. La innovació és ambiciosa en els seus objectius, però això sembla que li exigeix ser modesta i pacient en les estratègies. Aquesta és una lliçó que no esperàvem o, com a mínim, que no esperàvem que se'ns mostrés amb tanta claredat.

Com en els punts anteriors, resumim en un quadre aquesta síntesi entre la teoria i la pràctica:

	Resistències	Resultats	Sostenibilitat
Paisatge	Estructurals, culturals (i també dels actors).	Optimisme moderat.	Es considera assegurada.
Barris	Sobretot estructurals.	Optimisme amb preocupació.	Amb dubtes
Centres cívics	Estructurals i culturals.	Optimisme consolidat.	Es considera assegurada.
Superilles	Sobretot dels actors.	Optimisme moderat.	Amb dubtes.

Podem concloure, doncs, que hem identificat tant teòricament com empíricament el perquè, el què i el com de la innovació. La recerca ha estat un procés a través del qual hem anat aprenent sobre aquests aspectes i en la qual, finalment, constatem com aquella crida genèrica a la innovació que avui forma part de la *moda gerencial* es reflecteix en un marc teòric i en unes experiències pràctiques. En l'apartat següent esquematitzem algunes coses que hem après en un format destinat a ser útil als responsables públics.

Guia per a la innovació

Com ja havíem anticipat, la innovació no es pot decretar ni protocol·litzar. La sorpresa i la imprevisibilitat defineixen la innovació, de manera que oferir una guia per a la innovació és una intenció com a mínim imprudent. No es pot dir a la gent *sigues innovadora*, com tampoc no serveix instar-la perquè sigui *espontània*. La demanda d'espontaneïtat aboleix l'espontaneïtat mateix, mentre que un protocol per a la innovació sembla la millor manera d'inhibir-la.

No obstant això, hi ha condicions que afavoreixen la innovació i que els responsables públics podrien usar per promocionar-la. Ens referim a condicions, no a receptes; de manera que una guia per a la innovació no pot contenir un seguit d'indicacions precises sinó, en el millor dels casos, unes quantes directrius genèriques. A la llum de la nostra recerca, en definitiva, hem identificat sis directrius d'aquesta mena: les dues primeres són prèvies al mateix projecte innovador, mentre que les altres quatre s'aplicarien sobre el desenvolupament d'una política innovadora:

- Identificar oportunitats per a la innovació: les necessitats de la realitat i el fracàs de les polítiques.
- Fer un manteniment constant dels quatre motors de la innovació.
- Les columnes de la innovació: una nova filosofia i una nova metodologia.
- Generar un microespai per a la innovació.
- Oferir resultats a curt termini (visibilitat).
- Disposar d'una estratègia a llarg termini (sostenibilitat).

Oportunitats per a la innovació

a) Les oportunitats neixen de la necessitat, dels reptes que ens imposa la realitat. Per tant, no hi ha innovació sense:

- un adequat diagnòstic de la realitat i dels grans problemes que ens presenta;
- una aposta estratègica per abordar alguns d'aquests problemes, els quals situarem en el vèrtex de l'agenda política.

b) Les oportunitats només es concreten quan som capaços d'usar el saber superat o, si es prefereix, d'incorporar el fracàs de les polítiques públiques actualment en marxa. Per tant, la innovació tindrà una oportunitat només quan:

- l'administració accepti els errors, en lloc de penalitzar-los;
- l'avaluació de les polítiques, en lloc de mostrar els èxits, serveixi d'aprenentatge i, per tant, per revisar i replantejar les respostes donades fins aquell moment.

c) La innovació es beneficia d'un context polític i social favorable, capaç de fer les dues operacions anteriors: definir les noves necessitats i assumir els vells fracassos. La innovació, per tant, veurà com s'amplien les seves oportunitats quan:

- el context polític –en raó del seu pluralisme o de l'existència d'un procés de canvi– sigui capaç de posar en dubte tant les seves lectures sobre la realitat com les respostes;
- el context social sigui prou permeable a la innovació; és a dir, disposi de mirades renovades sobre el seu entorn i estigui prou mobilitzat per transformar-les en pressió per als responsables públics.

Els quatre motors de la innovació

Cada motor aporta diferents capacitats, totes necessàries per a la innovació. La innovació, per tant, reclama que funcionin aquests quatre motors:

- La innovació requereix la reflexió necessària per generar un nou «pensament» i aquesta és la principal funció del motor superior:
 - Les administracions superiors i el món acadèmic disposen d'una posició panoràmica –d'una distància– que afavoreix aquest requeriment.
 - Des d'aquestes instàncies, la innovació s'ha de construir amb traços gruixuts, ja que no pot detallar les peculiaritats de cada cas.
- La innovació requereix inspiració i en podem aconseguir a través de la comparació i l'aprenentatge que ens ofereix el motor lateral:
 - Els bancs de bones pràctiques poden ser una font d'inspiració, sempre que no es facin servir només per promoure imitacions acrítiques i projectes buits de contingut.
 - La participació en xarxes (de ciutats, de governs, etc.) proporciona un espai de contacte i debat que pot ser molt inspirador.
- La innovació requereix que es pugui aprofitar l'enorme cabal de coneixement de la mateixa organització, i això és el que ens ofereix el motor intern:
 - Per aprofitar els potencials interns de l'administració cal concentrar-se en les persones que la formen i confiar en els seus coneixements i capacitats.
 - També cal articular espais interns de trobada i interacció, ja que són aquests els que fan aparèixer la intel·ligència organitzativa.
- La innovació, finalment, requereix molta energia i molta creativitat, les quals es troben inevitablement en les condicions de proximitat que hem atorgat al motor inferior:
 - Tant les administracions més properes als ciutadans com la mateixa societat civil són les principals fonts d'energia i creativitat, de manera que la innovació necessita mecanismes de relació intergovernamental i de processos de participació ciutadana.

Les columnes de la innovació

Els motors serveixen per promoure la innovació, mentre que, un cop en marxa, la innovació requereix dos ingredients bàsics: una nova filosofia i una nova metodologia.

- Una nova filosofia implica articular un discurs renovat sobre la realitat que ens envolta, un discurs que permeti un canvi de perspectiva. Es tracta d'un gir conceptual, que és la base de qualsevol innovació: la capacitat de pensar d'una altra manera.
- També es necessita articular una manera de fer efectiva la nova filosofia. La innovació exigeix tant una nova manera de pensar com una nova manera de fer. No hi ha innovació sense el gir metodològic que permet passar del discurs a l'acció.

- Aquest doble gir (conceptual i metodològic) s'ha de produir simultàniament. La innovació només s'aguantarà si disposa dels dos pilars, mentre que anirà coixa si només en disposa d'un: el gir conceptual sense el gir metodològic és inefectiu i frustra les expectatives, mentre que el gir metodològic sense el gir conceptual converteix la innovació en una activitat superficial i banal.
- Pensar i fer les coses d'una altra manera genera freqüents incomprendiments, ja que suposa la introducció d'una nova mirada i d'un nou vocabulari. Els projectes d'innovació, per tant, han d'acompanyar el seu doble gir conceptual i metodològic d'un pla de comunicació que permeti, amb la més gran claredat possible, argumentar les raons de la innovació i explicar els nous termes que s'utilitzen.

Microentorns per a la innovació

Un cop definits els dos pilars que necessita, la innovació requereix un espai propi per poder operar sense les limitacions de les cultures organitzatives dominants en les administracions públiques. Aquest espai, que hem anomenat microentorn innovador, ha de satisfer algunes característiques:

- Ha de disposar de certa autonomia d'acció, de manera que les operacions de la política pública innovadora disposin de determinats graus de llibertat (o amb la possibilitat d'engegar determinades dinàmiques) que no es troben en el conjunt de l'Administració pública.
- Ha de disposar d'una gestió i un lideratge (polític i/o tècnic) que, activament, promouguin i defensin les peculiaritats d'aquest microentorn.
- Ha de ser un espai d'hibridació, un espai que utilitzi les possibilitats de trobada i d'interacció entre actors diversos per estimular la creativitat i la innovació.

Visibilitzar els resultats

La innovació no és una aposta a llarg termini, però requereix, per guanyar seguretat i legitimitat, mostrar resultats a curt termini: que poden ser tangibles o intangibles.

- Tangibles: la innovació ha de materialitzar-se en eines legislatives i/o administratives concretes que serveixin per fer-la visible i comprensible per a la ciutadania i, no menys important, per als responsables públics.
- Intangibles: la innovació també reclama que, a curt termini, les seves apostes es trobin en l'agenda política i que el seu *vocabulari* es transmeti amb claredat i eficàcia. En aquest sentit, un dels primers resultats que cal buscar en qualsevol projecte innovador és la capacitat per superar les resistències:
 - Superar les resistències culturals generant un nou consens pel que fa al gir conceptual.

- Superar les resistències estructurals generant un nou acord sobre el gir metodològic.
- Superar les resistències que, davant aquest doble gir, manifesten els diversos actors.

Estratègia per a la sostenibilitat

La innovació no és un objectiu en ella mateixa, sinó que aspira a resoldre els problemes d'una nova societat. En aquest sentit, cal posar l'èmfasi en l'avaluació de l'eficàcia a llarg termini i en la sostenibilitat de les seves propostes:

- Qualsevol política innovadora ha d'anar acompanyada d'un sistema d'avaluació que permeti constatar fins a quin punt s'ha estat capaç de donar resposta als problemes que es volien resoldre. Parlem de polítiques i de realitats altament complexes, de manera que aquesta avaluació no és senzilla. Ens calen, per tant, desenvolupar voluntats i capacitats en aquesta direcció.
- La sostenibilitat d'una política innovadora és bàsica, ja que, altrament, no estem promovent innovacions efectives sinó simples experiments aïllats. En aquesta direcció, hem associat innovació amb lentitud, per subratllar d'aquesta manera que cal evitar la lògica *torrencial* de la innovació i apostar per formes de *pluja fina*. La innovació no és una ocurrència. La innovació és un procés i, com a tal, hem de respectar els seus temps i dotar-nos de la paciència necessària per anar seguint el seu desenvolupament.

Cap a una política local innovadora en suport de l'economia social i solidària

Oriol Estela Barnet

Introducció

L'arribada, la duresa i la persistència de la crisi econòmica han posat sobre la taula de les administracions públiques, molt en especial les locals, la necessitat de buscar models alternatius fora dels marcs habituals de funcionament de l'economia; de repensar conceptes i trobar-ne de nous per entendre la realitat i transformar-la; d'experimentar o, almenys, prestar més atenció als qui ho fan. Entre aquests models, conceptes i pràctiques, hi trobem de manera destacada tot allò relacionat amb l'anomenada «economia social i solidària».

Seguint el plantejament de Jordi Garcia Jané,²⁹ l'economia social i solidària (d'ara endavant ESS) sobre un conjunt de pràctiques econòmiques que:

- Tenen com a objectiu la satisfacció de necessitats en comptes de la maximització del benefici sobre el capital invertit.
- S'organitzen de manera democràtica.
- Actuen amb responsabilitat social.

Tot i que el fet de parlar d'«economia» i estar habituats a l'associació entre economia social i cooperativisme ens pugui portar a pensar en un tipus de pràctiques determinades (producció de béns i serveis amb unes finalitats i una forma d'organització específiques, però bàsicament orientades al mercat), cal fer notar que la novetat que incorpora el plantejament de l'ESS i, sobretot, el canvi que ha de representar en la perspectiva de les estratègies i les polítiques de desenvolupament, és que també incorpora pràctiques que no responen a la lògica de l'economia de mercat i que, de vegades, defugen l'ús de diners o, almenys, dels diners de curs legal, com es veurà més endavant.

Aquest model emergeix en els nostres dies amb empenta derivada de la crisi econòmica i financera, que condueix a l'increment de les pràctiques que es poden considerar d'ESS en la mesura en què la ciutadania es mobilitza per trobar respostes alternatives a les que ofereix l'economia de mercat per a la satisfacció de les seves necessitats. Unes respostes que, en construir-se des de la base i de bell nou, resulten per força més adients a la nova conjuntura que no pas les receptes «tradicionals».

Així mateix, l'enfonsament de bona part de l'entramat d'activitat econòmica i d'ocupació causat per la mateixa crisi però degut, en el fons, a l'adopció d'un model productiu de base molt feble i insostenible i als efectes de la que es considera tercera revolució

29. Soci de les cooperatives L'Apòstrof i LabCoop, expert en economia social i solidària.

industrial (impulsada per la digitalització), permet que aquestes pràctiques d'ESS, que s'han mostrat força resilients a la crisi³⁰ –tan pel fet que resulten alienes, en general, al model fracassat com perquè estan més ben adaptades al nou paradigma col·laboratiu–, es facin més visibles per al conjunt de la societat.

Fins aquest moment, i en consonància amb el que acabo de comentar, l'economia social (sense la introducció encara del segon qualificatiu de «solidària») havia estat incorporada a les agendes del desenvolupament econòmic local fonamentalment com una opció més d'organització de l'activitat productiva empresarial, com una forma jurídica aconsellable en determinats casos tenint en compte la protecció legislativa que s'hi aplica i l'existència d'avantatges fiscals, entre d'altres, per a la seva constitució. I també com a fórmula adient per a la inserció laboral de persones expulsades del mercat de treball ordinari, espai en què sí s'admetien com a preferents els valors intrínsecs d'aquest model econòmic.

Amb la crisi, l'auge en termes quantitius de les pràctiques associades a l'ESS com a resposta a les necessitats més immediates de la població permet encarar un salt qualitatiu en el seu tractament des de la perspectiva tradicional, ja que es dona més valor a l'adopció d'aquest model en tota la seva extensió, no solament en casos extrems o d'emergència, sinó també en la satisfacció de necessitats de qualsevol tipus, que ara ja no són ateses tampoc des dels operadors econòmics del model hegemònic. L'economia social, ara sí, reforçada amb l'apel·latiu «solidària», comença a admetre's com una forma possible i convenient d'afrontar qualsevol repte econòmic que es plantegi a la societat i se'n comença a acceptar l'aposta transformadora que representa.

Paral·lelament, es pot dir que una part de l'economia «convencional» assumeix la necessitat d'un canvi o, fins i tot, que busca la supervivència mitjançant l'adopció de fórmules per apropar-se a alguns dels principis inherents a l'ESS, i que es podrien agrupar en un ampli ventall que va des de l'assumpció més o menys puntual de pràctiques socialment responsables en les empreses fins a propostes més sistèmiques com les que representa, per exemple, l'anomenada «economia del bé comú».³¹

Sigui com sigui, l'ESS tendeix a adquirir més protagonisme i, el que resulta més rellevant, a situar-se en un pla de més igualtat respecte de les pràctiques més vinculades al *mainstream* econòmic. L'ESS representa, en altres paraules, una alternativa real d'organització i funcionament de l'economia, però amb un gen transformador que, recolzat en el seu ja esmentat caràcter resilient, n'augura una expansió considerable en el futur immediat. Una transformació que va més enllà de l'economia i arriba a allò social, ja que apunta tant al model productiu com al de cura;³² al model de producció, transformació,

30. Vegeu, per exemple, http://ccaa.elpais.com/ccaa/2013/04/07/catalunya/1365354057_768185.html.

31. <http://www.gemeinwohl-oekonomie.org/es>.

32. En la mesura en què l'ESS també té en compte les pràctiques econòmiques que permeten el sosteniment del model des de fora, que és allò que entenem com a «esfera domèstica» de l'economia o, en els termes més afinats de la New Economics Foundation, la *core economy*: els recursos humans que comprenen i sostenen la vida social, incorporats en les vides quotidianes dels individus –com el temps, el coneixement i l'experiència– i en les relacions entre ells –com l'amor, l'empatia, la cura, la reciprocitat, l'ensenyament i l'aprenentatge. (<http://www.neweconomics.org/programmes/social-policy>).

distribució, comercialització, consum i finançament; o a la consideració de la riquesa en termes de vincles i de temps, no només en diners.

Per tant, sembla que l'ESS ha arribat (o ha retornat amb força, si es vol) per quedar-se. I és per això que les polítiques de desenvolupament econòmic local no se'n poden quedar al marge.

Com incorporar, doncs, el suport a l'ESS a l'agenda de les polítiques de desenvolupament econòmic local?

Si tenim en compte la proposta de transformació social que es troba en la base d'aquesta economia, és evident que no són vàlides, entre d'altres, les polítiques d'ocupació, de foment de l'emprenedoria o de configuració de sistemes productius locals «a l'ús» en què, com ja ha succeït, l'economia social perdria el caràcter solidari i apareixeria com una mera forma jurídica més de constitució d'empreses o, en tot cas, com un operador especialitzat en situacions d'exclusió social.

És per això que podem concloure, sense gaire marge de dubte, que cal dotar-se d'una política innovadora.

Seguint l'esquema proposat en la recerca dirigida per Joaquim Brugué,³³ basada en una anàlisi sobre diverses polítiques regionals i locals considerades innovadores, podem esbossar els fonaments d'aquesta política, com es mostra en els epígrafs següents.

El perquè d'aquesta política innovadora

La simple observació de la realitat ens proporciona la resposta, que ja hem perfilat en els paràgrafs anteriors: l'activitat econòmica i l'ocupació s'han desplomat en termes quantitatius i la seva recuperació seguint els esquemes del passat s'albira com una tasca impossible. La situació s'agreuja amb la incapacitat creixent del sector públic per rescatar (paraula tristament de moda) els sectors productius, les empreses i els seus llocs de treball perquè les prioritats s'han situat, encara que tampoc de manera gaire reeixida, en l'esfera financera. I les polítiques de desenvolupament econòmic local es mostren força limitades a l'hora de posar en marxa noves solucions. El **fracàs de les receptes habituals**, doncs, és notori.

Apostar per l'ESS tampoc és, almenys actualment, garantir una sortida segura de la crisi. Evidentment, no suposa recuperar les empreses i els llocs de treball perduts. Fins i tot, sovint pot resultar perjudicial en aquest sentit curt termini. La satisfacció de necessitats mitjançant l'intercanvi, compartint o recuperant i reparant allò que ja es té, no s'adiu amb l'imperatiu del model vigent basat a impulsar el consum. I sovint, les formes d'organització d'aquestes pràctiques, moltes en el marc de l'economia informal,³⁴

33. Vegeu en aquesta mateixa guia «Innovació i polítiques públiques».

34. Informalitat no és el mateix que il·legalitat, en el sentit d'incompliment més o menys premeditat de la llei, sinó que es plantegen o bé en espais de zones grises o al·legalitat, o bé en un estadi d'activitat de supervivència que fa impossible la seva formalització en el context normatiu vigent.

representa un greuge comparatiu respecte d'unes unitats productives de l'economia formal que han de complir estrictament amb allò estipulat legalment.

Estem parlant, per tant, d'una manera diferent d'entendre l'economia i la seva relació amb la societat que s'ha de moure en un context normatiu i institucional, i sota uns marcs mentals que li són estranys, si no hostils. Per això cal innovar, com en altres ocasions, portant al límit uns determinats marcs legals; mostrant una certa permissivitat davant situacions que, sense comportar vulneració de la llei, en voregen les «zones grises» i essent conscients que s'avança en una direcció incerta, però prometedora.

Només així, amb el suport d'una política innovadora, l'ESS podrà desenvolupar tot el seu potencial, sigui quin sigui, per tal de, com a mínim, complementar amb solidesa les malmeses economies locals. Encara més si es pretén veritablement transformar la realitat econòmica que patim.

Què representa innovar, en aquesta política?

És evident, a la llum del que ja s'ha comentat, que cal enfocar el problema de la caiguda de l'activitat econòmica i del creixement desorbitat de l'atur de manera diferent de com s'ha fet fins ara. El **gir conceptual** que resulta inherent a tota política innovadora podria formular-se, en aquest cas, de la manera següent: es tracta, en consonància amb el que ens diu la mateixa definició d'economia, d'ajudar les persones a satisfer les seves necessitats utilitzant els recursos que tenen a l'abast; per tant, no només amb la renda.

Fins ara, les polítiques de desenvolupament econòmic local s'han centrat exclusivament a poder oferir una renda amb què satisfer necessitats. Les polítiques actives d'ocupació, mitjançant la inserció en el mercat de treball, sigui per compte propi o en projectes d'autoocupació, persegueixen l'objectiu d'obtenir un salari, mentre que les polítiques passives es limiten a transferir subsidis. Per la seva part, les polítiques de promoció econòmica es focalitzen en l'empresa mercantil, sigui de nova creació o ja existent, amb l'objectiu de generar ingressos i beneficis.

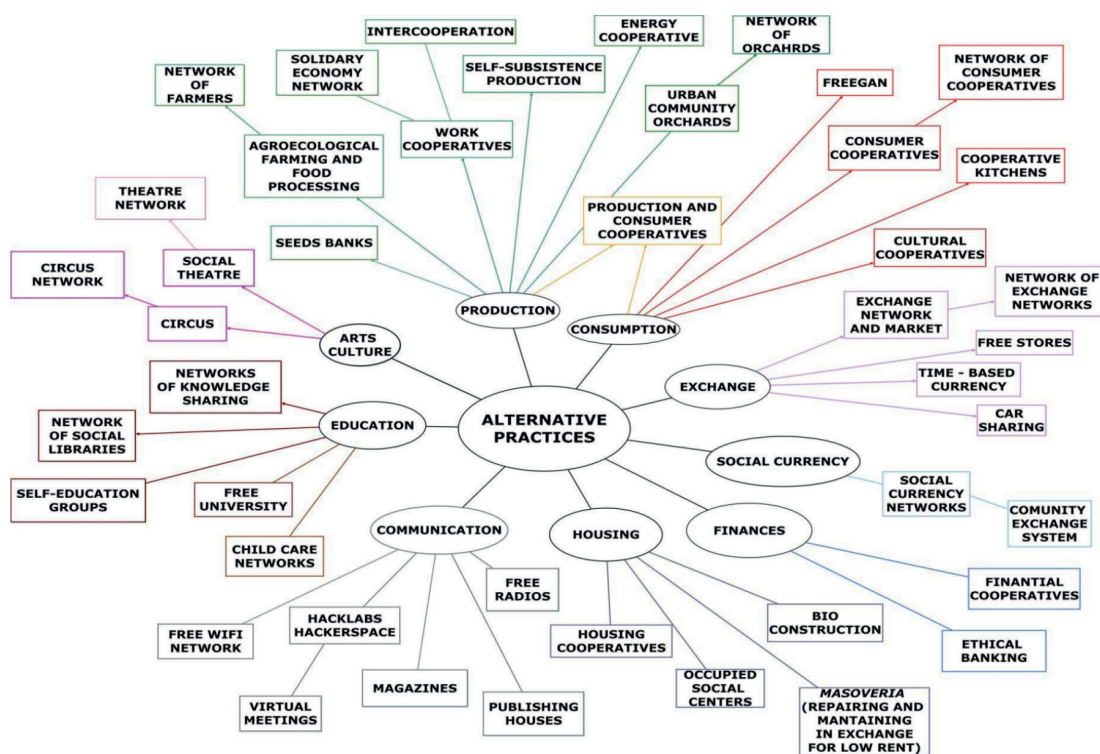
Cal preguntar-se, però, quin dels dos enfocaments és el més pertinent quan parlem de la intervenció pública: satisfacció de necessitats o obtenció de renda per satisfer-les? Segurament conclourem que tots dos ho són, atès que avui dia és (o potser caldria dir «es fa») impossible sobreviure dignament sense uns mínims ingressos regulars. En tot cas, la lògica ens diria que el primer dels enfocaments ha de ser prioritari per al governant, mentre que el segon no deixa de ser una forma més, important però no l'única, de portar-lo a terme.

I, a més, si aquest enfocament es combina amb el model de l'ESS, amb el seu component de projecte col·lectiu i democràtic, podem determinar que les administracions, i els governs locals en particular, poden i han de dir i fer molt en aquesta direcció d'exemplar la visió de l'economia portant al límit la seva definició. Posar el gran angular en les nostres polítiques per tal d'identificar altres fórmules de produir, distribuir i consumir

que contribueixin a crear i reforçar la comunitat i no requereixin la intervenció decisiva dels diners. Més enllà, adonar-nos que també utilitzem una visió molt restrictiva del que és el diner com a mecanisme que facilita la satisfacció de necessitats.

És aquí on l'ESS presenta un ventall d'instruments que aporten el gir metodològic necessari per dur a la pràctica aquest canvi de concepte. Són noves maneres de fer o, fins i tot, la recuperació de maneres de fer tradicionals desplaçades per l'adopció d'una mirada única i, ja ho hem dit, restrictiva de l'economia i les polítiques que hi donen suport.

En les recents investigacions portades a terme per l'equip IN3 (Internet Interdisciplinary Institute) de la Universitat Oberta de Catalunya, comandat pel sociòleg Manuel Castells, es proposa una sistematització d'aquests instruments sota el nom de «pràctiques econòmiques alternatives», que apareixen en la figura 1.³⁵

35. Conill, J.; Castells, M.; Cárdenas, A. i Servón, L. *Otra vida es posible*. Editorial UOC. Barcelona 2012. Vegeu també el documental «Homenatge a Catalunya II», que recull exemples d'aquestes pràctiques econòmiques alternatives a Catalunya: <http://www.homenatgeacatalunyaii.org/> «Otra vida es posible».

Cal, en aquest moment, fer un breu repàs necessàriament superficial de cada un d'aquest tipus d'instruments i de la seva contribució a facilitar el gir conceptual ja esmentat:

En l'àmbit de la producció

La producció de béns i serveis en l'ESS respon al model que es presenta en la seva pròpia definició: centrada en les persones i les seves necessitats, organitzada democràticament i amb responsabilitat social. Des del moment, doncs, que el benefici econòmic no és l'objectiu (és, en tot cas, un mitjà per consolidar les organitzacions) i que les decisions es prenen de manera col·lectiva, les possibilitats de definir allò que es produeix en consonància amb les necessitats reals de la comunitat són molt superiors, com també la manera de fixar-ne el preu i les condicions de comercialització o prestació. Així mateix, la producció s'organitza també sobre la base de la proximitat, tant dels *inputs* com dels receptors dels *outputs* i, per descomptat, d'aquells que intervenen en el procés de producció.

Principals pràctiques associades

Bancs de llavors; producció i transformació agroecològica i les seves xarxes; cooperatives de treball, intercooperació, xarxes d'economia solidària; producció d'autosubsistència; cooperatives d'energia; horts urbans comunitaris i les seves xarxes; cooperatives de producció.

En l'àmbit del consum

L'ESS és conceptualment incompatible amb el consumisme, tan lligat al model econòmic predominant, en la mesura en què promou una racionalització del consum, més o menys severa segons les pràctiques, que pot anar des de l'agrupació de persones per establir modalitats d'adquisició col·lectiva de béns i serveis per obtenir unes més bones condicions fins a la promoció de l'austeritat i la reutilització, passant, en el cas dels béns durables, per la seva compartició (economia col·laborativa com a fórmula d'aprofitament de recursos ociosos).

Principals pràctiques associades

Freegan,³⁶ cooperatives de consum i les seves xarxes, cuines cooperatives, cooperatives culturals.

36. Els *freegan* són persones que porten a terme estratègies alternatives de vida, basades en una participació limitada en l'economia convencional i en un mínim consum de recursos.

En l'àmbit de l'intercanvi

El model econòmic predominant basa gairebe tots els intercanvis que s'hi practiquen en la mediació del diner de curs legal. L'ESS supera aquesta visió restrictiva dels intercanvis facilitant que altres mitjans o altres tipus de diners serveixin com realitzar-los.

Principals pràctiques associades

Xarxes d'intercanvi, mercats d'intercanvi xarxes corresponents; botigues gratuïtes; monedes basades en el temps; *car-sharing*.³⁷

En l'àmbit de la moneda social

La moneda social és un mitjà de pagament físic o virtual, complementari a les monedes de curs legal, que es troba vinculat a la producció real d'un territori (per tant, és de base i abast local) i que no es planteja com a finalitat en si mateixa, per la qual cosa evita l'acumulació en poques mans i promou la ràpida circulació per facilitar els intercanvis. Així mateix, se sol utilitzar amb l'objectiu de fomentar determinades pràctiques socialment responsables, com ara el consum ecològic, just i de proximitat i interconnectar-les, la qual cosa contribueix al seu reforçament mutu.

Principals pràctiques associades

Xarxes de monedes socials, sistemes comunitaris d'intercanvi.

En l'àmbit de les finances

Les finances ètiques han estat un dels àmbits de l'ESS amb més acceptació entre la ciutadania arran de la crisi econòmica i financera. Els instruments de finançament de projectes d'ESS, els d'estalvi personal gestionat amb criteris ètics i els de sostenibilitat han captat un volum creixent de persones implicades i de recursos, i mostren una gran solidesa en un context de gran desconfiança en la banca tradicional.

Principals pràctiques associades

Cooperatives financeres, banca ètica.

En l'àmbit de l'habitatge

L'articulació d'alternatives al mercat de l'habitatge, també profundament afectat per una crisi que el seu mateix funcionament va contribuir a crear de manera notable, ja té una certa tradició al nostre país, però adquireix una nova dimensió en el context actual de superiors dificultats d'accés a un habitatge, sigui propi o de lloguer. Novament, ens trobem aquí amb un ventall de pràctiques que van de les més integrades al funcionament habitual del mercat de l'habitatge, com ara les cooperatives (que abarateixen el cost d'accés), fins a d'altres que generen gran controvèrsia social, com l'ocupació.

37. El *car-sharing* és inclòs per Castells i el seu equip en aquest àmbit, malgrat que és també una pràctica vinculada a l'economia col·laborativa, que fonamentalment se situaria en l'àmbit del consum.

Principals pràctiques associades

Cooperatives d'habitatge, centres socials ocupats, masoveria, bioconstrucció...

En l'àmbit de la comunicació

Des del moment en què la revolució de les tecnologies de la informació i la comunicació apareix en la societat, és lògic observar com és precisament aquest un àmbit en què sorgeixen múltiples i diverses pràctiques ciutadanes que treuen profit, de manera col·lectiva i col·laborativa, del seu potencial, ja no només com a instrument per potenciar l'organització en xarxa (un aspecte central de l'ESS), sinó com una forma de producció alternativa a la dels grans conglomerats mediàtics globals.

Principals pràctiques associades

Eines de codi obert, xarxes wifi gratuïtes, *hacklabs*, trobades virtuals, editorials, revistes, ràdios lliures.

En l'àmbit de l'educació

Les pràctiques d'ESS també s'han traslladat a l'àmbit educatiu mitjançant un conjunt de modalitats de compartició de coneixements, de les quals segurament la Viquipèdia és el principal exemple a escala global, però que troba diverses rèpliques locals. Més enllà d'això, aquesta forma de compartir coneixements i aprendre adquireix un significat diferencial, en un món en què el coneixement és molt accessible a través d'Internet, des del moment en què es promou una visió transformadora de la societat o la recuperació i posada en valor dels «sabers locals».

Principals pràctiques associades

Xarxes de coneixements compartits, xarxes de biblioteques socials, grups d'autoeducació, universitats lliures, xarxes de cura d'infants.

En l'àmbit de l'art i la cultura

Encara que no es tracti de pràctiques que es puguin considerar estrictament econòmiques, el paper de centralitat que correspon al talent i la creativitat en el model de desenvolupament econòmic actual fan que la producció cultural fora dels circuits i els espais habituals, majoritàriament regida pels paràmetres de l'ESS, mereixi també l'atenció d'una política pública innovadora de desenvolupament econòmic local.

Principals pràctiques associades

Circ, teatre i les xarxes corresponents.

Finalment, cal destacar l'important esforç de comunicació que ha d'acompanyar l'impuls d'una política innovadora de desenvolupament econòmic local, en tant que l'assumpció (necessàriament progressiva) d'aquests girs –el conceptual i el metodològic–, comporta el qüestionament dels nostres marcs mentals, un exercici al qual no estem gaire habituats. Els marcs mentals o marcs de referència són estructures mentals que conformen la nostra manera de veure el món, les nostres metes i el que ens

plantejem. Formen part de l'inconscient cognitiu i no podem accedir-hi conscientment, però sí que ho podem fer a través de les seves conseqüències i a través del llenguatge. Els nous marcs, doncs, que comporten canviar el que s'entén per sentit comú, i que provoquen canvi social, requereixen un nou llenguatge.³⁸

La simple acceptació del model d'ESS i d'algunes de les seves pràctiques suposa un repte fonamental per al gruix de la societat. Així doncs, necessitem un nou enfocament en la comunicació. No solament cal utilitzar un nou llenguatge, sinó també un relat diferent que no segueixi la lògica del model hegemònic ja que, en cas contrari, costarà fer comprendre quin és el sentit d'un nou model que planteja unes alternatives que no s'adiuen amb l'imaginari social ni amb la pràctica comunament establerta.

La comunicació de l'ESS s'ha de basar, per tant, a posar de manifest de manera clara i entenedora les contradiccions que comporta el funcionament del model actual per tal de convèncer, abans que res, que calen alternatives, i posteriorment posicionar l'ESS com a tal, explicant i exemplificant amb pràctiques consolidades la viabilitat d'aquest model i el seu caràcter ara com ara complementari al model hegemònic, tot i que supera algunes de les seves mancances.

Com estimular la innovació en aquestes polítiques?

L'interès per innovar en les polítiques de desenvolupament econòmic local en general i en la recerca de models que s'adeqüin millor a les circumstàncies actuals és determinat, com ja s'ha dit, per la insuficiència de les receptes tradicionals. La crisi ha provocat i ha fet aflorar situacions per a les quals no disposem de respostes adequades i, quan les observem des del prisma local, caracteritzat per la proximitat, la diversitat i la complexitat dels problemes a què cal fer front, és evident que hem d'obrir totes les portes al nostre abast.

És per això que l'escala local és la més indicada per a la innovació en aquestes polítiques, i especialment ho és quan aquesta escala és considerada no des del punt de vista dels límits territorials o administratius, sinó des dels de creació de comunitat (que poden ser una comarca, una ciutat, un poble, un barri, un carrer..., segons el cas).

A la vista de les experiències considerades d'èxit en la innovació de polítiques públiques, a més, cal plantejar que qualsevol intervenció en un territori/comunitat s'ha de dur a terme des d'equips pluridisciplinaris però de petita dimensió, amb capacitat de planificar i executar amb una certa independència de les estructures organitzatives pre-existents i amb una implicació molt forta de tots els membres, sobretot de qui n'exerceix el lideratge.

38. La resistència a acceptar que es pugui utilitzar una altra moneda diferent de l'euro per facilitar els intercanvis és un dels exemples més clars de com el nostre marc mental, segons el qual la moneda és quelcom que l'estat crea i controla, condiona el nostre comportament, fins i tot en situacions en què no estem satisfets amb el funcionament del sistema monetari. Sobre la idea de com els marcs mentals influeixen en les nostres decisions, vegeu Lakoff, G., *No pienses en un elefante: lenguaje y debate político*. Ed. Complutense. Madrid: 2007.

Amb aquests dos elements (comunitat local/equip) es pot bastir un entorn favorable per al desenvolupament d'una política innovadora de suport a l'ESS. Un entorn que ja existeix, de manera efectiva o potencial, en alguns municipis gràcies a projectes d'intervenció integral com els derivats dels programes de millora urbana des d'on, de fet, ja s'han donat algunes experiències en el marc de l'ESS.

Un altre factor estimulador de la innovació en aquestes polítiques ha de venir del que la investigació dirigida per Brugué anomena «motors» de la innovació i que es concreten en quatre modalitats que exposem tot seguit.

El motor superior: les institucions

Les institucions com a generadores de coneixement, creadores d'opinió i desenvolupadores d'experiències tenen un paper fonamental tant per a l'evolució de l'ESS com per al disseny de polítiques innovadores que hi donin suport.

En el món acadèmic, hi ha un clar i sòlid predomini del pensament hegemònic, tant en la docència com en la investigació (especialment en camps com l'economia, que és el que ens ocupa principalment), que deixa poc marge per als plantejaments alternatius. Tot i amb això, a grans trets trobem tres vies que poden ajudar a empènyer l'ESS cap a una posició acadèmica menys marginal i, per tant, afavorir la generació de coneixement necessari per fonamentar les noves polítiques.

En primer lloc, la introducció a escala general en les facultats d'economia dels enfocaments de la responsabilitat social o de la innovació social, fins i tot en les escoles de negocis. Es tracta de la via que aprofundeix menys en els aspectes crítics que associen ESS i transformació econòmica i social (i en algunes ocasions amb discursos que, certament, poden arribar a desvirtuar-los), però que és important i necessària en el sentit d'anar creant un brou de cultiu de base, un primer pas per anar reconeixent que poden existir maneres diferents de pensar i de fer.

En segon lloc, els espais que s'han anat forjant amb el temps per tal, precisament, de proporcionar una veu al pensament crític dins del panorama acadèmic. En la mesura en què el seu enfocament acostuma a partir d'una crítica holística al model hegemònic, l'ESS hi pot ser tractada amb diverses intensitats, però sempre com un element més dintre de la proposta global de canvi. Iniciatives com el Seminari Taifa,³⁹ les Jornades i la *Revista de Economia Crítica*⁴⁰ o el blog «Economía crítica y crítica de la economía»⁴¹ serien alguns dels principals referents.

Finalment, l'aparició de grups d'investigació específicament orientats al desenvolupament de l'ESS. Aquesta és una via encara per recórrer al nostre país, però que per

39. <http://seminaritaifa.org/>.

40. <http://revistaeconomicritica.org/>.

41. <http://www.economicritica.net/>.

exemple a Llatinoamèrica es troba en ple desenvolupament.⁴² Sí que trobem, en canvi, investigacions específiques (com ara les que ha dut a terme el grup d'investigació IN3 de la UOC anteriorment esmentat) i espais en què es recullen i difonen, com és el cas del Portal de l'Economia Solidària de les xarxes d'economia solidària espanyoles.⁴³

Les administracions públiques, que per la seva naturalesa han estat receptives als conceptes de responsabilitat social, innovació social i economia social (entesa tal com es diu en la introducció d'aquest document), no ho han estat tant amb el d'ESS. Els frens que les administracions han d'enfrontar per innovar en les polítiques en general, encara més quan es tracta de plantejar alternatives al model imperant, junt amb la dificultat de trobar l'encaix normatiu per a unes pràctiques determinades de l'ESS, mantenen encara aquesta pràctica en una posició força allunyada del focus de les administracions. Existeix, a més, l'amenaça vinculada a la reducció de recursos, molt especialment els procedents de la Unió Europea (sempre més proclius a l'experimentació), i que s'aturi la tendència observada en el passat recent d'impulsar programes de suport a les polítiques de desenvolupament econòmic local que deixaven un cert marge a les «accions innovadores».

No obstant això, com ja s'ha dit, les administracions públiques i les locals en particular poden tenir, i l'han de tenir un paper clau en l'avanç de l'ESS com un model adequat per donar resposta a les necessitats econòmiques de la ciutadania. Fins i tot aplicant el model de l'ESS al seu funcionament habitual, com és el cas dels municipis de l'Enkarterrialde (Las Encartaciones) al País Basc i la seva plataforma d'intercanvi de productes entre ajuntaments Udaltruke.⁴⁴

El motor inferior: la ciutadania i les seves pràctiques

Aparentment, les pràctiques vinculades al que entenem per ESS podrien ocupar un espai força limitat, fins i tot marginal, dins del conjunt de pràctiques econòmiques de la ciutadania, però cal remarcar que no és el cas. I no ho és, en part pel fet que l'ESS abasta un ampli ventall de pràctiques que, vistes des de la perspectiva *mainstream*, no es consideren com a econòmiques tot i que ho són, i en part perquè tampoc existeix una manera de registrar-les (en termes del seu pes sobre el total de l'economia, per exemple) equivalent al que existeix per a les pràctiques econòmiques de mercat o les estatals. Però si ens aturem a observar, amb Internet com a plataforma, les reaccions d'una part de la ciutadania davant de la crisi per reconsiderar les seves pràctiques econòmiques, ens adonarem que el nombre i la varietat d'iniciatives en aquest sentit creix a un ritme accelerat. En el món real és més complicat fer aquesta observació, però de ben segur que tothom, en més o menys mesura, ha identificat al seu barri, ciutat o poble algun moviment en aquest sentit.

42. Vegeu, per exemple, aquesta entrevista a Sócrates Moquete, director del Departament de Ciències Econòmiques de la Universitat Estatal de Santa Cruz, Ilheus (Brasil), en què fa un repàs al panorama de l'ESS en el món acadèmic llatinoamericà: http://www.economiasolidaria.org/files/La_economia_solidaria_y_las_universidades.pdf.

43. <http://www.economiasolidaria.org/category/temas/investigaci%C3%B3n>.

44. <http://www.enkarterrialde.org/tag/udaltruke/>.

Per referendar aquesta percepció, de nou la investigació realitzada pel grup IN3 de la UOC incorpora els resultats d'un treball de camp basat en diversos *focus groups* i una enquesta efectuada a una mostra representativa de la població de l'àrea de Barcelona al voltant de la seva participació en pràctiques d'allò que en l'estudi s'anomenen «pràctiques econòmiques alternatives». Els resultats són concloents:⁴⁵ el 97% de les persones enquestades han participat en algun tipus de pràctica econòmica alternativa entre el 2008 i el 2011, bé perquè ja ho feien abans de la crisi (motivats principalment per un posicionament ideològic crític amb el capitalisme),⁴⁶ bé perquè amb la crisi hi ha trobat una solució parcial als seus problemes econòmics. També s'inclouen en aquest percentatge els que ho han fet de manera més esporàdica, però cal tenir en compte que la mitjana de pràctiques en què ha participat cada persona entrevistada és de sis.

En definitiva, es pot considerar que estem davant d'una qüestió d'interès per a la majoria de la població i que el fet que les administracions públiques (i en especial la local com a més propera a la ciutadania) s'hi impliquin d'una manera o altra no només es troba justificat sinó que pot resultar, amb les polítiques adequades, una empenta decisiva per a la incorporació d'aquestes pràctiques als comportaments econòmics de la ciutadania.

El motor intern: els executors de les polítiques

Lògicament, per portar a terme una política innovadora cal que aquells que l'han d'executar es trobin plenament convençuts de la bondat dels objectius perseguits i de la validesa de l'enfocament utilitzat. En aquest sentit, els i les professionals del desenvolupament econòmic local són els primers a entendre la necessitat d'introduir canvis en les polítiques, atès que viuen, un dia rere l'altre, les problemàtiques concretes de les persones i empreses del seu territori i pateixen la manca d'instruments efectius per ajudar-les. Cal treure profit de la posició privilegiada d'aquests professionals a l'hora d'identificar pràctiques d'ESS al seu entorn i d'integrar-les en l'estratègia de desenvolupament econòmic local.

D'altra banda, és molt probable que, dins de l'organització municipal, tant en l'àmbit de les polítiques de desenvolupament econòmic local com en qualsevol altre, hi hagi treballadors i treballadores implicats personalment en aquestes pràctiques (possiblement, fins i tot, per sobre de la mitjana de la població en general). Siguin o no partícips de manera directa del desplegament de les polítiques de suport a l'ESS que es poguessin portar a terme, és clar que la seva situació a cavall de l'administració (en l'àmbit laboral) i de l'ESS (en el personal) les situa com un referent de gran utilitat per teixir xarxa entre ambdós espais.

45. El conjunt de resultats obtinguts es pot llegir de manera resumida a Conill, J.; Castells, M.; Cárdenas, A. i Servón, L., *Otra vida es posible*. Editorial UOC. Barcelona, 2012.

46. És significatiu notar, en aquest sentit, que el darrer estudi *Values and Worldviews* de la Fundació BBVA assenyalava Espanya com el país amb una població més crítica amb el capitalisme, amb un 74% de ciutadans i ciutadanes que hi mostren rebuig i només un 11% que hi dóna ple suport. Vegeu: <http://www.expansion.com/2013/04/05/economia/1365120289.html>.

Una política útil de responsabilitat social de les administracions locals en aquest sentit podria ser afavorir la implicació de les persones que hi treballen en pràctiques com l'agrupació per al consum de productes ecològics, xarxes internes d'intercanvi de béns o de serveis/temps, etc.

El motor lateral: les experiències referents

L'interès de l'acadèmia i l'organització dels moviments que porten a terme pràctiques d'ESS,⁴⁷ juntament amb la disponibilitat de la tecnologia digital i l'auge del web 2.0 (o col·laboratiu), han posat damunt la taula una amplíssima diversitat d'experiències i pràctiques existents vinculades a l'ESS.

La consolidació d'algunes d'aquestes iniciatives i la proliferació d'altres de noves, amb nous formats i noves solucions, deixen la porta oberta a la pràctica del *benchmarking* per identificar les que puguin ser més útils en la realitat territorial i social en què es treballa.

Cal tenir en compte, però, que el coneixement de les experiències d'èxit o innovadores és només una part del coneixement necessari per al *benchmarking*. En àmbits com el de l'ESS, es requereix un coneixement important de les condicions en què s'ha desenvolupat cada experiència, ja que la combinació persones/entorn/recursos, clau en l'enfocament de l'ESS, és única a cada territori i configura un «ecosistema» al qual cal adaptar qualsevol pràctica, per molt d'èxit que tingui en altres indrets, a les seves condicions específiques.

Així mateix, si bé cada cop més és possible accedir al coneixement d'experiències d'ESS, el coneixement sobre experiències de polítiques de suport a les seves pràctiques és limitat, en gran part perquè aquestes són encara escasses. Un cop més trobem alguna informació sobre el particular en el cas de països llatinoamericans, vers els quals possiblement caldrà dirigir cada vegada més la mirada.

Quins resultats podem esperar?

El creixement en el nombre d'iniciatives d'ESS i la seva diversificació fan que una nova política que hi doni suport pugui suposar, a curt termini, un impuls a aquesta tendència, però també una certa ordenació que eviti que en cada territori existeixi una gran quantitat d'experiències desconnectades entre elles i amb l'estratègia de desenvolupament econòmic local, i que fins i tot puguin entrar en competència si es deixen atrapar per la lògica del model dominant en què, sigui com sigui, es troben immerses.

Possiblement, doncs, els dos resultats més importants que convé esperar d'una política innovadora de suport a l'ESS podrien ser: avançar en un canvi progressiu dels marcs mentals per facilitar la integració amb normalitat d'aquestes pràctiques en la societat i

47. <http://www.xes.cat/>.

contribuir a l'establiment de relacions entre elles per estructurar xarxes locals i supra-locales de col·laboració.⁴⁸

A llarg termini, el resultat s'hauria de poder traduir en una economia local més diversa i resilient en què es conjuguin les activitats de mercat (fent-les cada cop més properes a les pràctiques de responsabilitat social) amb les de no mercat, principalment les derivades de l'ESS. Una combinació que permetria avançar en un context de diàleg global-local i que tindria com a objectiu fonamental la satisfacció de les necessitats de les persones d'una manera justa i solidària entre elles, amb el planeta i amb les generacions futures.

48. Aquest és el cas, per exemple, d'alguns models de desenvolupament local com ara *Cittaslow*, que aporta un «model paraigua» aprofitant el concepte *slow* per vincular aquestes pràctiques entre si i amb la imatge de ciutat o territori. Vegeu el cas de Ludlow (Regne Unit): <http://upenn-envs667660.webs.com/Case%20studies/CittaSlow.pdf>.

Bloc III

Conclusions, recomanacions i experiències

Conclusions i recomanacions: ajuntaments per l'economia social i solidària

Jordi Garcia Jané⁴⁹

Introducció

L'actual capitalisme neoliberal esquinça cada cop més les nostres societats entre una extrema minoria que acapara la major part de la riquesa (el dit «1%») i la resta de la població, repartida entre qui conserva un lloc de treball estable a llarg termini que li permet gaudir d'un confort progressivament minvant i un sector creixent de persones precaritzades, subocupades i desocupades, sumides en diferents graus de pobresa.

La situació actual a casa nostra il·lustra d'una manera diàfana aquest procés d'empobri-ment. Catalunya acabava el 2013 amb una taxa d'atur del 22,26% i 820.400 persones de-ocupades, segons l'EPA. L'atur s'acarnissa especialment en la gent jove, especialment les dones; més de la meitat del jovent està aturat, i un de cada cinc menors de trenta anys ni tan sols estudia. Així mateix, la pobresa afectava 1,6 milions de persones, la majoria també dones.

En aquest context, les polítiques tradicionals dels ens locals en matèria de desenvolupament econòmic i de creació de llocs de treball són insuficients i, en part, han quedat desfasades. L'anomenada «venda de ciutat» no va ser mai una fórmula universalitzable, sinó un joc de suma zero entre poblacions per veure quina atreia el capital; però és que, ara, no existeix ni aquesta opció, no queden gaires místers Marshalls als quals entregar-se, si és que n'hi va haver mai cap. Tampoc s'albiren grans mercats emergents capaços de reanimar prou l'activitat econòmica, com no siguin el de la reconversió eco-lògica de la producció o els serveis a les persones, tots dos poc atractius per al capital, el primer perquè atempta de moment contra els beneficis de grans multinacionals del sector primari i industrial i el segon perquè en traurien una rendibilitat que estimen mas-sa baixa. Així doncs, el creixement global s'ha acabat. Qui cregui que el futur professio-nal dels nostres joves es concentra en el disseny d'aplicacions per a mòbils i videojocs somia truites, i unes truites ben poc saboroses, sigui dit de passada.

Els ajuntaments sempre han estat en la primera línia de lluita contra la crisi, però alhora han estat els últims de la fila en la distribució dels recursos públics. Ara, la disminució de recursos propis (retallades) i aliens (subvencions europees principalment) limita més encara la possibilitat d'emprendre polítiques actives d'ocupació, tant les de foment del teixit empresarial com les de foment de l'ocupabilitat. No podem ignorar tampoc que la retallada de competències prevista en la llei de racionalització i sostenibilitat de l'Admi-nistració local (LRSAL) pot implicar la fi d'aquestes polítiques.

49. www.economiasolidaria.cat.

Necessitem, doncs, ser més eficaços amb menys, però sobretot ens cal canviar de rumb. Hem de pensar des d'altres paradigmes i provar noves eines. Assajar un nou model socioeconòmic més just, democràtic, solidari i sostenible, i utilitzar l'economia social i solidària (ESS en endavant) com un dels seus aliats principals. Com hem vist al llarg d'aquesta guia, l'ESS és un sector socioeconòmic, i alhora un moviment social, que constitueix un laboratori d'idees i de pràctiques socioeconòmiques que sedueix cada cop més persones, possiblement perquè la gent ja no confia que els seus problemes els resolrà l'estat o el mercat, i encara que sigui de manera minoritària, s'agrupa i s'organitza. D'altra banda, el municipi és l'escala òptima per a moltes activitats d'ESS, que acostumen a brotar i a créixer arrelades a la comunitat. Com podem des dels ens locals reforçar les iniciatives d'ESS ja existents i explorar formes per col·laborar-hi? En aquest darrer article de la guia, intentarem sintetitzar en clau operativa les principals conclusions i recomanacions que es desprenen de les reflexions fetes pels diferents autors que hi han escrit. I ho farem proposant primer unes idees força per a una política municipal d'ESS, descrivint tot seguit quins podrien ser els rols dels ens locals i els camps d'actuació prioritària en aquest àmbit, per acabar amb unes recomanacions finals, tant adreçades als ens locals com a la mateixa ESS.

Idees força

Quines podrien ser les idees força d'una política municipal d'ESS? N'esbossem sis.

1. Resoldre necessitats

Es tracta d'obrir el focus. L'objectiu és garantir el benestar de les persones proveint-les dels mitjans adequats perquè satisfacin de manera sostenible les seves necessitats d'alimentació, habitatge, educació, sanitat, crèdit, mobilitat, medi ambient, oci... El paradigma dominant, avui en recessió, deixava el treball productiu com a única sortida per resoldre-les, una sortida que, a més, sempre era concebuda individualment. Calia crear ocupació per tal que cadascú pogués comprar amb el seu salari els béns de consum que cobriren les necessitats pròpies. Dintre d'aquesta lògica, les administracions promovien la creació i consolidació d'empreses de tota mena, incloent-hi, amb més o menys devoció, algunes de les formes pròpies de l'ESS com ara cooperatives, societats laborals i empreses d'inserció.

Ara constatem que un sector important de la ciutadania no podrà cobrir les seves necessitats guanyant un salari. En conseqüència, els ajuntaments han de redirigir una part dels recursos públics que administren a promoure formes alternatives de resolució de necessitats, moltes de les quals tindran naturalesa col·lectiva i presentaran les característiques de l'ESS, com l'hem definida en un altre article d'aquesta guia.⁵⁰

50. Vegeu en aquesta mateixa guia «La caixa d'eines de l'economia solidària: reparar i construir».

De vegades, l'eina serà promoure una cooperativa de treball que es dediqui, per exemple, a la rehabilitació energètica dels edificis del municipi o a l'agricultura ecològica. D'altres, connectar una demanda de serveis de cura molt específics amb un treballador autònom o una micropime. En altres ocasions, la necessitat es resoldrà mancomunant un producte o servei entre la ciutadania a través d'una xarxa d'intercanvi o d'una cooperativa de consum. En d'altres, caldrà fomentar una cooperativa de serveis entre les botigues d'un barri o d'un ram per millorar la seva oferta. O si, per exemple, volem crear una xarxa de professionals jubilats que mentoritzin els emprenedors locals, el més idoni serà constituir una associació de voluntaris. Fins i tot es poden atendre necessitats com el transport o l'atenció a infants i gent gran a través de l'organització informal del veïnat.

Vist des d'una altra perspectiva, es tracta de passar de polítiques assistencials compensatòries, adreçades a les persones aturades i en risc d'exclusió, a polítiques de desenvolupament endogen, comunitari i autocentrat, participades per poblacions heterogènies que les inclouen; es tracta de fer possible un nou subjecte, el productor-habitant, la persona que té cura del territori on viu i el serveix amb la seva activitat econòmica. Com és natural, aquesta altra política requereix també finançament, però a mesura que doni resultats la despesa pública en polítiques socials passives disminuirà.

2. La creativitat i la cooperació, els recursos principals

Les persones són, alhora, l'objecte i el principal recurs del desenvolupament. Pot ser que ni la ciutat ni l'ajuntament no tinguin diners, però les persones que en formen part segur que disposen d'actius encara més valuosos que el capital ignora o subutilitza: coneixements, habilitats, experiència, enginy, entusiasme, temps, solidaritat... El repte és mantenir-los actius (l'individualisme, l'apatia i l'atur els desactiven) i ajudar-los perquè es connectin i detectin oportunitats de generar valor.

Estem en fase d'experimentació. Es tracta d'aprofitar creativament els recursos públics i les capacitats de la ciutadania per canalitzar-los i combinar-los mitjançant la cooperació creativa a fi de trobar maneres de cobrir necessitats, siguin pròpies i alienes, o totes dues alhora.

Els ens locals necessiten aplicar molta creativitat i innovació per respondre a les demandes ciutadanes en el difícil context actual. Per la seva banda, l'ESS viu un moment d'efervescència; si ja ha estat sempre un motor d'innovació social, avui encara ho és més, de manera que moltes de les seves pràctiques actuals estan cobrint moltes necessitats socials amb béns i serveis que reinventen el concepte d'allò públic i desmercantilitzen àmbits de l'economia. Però per consolidar-les i enxarxar-les necessitem que ens locals i ESS col·laborin.⁵¹

51. Una de les conclusions de la recerca «Barris i crisi», liderada per l'IGOP de la UAB i coordinada per Ismael Blanco, Oriol Nel·lo, Joaquim Brugué i Eduard Jiménez és que «els barris més “resilients” [...] són barris on, històricament, s'han establert dinàmiques molt fortes de col·laboració entre el teixit veïnal i les administracions locals». *Barris i crisi*. Informe Executiu. Bellaterra, febrer del 2014.

3. Coproducció de les polítiques públiques

Les polítiques públiques han d'encarnar els valors de l'ESS i un d'aquests valors és la participació.

Com qualsevol altre àmbit, la política econòmica local només serà eficaç si s'ha construït amb la participació dels altres actors del territori que vulguin comprometre's en la millora de les condicions de vida. Els poders locals han d'evitar la temptació d'hegemonitzar els projectes i els espais de concertació, els quals han de governar-se des d'un lideratge distribuït. La política local s'ha d'entendre com una tasca bàsicament relacional de pactes entre una àmplia xarxa d'agents que interactuen en el territori a fi de dissenyar, executar, seguir i avaluar plegats les polítiques públiques, en el marc d'instàncies conjuntes de govern, amb funcionament democràtic i competències tant consultives com decisòries.

Quan parlem d'agents pensem en actors públics, privats i comunitaris: les diverses administracions, les universitats i els centres tecnològics i de recerca, sindicats, associacions empresarials, veïnals, culturals i artístiques, i l'ESS. Aquesta no pot ser vista com un recurs, ni tan sols com un promotor d'activitat econòmica, sinó com un actor més que té una visió global pròpia de les necessitats i les potencialitats del territori.

En els processos participatius que es basin en les aportacions de les persones individuals, remarquem la importància de donar la veu als subjectes «febles» —dones, immigrants, nens i gent gran—, ja que poden aportar punts de vista diferents i idees molt fèrtils, com ens ensenyen les ciutats dels infants italianes, inspirades en les propostes de Francesco Tonucci,⁵² i les experiències de pressupostos participatius municipals.

4. Projectes integrals

És important no caure en l'economicisme, i menys encara fer equivaler allò econòmic a allò monetari. L'economia no és una esfera separada de la societat, ni tota activitat humana s'ha d'organitzar a través dels mercats. Cal tenir perspectiva holística; garantir en tota acció que el vessant econòmic i el social s'integren, no fer una política econòmica, d'una banda, i una política social, de l'altra, sinó una política socioeconòmica integral, i garantir que tot el conjunt no malmeti el medi ambient que ens suporta.

De la mateixa manera com el marc local és pluridimensional, o sigui, és espai de treball, de vida, de socialització i convivència, d'aprenentatge, d'implicació en la vida pública, etc., les iniciatives d'ESS tenen altres dimensions a part de l'econòmica. A més de renda i/o satisfacció de necessitats, les pràctiques d'ESS apoderen les persones que hi participen, reconstrueixen vincles, generen identitat col·lectiva, practiquen cultura democràtica, promouen canvis socials... Un hort urbà comunitari, posem per cas, és alimentació saludable i diversitat biològica, però també sobirania alimentària, creació de béns comuns, foment de l'autoestima, participació social i creació de comunitat.

52. Un exemple d'això pot ser la implantació d'una xarxa de camins escolars a Rubí, una iniciativa nascuda en el si del Consell dels Infants d'aquesta ciutat.

5. Transversalitat de l'ESS en les polítiques públiques

Els valors i les iniciatives de l'ESS han d'impregnar totes les regidories d'un Ajuntament (educació, cultura, sanitat, medi ambient, urbanisme, participació...) i tots els seus plans i programes (plans estratègics, agendes 21, pactes territorials per l'ocupació...). En alguns municipis francesos, per exemple, cada àrea o regidoria atribueix a iniciatives d'ESS un percentatge del seu pressupost de serveis. Naturalment, totes aquestes accions s'han de coordinar, tant des de l'àrea tècnica com des del nivell polític.

6. Projectes tractors

Una política de reactivació de l'economia local mitjançant l'ESS es compon sobretot d'una munió de microintervencions en el territori: una cooperativa de treball de quatre persones, un banc del temps, la salvació d'un centre cultural en crisi convertint-lo en associació o cooperativa de consum, un taller autogestionat de reparació d'objectes domèstics, etc. Però, al mateix temps, cal idear projectes de més volada, que involucrin de manera significativa diferents agents del territori, impliquin canvis en molts àmbits a la vegada i que esdevinguin emblema i referent de la nova economia local que tan treballosament s'està construint. Són els anomenats projectes tractors.

Per exemple, els espais físics que concentren activitats d'ESS, de manera permanent o incubant-les i accelerant-les, acostumen a fer de tractor. Pensem en el Kooperera Merkatua, un mercat ecològic i solidari de 800 metres quadrats en ple centre de Bilbao; en el coBoi, Laboratori Cívic d'Emprenedoria i Economia Social, vinculat al Casal de Casablanca, de Sant Boi de Llobregat; en la seu central del grup cooperatiu ECOS a la ciutat de Barcelona, o en la iniciativa de regenerar l'activitat comercial d'alguns carrers del barri antic de Vic, utilitzant artísticament els aparadors de botigues tancades. La dinamització socioeconòmica d'una part del teixit urbà (un barri, un vial, una superilla...), aplicant les eines de l'ESS, podria ser també un altre projecte tractor, com ho són a la vall del Deba (Guipúscoa), amb el procés Bagara, o al barri ecosostenible de Vauban, a la ciutat alemanya de Friburg.

Altres vegades, el projecte tractor pot ser una marca o una campanya global, com declarar-se municipi cooperatiu, territori en transició, territori sereny o ciutat lenta. L'important és que engresqui a treballar, actui com a paraigua per a accions molt diverses i permeti cooperar i aprendre entre territoris.

Un altre projecte tractor que estan fent servir cada vegada més poblacions és impulsar una moneda local complementària a l'oficial: el *bristol pound* a la ciutat britànica de Bristol, el *sol-violette* a Tolosa de Llenguadoc, els *regios* a moltes ciutats alemanyes, l'*ithaca hours* a la ciutat nord-americana d'Ithaca, el *tlaloc* al Districte Federal i estat de Mèxic, o, per què no, la *turuta* a Vilanova i la Geltrú i el res a Girona. Una moneda pròpia del municipi incentiva el comerç i el treball locals perquè, com que no té valor fora del territori, ha de circular dintre d'aquest i, cada cop que ho fa, genera riquesa local. Una de les darreres poblacions que ha creat la seva pròpia moneda ha estat Nantes, una ciutat de l'oest de França amb 300.000 habitants. Al principi del 2014, el seu ajuntament havia posat en circulació el *Sol/Nantes*, una moneda digital que ha de facilitar i reactivar els intercanvis a la ciutat.

Les possibilitats que obre una moneda local són formidables. Un ajuntament podria pagar una part de les nòmines o les factures als seus treballadors i proveïdors en aquesta moneda, igual que les subvencions a entitats i les ajudes de serveis socials. També podria donar moneda local als ciutadans a canvi que participessin en obres comunitàries o tinguessin cura de persones necessitades, tal com fa l'ajuntament belga de Gent, al barri de Rabot-Blai-Santvest, amb una moneda local, el *toreke*, que després es pot gastar per agafar l'autobús, anar al cine o comprar productes ecològics. De manera inversa, també podria acceptar que la ciutadania pagués alguns impostos amb aquesta moneda.

Els rols de l'Administració local

Les pràctiques d'ESS són fruit de l'autoorganització social. Per tant, l'Administració local no pot substituir la ciutadania, que és qui les ha de crear, ni posar-s'hi al capdavant. Això no significa que no hi tingui cap paper. Al contrari, se li poden atribuir almenys sis rols: crear condicions, facilitar, sensibilitzar, proveir-se, participar i finançar. Parlem-ne.

1. Crear condicions

Hi ha polítiques locals que afavoreixen l'ESS i d'altres que la inhibeixen. L'afavoreix una política que promogui una economia local com més autocentrada millor, no especialitzada sinó diversa, amb fonts de finançament propis, que revaloritzi el seu patrimoni (paisatge, infraestructures, recursos naturals, sabers, valors, relacions socials...) amb l'objectiu de crear béns i serveis singulars, que doni suport a les moltes dones i alguns homes que gratuïtament treballen tenint cura dels altres, i que estigui formada per una trama d'empreses locals que col·laboren entre aquests.

L'afavoreix també una política que ajudi a vertebrar xarxes de confiança entre la ciutadania impulsades per lògiques de reciprocitat i d'ajuda mútua. L'afavoreix, específicament, que els ajuntaments promoguin activitats i espais infantils i juvenils de cooperació: els esplais, els caus, l'escoltisme, les iniciatives d'aprenentatge-servei, les activitats universitàries *pro bono*, etc. Sense aquestes activitats i aquests espais, el dia de demà tindrem ben poques persones cooperadores i emprenedores. Generalitzant, podem assegurar que, si contribuïm a desenvolupar una comunitat cohesionada, solidària i participativa, allò que alguns anomenen capital social, estarem adobant el terreny perquè creixin persones que cooperin entre elles i creïn projectes d'ESS.

2. Facilitar

Els ens locals poden fornir recursos molt valuosos a les iniciatives d'ESS. No ens referim ara a diners, sinó a altres elements amb valor igualment econòmic: formatius, informatius, d'assessorament, de detecció d'oportunitats, de tràmits, de terres i locals, de personal tècnic, de relacions... Aquestes facilitats haurien d'ajudar a consolidar empreses

i entitats d'ESS ja constituïdes i a reconvertir negocis en crisi en empreses d'ESS, però també a engegar noves activitats d'aquest tipus. Pel que fa a l'emprenedoria social cooperativa, els ajuntaments podrien facilitar infraestructures (espais de cotreball), relacions (dinàmiques de *networking*), exempcions de taxes i impostos locals, i formació (seminaris d'emprenedoria social cooperativa, tallers de generació d'idees de negoci, trobades d'*startups* socials...).

3. Sensibilitzar

També poden difondre l'ESS en el territori, sobretot entre les persones aturades, els socis de les entitats, els prescriptors (gestories, mitjans de comunicació locals) i escoles, instituts, facultats, escoles d'adults... En l'àmbit educatiu, els ajuntaments han d'impulsar activitats i unitats didàctiques sobre educació per al consum responsable, finances ètiques, comerç just, emprenedoria social cooperativa, etc., com també ajudar els projectes de simulació de creació de cooperatives de treball i de formació de cooperatives escolars.

Tanmateix, la manera més efectiva de sensibilitzar és educar amb l'exemple. El pes que tenen les administracions les converteix en prescriptores, sigui de bones o de males pràctiques. La mateixa credibilitat de les administracions que vulguin iniciar aquest nou rumb els exigeix que comencin elles mateixes fent una demostració de coherència.

Hi ha moltes bones maneres d'aprofitar l'efecte demostració dels ens locals. Per exemple, poden cooperar entre ells mutualitzant coneixements, esdeveniments o infraestructures i materials, com ja fan una quinzena de municipis biscaïns agrupats en Udaltruke. Altres maneres tenen a veure amb la contractació de productes i serveis de l'ESS o bé amb fer un balanç i avaluar-lo en clau social i adaptat a la pròpia especificitat. En parlem a continuació.

4. Proveir-se

Per al desenvolupament de l'ESS, és molt important que les administracions locals eixamplin les oportunitats de mercat a les empreses d'aquest sector, i que per tant practiquin sistemàticament la compra pública responsable. Encara que hi ha una normativa legal que empara la compra responsable i molts acords per practicar-la, sovint els ens locals els incompleixen. Cal un seguiment sistemàtic dels departaments de compres per garantir que realment es porta a terme.

La compra pública responsable presenta, alhora, moltes cares. Una és consumir productes de comercialització justa. Una altra és que els menjadors de les escoles del municipi ofereixin als infants productes d'alimentació ecològica, de temporada i de proximitat. Una tercera és que utilitzin aquesta mena de productes per a tots els actes que l'Ajuntament organitza. Una quarta és que, en el supòsit que l'Ajuntament decideixi transferir la gestió d'un servei municipal, ho faci a una empresa o entitat d'ESS, sense abandonar-ne naturalment la titularitat, la fixació de criteris, ni el control sobre la gestió, i que exigeixi transparència i mecanismes de participació dels usuaris. Una cinquena és contractar serveis

a empreses de l'ESS mitjançant la inclusió de clàusules socials. En aquests moments el tipus de clàusula més utilitzat és el que beneficia les empreses d'inserció; convindria ampliar-ne l'abast i atorgar preferència a totes les empreses que demostrin que són responsables socialment mitjançant un balanç social, una memòria GRI o algun altre document de rigor similar. També fóra bo fixar anualment una quantitat econòmica dedicada a fer reserva de mercat per a les empreses de l'ESS. Fins ara, la tendència en la contractació pública és just la contrària; la majoria de licitacions les guanyen grans grups empresarials mercantils que practiquen polítiques laborals i socials als antípodes de l'ESS.

5. Participar

Els ajuntaments poden acompanyar projectes concrets d'ESS com a col·laboradors, sobretot en les fases d'ideació, creació i consolidació. Una administració pot ser sòcia d'una cooperativa, d'una associació o d'una fundació. L'associació Entrem-hi il·lustra aquesta possibilitat. Aquesta entitat penedença, que té com a objectiu promoure i facilitar la inserció laboral, fins fa poc estava formada per dues cooperatives d'inserció (Nou Verd i Nou Set) i per una fundació (Fundació Mas Albornà), i a més per l'Ajuntament de Vilafranca del Penedès, que va acompanyar el projecte com a soci des del 1994 fins al 2013.

6. Finançar

El desenvolupament d'algunes iniciatives d'ESS als municipis requerirà no solament l'ajut municipal mitjançant els recursos que hem esmentat en el rol de «facilitar», sinó també finançament.

A més de les fórmules habituals, aquest també ha de ser un camp per a la innovació. L'Ajuntament de Loos-en-Gohelle, municipi francès de Nord-Pas de Calais, s'ha fet famós al país veí per haver aconseguit regenerar l'economia local després que el desmantellament de la mineria hi provoqués taxes de desocupació molt elevades. Una de les mesures que han reactivat la comunitat ha estat l'anomenat «compromís 50%-50%», que consisteix a fer que l'Ajuntament aportï diners a una iniciativa dels veïns si aquests es comprometen a participar en el seu manteniment; per exemple, finança un hort escolar si l'AMPA i els infants el gestionen.

Aquest compromís «50%-50%» també es podria posar en pràctica entre ens locals i entitats de finances ètiques com són Fiare o Coop57⁵³ amb la creació de fons de finançament mixtos (ajuntament i societat civil) o bé col·laborant amb els grups d'estalvi solidari local (GEST), encara en procés de gestació: un ens local i un GEST del municipi

53. Els ajuntaments d'Arbúcies, la Llagosta i Molins de Rei ja han arribat a acords de col·laboració amb aquesta cooperativa de serveis financers. En aquesta darrera població, per exemple, l'acord gira a l'entorn d'informar i assessorar sobre la creació de cooperatives per part del Servei de Creació d'Empreses de l'Ajuntament i la creació d'un punt d'informació de Coop57. Per part del Coop57, es compromet a estudiar la viabilitat dels projectes d'ESS que sol·licitin accedir als seus serveis financers.

detecten un projecte al territori que tots dos consideren d'interès, per la qual cosa cada part hi aporta el 50% del crèdit que necessita i, per tant, comparteixen risc.

Camps de treball prioritaris

La transició cap a una nova economia local que tingui l'ESS com un dels seus pilars, si reïx, serà un procés llarg. És d'imaginar que avanci com si ho fes en espiral, partint a cada fase d'una realitat que convé superar, però comptant amb elements d'aquesta mateixa realitat per fer-ho. Les primeres passes d'aquest procés podrien ser:

- Conèixer les iniciatives d'ESS ja existents al municipi i, si ho necessiten, ajudar-les a consolidar-se aportant-los formació, assessorament, visibilitat, eines de gestió; fomentant que cooperin entre elles i que s'agrupin en estructures de segon grau, etc.
- Detectar i estudiar bones pràctiques d'ESS impulsades per ens locals de països avançats en aquest terreny com ara França, Itàlia o el Quebec, i que ens podrien inspirar.
- Sensibilitzar sobre la importància de l'ESS entre les persones de les entitats, els prescriptors i també els tècnics i polítics municipals per tal que hi empatitzin i tinguin recursos per identificar, impulsar i assessorar aquesta mena d'iniciatives.
- Dur a terme algun projecte conjunt entre l'administració local i els actors d'ESS del territori que sigui un èxit i generi confiança mútua. ¿Per què no començar subscriuint una carta de compromisos compartits entre l'Ajuntament i totes les altres entitats, empreses i actors del territori que vulguin, un compromís pel qual tots ells acorden emprendre algunes accions d'ESS en les seves organitzacions i ajudar-se a realitzar-les? Estem pensant en accions molt concretes: associar-se a una entitat de finances ètiques i a Som Energia; comprar productes ecològics, cooperatius, de comerç just i de proximitat, sempre que hi hagi l'opció; organitzar algun acte de sensibilització sobre l'ESS, i fer el balanç social, en el cas de l'administració adaptat al fet de ser un ens públic.
- Engregar un procés per elaborar un pla de desenvolupament de l'ESS entre tots els actors locals que vulguin participar-hi.

Una primera fase d'aquest procés consistiria a fer un diagnòstic de la realitat local. Es tractaria d'elaborar un inventari dels recursos no explotats o infraexplotats (humans, naturals i d'infraestructures), de les necessitats i de les oportunitats per a l'ESS. Una informació especialment valuosa seria saber com es mouen els fluxos de circulació monetària en el territori més immediat i detectar per on fugen els diners; saber-ho permetria estimular la creació de noves activitats d'ESS que substitueixin les importacions locals per béns i serveis locals, la qual cosa tindria un efecte multiplicador de riquesa i ocupació.

Dues altres fases també molt rellevants en la confecció del pla serien compartir al màxim la visió («a quina estrella enganxem l'arada?»), els objectius i les estratègies, i posar-se d'acord en els indicadors d'èxit de les accions, els quals ens haurien de permetre fer una rendició de comptes, tant econòmica com humana i ambiental.

Un camí difícil

En altres països, les administracions locals fomenten l'ESS de fa dècades. A Itàlia, hi ha una vintena de taules de districtes d'economia solidària, cadascuna amb comissions de treball sectorials i territorials; a França, molts ens locals s'organitzen en els Réseau des Collectivités Territoriales pour une Economie Solidaire, i tots ells fan trobades periòdiques de reflexió i intercanvi; al Quebec tenen els Pôles Régionaux d'Économie Sociale. En canvi, a Catalunya les relacions entre ajuntaments i ESS són molt incipients encara, i fins avui s'han centrat en la promoció exclusiva de cooperatives de treball i de convenis de prestació de serveis amb entitats del tercer sector social.

Ara hi ha l'oportunitat que ajuntaments i ESS caminin plegats, a bon pas i portant més estris d'ús comú a les motxilles. Però no serà fàcil. El procés haurà de remoure uns quants obstacles.

Els responsables municipals hauran de fugir de l'immediatesa. En processos participatius i comunitaris com els de l'ESS, els retorns no són immediats. La confecció d'un pla participatiu pot requerir un any de feina; consolidar una cooperativa, tres. L'ESS quebequesa, una de les més desenvolupades del món, va necessitar-ne una quinzena per saltar de l'experimentació a la institucionalització de cooperatives de primera infància, atenció a domicili i habitatge.

Així mateix, caldrà enterrar tics autoritaris i partidistes. Hi ha polítics que pensen que la victòria a les urnes els legitima per fer qualsevol cosa i per fer-la de qualsevol manera. Però sabem que la forma, l'estil, sí que importa, i que resulta molt més fàcil assolir fites duradores i importants quan es treballa cooperativament. Les administracions han de relacionar-se amb l'ESS de tu a tu, i això també requereix deixar de veure l'ESS com si fos marginal, si de cas útil per a la inserció social, però no «economia de debò», i descobrir, en canvi, les realitzacions i tot el potencial que és capaç d'aportar.

Per últim, el tipus de tasques que haurà de dur a terme un ens local per desenvolupar aquesta altra economia requereix perfils laborals amb autonomia i proactivitat, treballant més fora que dintre del despatx i enraonant de tu a tu més que fent-ho davant d'una pantalla.

També a l'ESS se li giren deures. Necessita avançar en el seu procés de territorialització creant xarxes locals d'ESS i elaborar propostes per a la transformació general dels territoris on està arrelada a partir dels seus valors, principis i millors pràctiques. A més, moltes iniciatives d'ESS són fràgils i els manca cultura de sector; caldrà ajudar-les i estimular-les perquè participin regularment en projectes col·lectius i a llarg termini.

I tots dos, ajuntament i ESS, hauran d'aprendre a compatibilitzar el treball en projectes conjunts amb les normals discrepàncies i els conflictes que es poden presentar en altres àmbits.

Finalment, convé no idealitzar l'acció local. Aquesta topa amb moltes limitacions competencials, financeres i productives. Ho saben els ajuntaments, ho sap l'ESS, ho sap la ciutadania. Però, tot i els obstacles i les limitacions, hi ha molta feina a fer i val la pena intentar-ho. Necessitem ajuntaments que es pronuncïin per l'economia solidària.

Recull de pràctiques d'interès

Coop57

Descripció

Coop57 és una cooperativa de serveis financers ètics i solidaris que recull estalvi popular per finançar projectes d'economia social i solidària. Coop57 té dos tipus de socis:

- Socis de serveis: Poden fer-hi aportacions econòmiques i rebre préstecs. Han de ser entitats d'economia social i solidària (cooperatives, associacions, fundacions i empreses d'inserció; no s'admeten com a sòcies empreses purament mercantils, SL o SA).
- Socis col·laboradors: Són bàsicament persones que fan aportacions econòmiques a Coop57, però no poden rebre'n finançament.

Tots dos tipus de socis participen en la presa de decisions de l'entitat amb veu i vot a les assemblees. Els socis coneixen la destinació dels seus estalvis, que s'inverteixen en projectes d'economia social i solidària. Les operacions més habituals són els préstecs a curt i llarg termini per finançar projectes d'inversió, l'avançament de subvencions de l'Administració, les operacions de circulat i l'endós de factures. El límit dels préstecs d'inversió és de 300.000 euros i el del conveni de circulat de 50.000. El seu sistema de garanties es basa en la confiança i en avals mancomunats que faciliten l'accés al finançament.

Funcionament

L'òrgan màxim de decisió és l'assemblea general, que escull la composició del consell rector, l'òrgan social de representació i govern de la cooperativa. El model organitzatiu de Coop57 s'estableix amb seccions territorials, i es basa en el creixement horitzontal i arrelat al territori. Cada secció territorial té necessàriament una comissió social i una comissió tècnica. La comissió social avalua les entitats que demanen donar-se d'alta com a sòcies de Coop57 i li correspon certificar que la seva activitat s'adequa als criteris ètics i socials de la cooperativa. La comissió tècnica avalua les peticions de préstec de les entitats sòcies de Coop57. La seva funció és garantir que els projectes siguin viables i que es pugui afrontar el retorn del préstec. Per rebre finançament, abans s'ha de ser entitat sòcia.

Impacte

- 573 entitats sòcies i 2.758 socis i sòcies col·laboradores.
- 21.084.983 € en aportacions dels socis i sòcies.
- 9.567.702 € en saldo viu de préstecs concedits.
- Primer instrument financer del 75% de les entitats i empreses sòcies.
- Gairebé 1.000 préstecs concedits per valor superior als 35 M € des del 2008.
- Implantació a Catalunya, Galícia, Andalusia, Aragó i Madrid, País Valencià, Astúries i Euskal Herria.

Més informació

www.coop57.coop

Chiemgauer

Descripció

Alemanya és un dels països amb més monedes regionals. Si comptem tot el territori de parla germànica (Alemanya, Àustria i una part de Suïssa), n'hi ha més de seixanta; una organització regional, Regiogeld, en coordina la majoria.

El *chiemgauer* és la moneda més coneguda de totes i la que més èxit ha tingut. El seu promotor va ser Christian Gelleri, un professor d'economia d'institut que a la tardor del 2002 va encoratjar els seus alumnes de la ciutat de Prien am Chiemsee, un municipi amb deu mil habitants a uns 90 km de Munic, perquè impulsessin una moneda local que servís per disminuir la desigualtat en la distribució de la riquesa, enfortir l'economia regional i impedir la fuga de capitals. Sis alumnes s'hi van interessar i l'any 2003 el projecte va començar a caminar.

Funcionament

Els *chiemgauer* funcionen com a mitjà de pagament. Les persones interessades compren *chiemgauer* amb euros i obtenen una bonificació del 3% (100 euros es canvien per 103 *chiemgauer*). Amb aquests bons poden pagar als comerciants que els accepten els quals, al seu torn, aleshores entre demanar que se'ls canviïn els *chiemgauer* a euros, i aleshores han de pagar unes despeses de conversió equivalents al 5% de l'import, o bé utilitzar-los per pagar als seus proveïdors, i llavors no perden el 5%. La central d'emissió es cobra les seves despeses d'emissió amb el marge del 2% que es resta de la diferència entre el 3% de bonificació als compradors i el 5% de les despeses de canvi.

Per fomentar la circulació del *chiemgauer*, la moneda perd trimestralment un 2% del seu valor, i aquesta pèrdua es marca amb un segell als bons.

Impacte

- 6 milions de *chiemgauer* en circulació.
- 600 empreses i 3.000 associats.
- 1 *chiemgauer* circula 18 vegades l'any, tres vegades més que l'euro.
- 4 milions d'euros en facturació el 2008.

Més informació

<http://www.chiemgauer.info/>

Cooperativa d'Activitats i Emprenedoria (CAE)

Descripció

La Cooperativa d'Activitats i Emprenedoria Calidoscoop és un projecte d'innovació social en matèria de generació d'empresa i creació d'ocupació, inspirat en el model francès de *Coopératives d'Activité et Emploi*, amb més de vint anys d'èxit provat.

L'empresa social Calidoscoop impulsa la primera CAE a Catalunya després d'un estudi exhaustiu per adaptar el model francès a la normativa i cultura emprenedora catalanes. La CAE és un complement eficaç als dispositius clàssics tant públics com privats d'atenció a persones emprenedores.

Constitueixen una incubadora-acceleradora de projectes empresarials que en facilita l'arrencada amb una base sòlida i de qualitat. De sortida, l'emprenedor/a obté un doble benefici clau:

- Un NIF per facturar i un contracte laboral per obtenir seguretat i estabilitat laboral i social.
- Un projecte col·lectiu i apoderador basat en l'atenció personalitzada i la mutualització de serveis empresarials i de gestió.

El tàndem CAE Calidoscoop i ens locals disposa com a actiu d'alt valor de la pertinença i l'arrelament al sector de l'ESS del nostre país, un ampli reconeixement territorial tècnic, institucional i empresarial, i també la pràctica de dinàmiques d'intercooperació per aprofitar les sinergies i la complementarietat en els àmbits que entren en joc en el desenvolupament de la CAE.

Funcionament

Una persona que té un projecte emprenedor s'integra a la CAE, per desenvolupar-lo.

En una primera fase, la relació entre la CAE i la persona emprenedora es regula mitjançant un conveni d'acompanyament i, a partir d'una regularitat d'ingressos de la seva activitat empresarial i/o professional, s'enceta una relació laboral amb la CAE que li permetrà:

- Provar si la seva activitat i/o professió li interessa o li resulta viable, tècnicament i econòmicament; fer-la créixer, consolidar-la; reconduir-la, o abandonar-la, si escau.
- Accedir al CIF de la cooperativa que li permetrà emetre factures als seus clients.
- Gaudir d'una plataforma de gestió, un assessorament i un acompanyament personalitzat.
- Disposar d'una formació empresarial a mida de les seves necessitats i del seu projecte.
- Mantenir la seva independència comercial.
- Tenir seguretat jurídica i laboral (règim general de la Seguretat Social).
- Gaudir de la generació de múltiples sinergies empresarials i comercials entre els integrants de la cooperativa.

Més informació

www.calidoscoop.coop

cae@calidoscoop.coop

Barri Cooperatiu

Descripció

Al barri de Sants havien existit diverses cooperatives com La formiga Obrera o La Lleialtat Santsenca. El franquisme va truncar aquesta i qualsevol altra forma d'organització ciutadana.

El 2009 s'engega Barri Cooperatiu, un projecte de dinamització cooperativa a Sants, impulsat conjuntament per la cooperativa La Ciutat Invisible i la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya (FCTC), ambdues radicades en aquest barri barceloní.

Els objectius són projectar en la societat, i en concret al barri, l'imaginari cooperativista que ja havia existit a Sants i promocionar les cooperatives existents i el sorgiment d'altres.

Funcionament

La mateixa metodologia del projecte es fonamenta en la cooperació. Es tracta de crear complicitat, en primer lloc, entre les cooperatives del barri i, tot seguit, entre aquestes i el seu entorn social.

Durant aquests anys, Barri Cooperatiu ha desplegat nombroses iniciatives. S'ha estudiat el cooperativisme històric a Sants-Montjuïc, sobretot el període comprès entre 1857 i 1939; s'ha dissenyat l'exposició «Memòria cooperativa», que ha estat exposada en moltes poblacions; s'ha radiografiat el teixit cooperatiu santsenc; s'han fet accions de difusió del cooperativisme durant el Dia Internacional del Cooperativisme; s'han elaborat materials didàctics, i s'ha donat suport a cooperatives del barri de nova creació.

Impacte

- Suport a la creació de noves cooperatives a Sants.
- Inspiració de projectes similars a Gràcia, 9Barris i Poble Sec.

Més informació

<http://sants.coop>

Toreke

Descripció

La *toreke* és una moneda comunitària vigent a Rabot-Blaisantvest, un barri de la ciutat de Gent (Bèlgica) des de l'any 2011. Es tracta d'una zona amb molta immigració i diversitat cultural, i també molt empobrida.

La moneda va ser impulsada per l'Ajuntament de Gent per dinamitzar socialment el territori i potenciar el sentiment de comunitat. Físicament, les *torekes* són bitllets els quals incorporen estàndards antifalsificació.

Els seus orígens es remunten al 2010, quan l'Ajuntament de Gent va preguntar al veïnat de Rabot-Blaisantvest quines necessitats pensaven que calia cobrir al barri. Els veïns es van decantar pels espais verds i els horts urbans. Llavors, l'Ajuntament va construir els horts urbans i els va posar en lloguer, però el preu s'havia de pagar en una moneda social: la *toreke*.

Funcionament

Per accedir a la nova moneda, els veïns han de participar en projectes comunitaris de voluntariat. Hi ha més de 500 activitats que poden fer i que consisteixen, per exemple, a netejar els carrers, netejar el poliesportiu després d'algun esdeveniment, posar flors als balcons o plantar plantes en espais públics.

A banda dels horts urbans, els veïns també utilitzen la *toreke* per comprar productes biològics i de temporada, bombetes de baix consum, bitllets de transport públic o entrades per al cinema del barri.

Els comerços poden canviar la moneda social a euros: 1 *toreke* = 1 euro.

Impacte

- El projecte es finança amb el pressupost que abans es destinava a pagar els serveis que ara fan els veïns, gairebé 50.000 euros, i s'ha calculat que cada euro invertit a través de *torekes* té un impacte tres vegades més gran que amb la moneda convencional.

Més informació

www.torekes.be

Els Nou Rals

Descripció

Els Nou Rals és una llibreria emblemàtica del centre de Viladecans que va obrir les portes el 1979 i que, d'ençà del novembre del 2013, s'ha convertit en una cooperativa de treball. El nom de l'establiment prové de l'import que cada pagès havia de pagar per conrear les terres recuperades arran de mar a final de segle XIX: nou rals.

Durant 34 anys, fins al juny del 2013, la llibreria era un referent de proximitat i de qualitat, i la regentava un treballador autònom. Els Nou Rals va començar a tenir problemes econòmics arran de la crisi. Des del 2008 fins al 2013, les vendes van caure un 40%, el propietari es va endeutar amb els proveïdors i els bancs li van restringir el crèdit. Tot plegat va fer que l'estiu del 2013 l'establiment anés a plegar.

Quan va córrer la veu que desapareixia, la població de Viladecans es va mobilitzar i un miler llarg de persones va protagonitzar una *cash mob*, una acció reivindicativa que va consistir a comprar llibres massivament per salvar la llibreria. Malgrat l'esforç popular, l'establiment va tancar. Mentrestant, tres persones es van interessar per invertir a la llibreria i, mesos més tard, el novembre del 2013, Els Nou Rals va reobrir en forma de cooperativa gràcies al capital d'aquells tres socis i de l'amo anterior, que hi continua vinculat.

Funcionament

En aquesta nova etapa, l'equip humà que dirigeix la cooperativa vol que l'establiment continuï sent un espai cultural de referència a la ciutat, i aposta per especialitzar-se en el públic infantil i familiar. Als baixos de la llibreria s'ha condicionat un espai per fer-hi xerrades, tallers de llibres digitals, presentacions literàries, clubs de lectura, exposicions i contacontes.

Els clients gaudeixen d'avantatges a través d'un carnet.

Impacte

- Més d'un miler de persones van participar en diverses activitats per evitar el tancament d'Els Nou Rals, la llibreria més emblemàtica de Viladecans, una població de 65.000 habitants.

Més informació

www.elsnourals.cat

MamaG

Descripció

MamaG és un projecte cooperatiu de criança i educació. L'activitat d'aquesta associació sense ànim de lucre i d'iniciativa social comença el 2010 amb el nom de MamaGuinarda dins la cooperativa cultural Rocaguinarda, al barri barceloní del Guinardó. MamaG neix com a lloc de trobada de les famílies del barri i té com a objectiu facilitar espais per compartir experiències i coneixements entre persones de totes les edats.

L'activitat de MamaG es desenvolupa a través de xerrades, activitats i tallers, algunes de les quals són obertes a tot el barri del Guinardó i d'altres només als associats (grups de conversa d'idiomes, espais de joc, dansa i música, ioga, etc.).

A més, disposa d'un local social per a les persones associades al projecte i a la cooperativa Rocaguinarda, amb un mercat de roba, de llibres i de joguines de segona mà; un espai de joc per a infants, una biblioteca social i una zona per gaudir d'esmorzars i berenars casolans i de comerç just amb productes de la cooperativa Alternativa 3.

Funcionament

A MamaG conviuen projectes de cooperació, educació i criança, salut i nutrició, economia sostenible i creixement personal, cadascun dels quals és desenvolupat per un equip de persones. Per donar-hi continuïtat, s'hi pot col·laborar des de diferents modalitats: associar-s'hi (25 euros l'any), fer-se voluntari o convertir-se en amic de MamaG.

Els socis de MamaG disposen d'un carnet amb descomptes en comerços d'alimentació biològica, maternitat, cosmètica natural, electrodomèstics sostenibles..., una xarxa que cada mes es va ampliant.

Qualsevol benefici econòmic que s'obté de les activitats que s'organitzen, algunes de les quals són de pagament, es reinverteix en el projecte.

Impacte

- Aglutina 450 famílies.
- 35 establiments/entitats associades.
- La campanya de Verkami de 2012 va aconseguir 6.590 euros de 98 mecenes diferents.

Més informació

www.mamaguinarda.blogspot.com (blog)

www.mamag-bcn.org

Escola El Petit Plançó

Descripció

El Petit Plançó és una escola cooperativa d'Olot, fundada l'any 1969 i impulsada per un grup de mestres i pares i mares que es van plantejar fer una escola diferent, on s'ensenyés el català i en català i es practiquéssin la coeducació. El centre disposa d'un equip estable de professors des de P3 fins a 4t d'ESO que aconsegueix la continuïtat dels principis de la cooperativa i treballa per transmetre'ls als alumnes.

Per portar a la pràctica els principis cooperatius, els alumnes més grans de l'escola, a més d'anar a classe i estudiar, es converteixen en cooperativistes. Com? Organitzant-se en cooperativa, la cooperativa d'alumnes Lluís Companys, que gestiona una part de l'escola. D'aquesta manera, es treballen alguns dels valors del cooperativisme: la democràcia, la responsabilitat, la solidaritat i l'esforç.

Funcionament

La cooperativa d'alumnes Lluís Companys no és un simulacre, és ben real. Quan arriben a 1r d'ESO, a tots els alumnes se'ls proposa formar-ne part. Per ser-ne socis, han de pagar tres euros. L'òrgan de gestió està format per un consell rector, amb el corresponent president, secretari i tresorer. Els estudiants s'organitzen per torns: els de 1r d'ESO fan el manteniment del centre; els de 2n, de la biblioteca; els de 3r s'encarreguen de la botiga de material de l'escola, i els de 4t, del bar. Els beneficis que genera l'activitat de la cooperativa es destinen al viatge de final de curs. Els mestres es mantenen en segon terme.

Impacte

- L'escola va acollir 400 alumnes el curs 2012-13, dels quals 128 eren socis de la cooperativa. Tenint en compte que fa vint anys que funciona, al llarg d'aquest temps uns dos mil nens i nenes han estat cooperativistes. La cooperativa d'alumnes Lluís Companys és considerada modèlica a Catalunya, i per aquest motiu la Federació de Cooperatives d'Ensenyament de Catalunya ha elaborat una guia didàctica per difondre l'experiència i reproduir-la.

Més informació

<http://blocs.xtec.cat/petitplan/>

Udaltruke

Descripció

Udaltruke és una iniciativa de consum col·laboratiu consistent a intercanviar gratuïtament béns municipals entre disset ajuntaments que pertanyen a l'Associació de Desenvolupament Rural Enkarterrialde. Aquesta entitat és la creadora del sistema, que es va iniciar el juliol del 2012. Enkarterrialde està formada per institucions públiques de la comarca biscaïna d'Encartaciones, la majoria ajuntaments, i també per empreses i associacions. El seu objectiu principal és millorar la qualitat de vida dels municipis de l'entorn i, especialment, de les seves zones rurals. Enkarterrialde té un paper important com a nexa d'unió i coordinació entre l'administració (local, foral i autonòmica) i la població local.

Els sis primers mesos de funcionament, Udaltruke aconseguí estalviar més de 9.000 euros mitjançant l'intercanvi d'articles, es van dur a terme 17 intercanvis entre ajuntaments i la majoria d'usuaris ja havia fet servir la plataforma.

Funcionament

Consisteix en una xarxa privada en línia adreçada al personal tècnic i polític dels 17 ajuntaments socis d'Enkarterrialde. Mitjançant un catàleg que el 2013 disposava de 235 articles, propietat municipal i classificats en 5 categories (articles de jardineria, obres, cultura, etc.), els ajuntaments socis, aquests podien sol·licitar l'ús d'algun d'aquests béns de manera totalment gratuïta.

En una primera etapa, els articles més demanats han estat taules, cadires plegables i tanques metàl·liques o de plàstic. La gran majoria d'aquests productes han estat utilitzats per organitzar esdeveniments populars, ja que a causa de la seva senzillesa, el personal tècnic i polític dels ajuntaments no ha tingut cap dificultat per compartir-los.

L'aplicació que s'utilitza posa en circulació una moneda pròpia, que anomenen *uke*, que permet obtenir dades per actualitzar els indicadors que mostren l'estalvi aconseguit pels ajuntaments mitjançant aquest projecte.

Udaltruke està basat en els conceptes de mercat d'intercanvi, moneda social i consum col·laboratiu. Es tracta de fomentar l'optimització de recursos propis de l'administració, un aspecte clau per a la sostenibilitat ecològica i econòmica dels ajuntaments. Udaltruke ha estat inclòs com a bona pràctica en la local Innovation Agenda d'Eudel i va quedar finalista als premis CONAMA a la Sostenibilitat 2012 i als premis Udalsarea també del 2012.

Impacte

- 9.000 euros d'estalvi en sis mesos per part dels municipis participants.
- El 57% de les persones enquestades té una opinió sobre Udaltruke bona i el 43% restant la té molt bona (dades de l'enquesta efectuada al final del 2012).

Més informació

www.enkarterrialde.org/udaltruke

Productes i Serveis de la Vall de Camprodon

Descripció

Productes i Serveis de la Vall, SCCL, és una cooperativa de serveis que neix fruit de la unió de tres entitats associades i una cooperativa agrària de la Vall de Camprodon: l'Associació de Criadors d'Eugues de Muntanya del Ripollès, l'Associació Cultural i Gastronòmica Cuines de la Vall de Camprodon, l'Agrupació de Defensa Forestal (ADF) i la Cooperativa Ramadera de Molló. Es tracta, doncs, d'una experiència que agrupa desenvolupament rural local, gestió ecològica de boscos, i restauració i producció agroalimentària.

La cooperativa neix amb la finalitat de prestar serveis als seus membres, i té engegades tres línies de treball: comercialitzar, distribuir i promocionar el producte agroalimentari local; gestionar, comercialitzar i distribuir material forestal per a consum com a combustible en calderes de biomassa, i gestionar terres per promoure la ramaderia extensiva.

Funcionament

La cooperativa té la seu social a Espinavell i la seva estructura de gestió és molt lleugera. Comercialitza els productes dels seus socis a través d'agrobotigues i en tenen una de pròpia a Sant Pau de Seguries.

Té subscript un conveni amb la Cooperativa Plana de Vic. D'una banda, Plana de Vic comercialitza als seus establiments alimentaris productes de la Vall de Camprodon com ara la carn de poltre de muntanya del Ripollès, formatges artesans, productes frescos de l'ànec, làctics frescos, patates (trufes de la Vall de Camprodon) o carn de caça, mentre que Vall de Camprodon ofereix estella forestal per a calderes de biomassa dels socis de Plana de Vic. Igualment, els socis de les dues empreses poden accedir als serveis que ofereix cada cooperativa i les dues fan conjuntament accions de màrqueting i promoció conjunta.

Impacte

- La cooperativa és un instrument clau per mantenir i desenvolupar el sector primari a la vall.

Més informació

<http://www.coopvalldecamprodon.cat/index.php>

Parcel·les socials de les hortes de Santa Eugènia

Descripció

Les hortes de Santa Eugènia de Girona és un dels pulmons verds més importants de la ciutat. Estan situades a l'oest del terme, entre el barri de Santa Eugènia (antic municipi de Santa Eugènia del Ter) i el marge dret del Ter. Per la seva proximitat al riu, tenen un alt valor ecològic.

A la darrera del 2007, l'Ajuntament de Girona va engegar un projecte dels horts municipals, amb la voluntat de dignificar aquest espai creant horts mitjançant un model de gestió compartida entre Ajuntament, usuaris i propietaris.

Funcionament

Inicialment es disposava de 91 hortes que s'oferien en règim de lloguer, a canvi del pagament d'una taxa anual que variava en funció de la superfície de la parcel·la adjudicada. Des de la fi del 2009, i amb la voluntat de donar més autonomia als usuaris dels horts i facilitar-ne la gestió, l'Ajuntament de Girona va posar les parcel·les d'horta a disposició de l'Associació d'Usuaris de les Hortes de Santa Eugènia, a través d'un conveni de cessió d'ús.

Les persones interessades a treballar un hort a les hortes de Santa Eugènia han de complir les condicions següents: estar empadronades a Girona; ser majors d'edat; conèixer i acceptar la normativa d'ús de les hortes de Santa Eugènia; no disposar de cap altre hort al municipi; comprometre's a assistir als cursos d'horticultura ecològica que s'imparteixin vinculats a les hortes de Santa Eugènia, o bé certificar documentalment els coneixements en la matèria, i conèixer el règim estatutari de l'Associació i acceptar formar-ne part.

La concessió d'una parcel·la té una vigència de cinc anys, prorrogables si no hi ha llista d'espera.

Impacte

- Actualment, les hortes de Santa Eugènia disposen de 309 parcel·les amb una superfície total de 48.775 metres quadrats, 27 de les quals s'han cedit a entitats socials.

Més informació

<http://hortessantaeugenia.webnode.es/>

Jardins de Cocagne

Descripció

Els Jardins de Cocagne, a França, són un conjunt d'horts ecològics col·lectius amb vocació d'inserció social, agrupats en una associació sense ànim de lucre. L'objectiu dels horts és generar llocs de treball estables per a persones en una situació personal precària a través d'una activitat econòmica viable.

La idea neix a França el 1991 de Jean-Guy Hanckel, dedicat des dels anys vuitanta a la integració de persones amb dificultats. D'ençà d'aleshores, el model s'ha anat estenent al llarg de tota la geografia francesa a partir d'iniciatives promogudes per grups de persones i entitats vinculades a la inserció social a través del treball. L'any 1999 es crea la Xarxa Cocagne, amb la missió de donar suport als Jardins de Cocagne.

Funcionament

La producció de cada Jardin de Cocagne es comercialitza a través d'una xarxa de membres que reben quinzenalment una cistella de productes de temporada. Cada cistella es pot recollir directament a l'hort o bé rebre-la a casa. Aquesta relació comercial és la principal font generadora d'ingressos del model, per bé que també s'obtenen recursos de subvencions públiques.

Un Jardin de Cocagne disposa d'una estructura organitzativa que cobreix cinc funcions principals: direcció, administració, àrea tècnica, dinamització de la xarxa de membres i acompanyament professional. La relació laboral amb les persones beneficiàries es regula mitjançant un contracte d'inserció.

Impacte

- 4.000 llocs de treball per a persones en risc d'exclusió social.
- 20.000 famílies membres.
- 1.500 voluntaris.
- 100 jardins actius.

Més informació

www.reseaucocagne.asso.fr

Bristol Pound

Descripció

La *bristol pound* és una moneda social activa a Bristol des del setembre del 2012, nascuda amb l'objectiu d'enfortir l'economia local i el comerç de proximitat d'aquesta ciutat del sud d'Anglaterra.

Què té de diferent la lliura bristoliana respecte d'altres monedes locals? En primer lloc, és una moneda que opera a escala regional, en un radi de 80 km al voltant de la ciutat. En segon lloc, en el seu desenvolupament hi col·labora una institució financera, en aquest cas una cooperativa de crèdit, que gestiona els comptes de *bristol pound* amb els mateixos paràmetres de seguretat que s'apliquen a les lliures esterlines. I, finalment, disposa del compromís i la participació de l'Ajuntament de Bristol, una peça clau en l'èxit de la moneda.

Funcionament

Els habitants de Bristol poden pagar els impostos municipals en aquesta moneda i, si treballen a l'Ajuntament, poden rebre el sou en lliura bristoliana. A, més, igual com es fa amb altres monedes locals, també es poden fer pagaments per telèfon mòbil.

La *bristol pound* es pot bescanviar per lliures esterlines en diversos establiments instal·lats al carrer. Per tal de fomentar l'ús de la moneda, per cada cent *bristol pound* que es diposita a la cooperativa de crèdit se'n reben cinc més com a bonificació.

Impacte

- Bristol té un milió d'habitants susceptibles d'utilitzar la moneda.
- Hi ha 280.000 lliures bristolianes en circulació.
- Més de 600 empreses accepten la lliura bristoliana.
- L'alcalde de Bristol, George Ferguson, rep el seu sou de 51.000 lliures en la nova lliura.
- D'ençà de la sortida de la moneda, l'entrada «Bristol» és la segona més visitada al google entre les ciutats de la Gran Bretanya.

Més informació

<http://bristolpound.org/>

Guia de serveis d'economia social i solidària al districte de Sant Andreu

Descripció

Al districte barceloní de Sant Andreu del Palomar hi ha 27 organitzacions d'economia social i solidària. Fruit de la col·laboració entre aquestes entitats i l'Ajuntament del Districte, l'any 2014 s'ha publicat la *Guia de serveis d'economia social i solidària al districte de Sant Andreu*, un mapa desplegable en què s'assenyalen les botigues de comerç just, les cooperatives de consum, els bancs del temps, les entitats de voluntariat, els mercats d'intercanvi, els rebosts d'aliments i les empreses d'inserció que estan actives a Sant Andreu. Els objectius de la guia són donar a conèixer aquestes entitats als veïns i promoure-hi la intercooperació.

La col·laboració entre l'Ajuntament i aquestes entitats va néixer arran de l'èxit de la I Fira d'Economia Solidària de Catalunya (FESC), celebrada al recinte Fabra i Coats de Sant Andreu l'octubre del 2012, a la qual van assistir cinc mil persones. Llavors, l'Ajuntament de Barcelona i la Xarxa d'Economia Solidària (impulsora de la FESC) van signar un conveni per garantir que la fira es continués celebrant en aquest recinte fins al 2015 i per fer difusió de les entitats d'economia solidària del districte.

Funcionament

L'edició de la *Guia de serveis d'economia social i solidària al districte de Sant Andreu* ha estat impulsada per la Taula d'Economia Social i Solidària de Sant Andreu i l'Ajuntament de Barcelona. La Taula està formada, d'una banda, per l'Ajuntament del Districte i Barcelona Activa, i de l'altra per entitats d'economia social i solidària de Sant Andreu, es reuneix cada dos mesos i planifica accions de divulgació d'aquesta manera alternativa de fer economia. Fins ara s'han organitzat xerrades a diversos espais socials, s'ha fet una ruta històrica del cooperativisme i s'han dut a terme accions de formació adreçades als tècnics de Barcelona Activa perquè coneguin millor aquest sector i puguin assessorar les persones que volen muntar una empresa d'aquest tipus.

Impacte

- 4.000 guies distribuïdes entre entitats i OAC (oficines d'atenció al ciutadà).

Més informació

www.xes.cat

Programa 50%-50% de Loos-En-Gohelle

Descripció

Loos-En-Gohelle és un municipi d'uns set mil habitants situat al nord de l'estat francès, que ha hagut de repensar l'economia arran del tancament de la seva activitat tradicional: la mineria del carbó, a l'any 1990. D'un dia per l'altre, es van perdre 220.000 llocs de treball, en una regió, el Nord-Pas-de-Calais, amb quatre milions d'habitants.

Per afrontar una taxa d'atur molt superior a la mitjana francesa, el govern municipal va seguir una estratègia diferent de la resta de municipis de la regió. Mentre que la majoria va optar per atreure empreses del sector automobilístic, que més tard es van deslocalitzar, el de Loos-En-Gohelle va apostar per les iniciatives locals innovadores basades en la sostenibilitat: ecoconstrucció, reciclatge de materials, energia solar, mobilitat sostenible, ecoturisme vinculat a la visita d'algunes antigues mines...

Amb aquest objectiu, està impulsant una sèrie de mesures orientades a aconseguir quatre fites successivament: primera, el canvi de mentalitat per aconseguir la participació de la població en el procés de canvi; segona, el desenvolupament sostenible a partir d'iniciatives locals; tercera, la generalització del desenvolupament sostenible a tot el territori, canviant la ciutat, i quarta: l'avaluació contínua, la investigació, l'especialització, les economies d'escala i els clústers.

En el marc de les dues primeres fites, la participació ciutadana i l'emprenedoria local en projectes sostenibles, l'Ajuntament va incentivar l'anomenat Programa 50%-50%, o programa *fifty-fifty*. Aquest programa busca la coproducció de les iniciatives públiques entre ajuntament i ciutadania, i parteix de la premissa que la ciutadania també ha d'assumir les seves responsabilitats com a usuària dels espais i dels serveis públics.

Funcionament

Quan una persona, una colla de veïns o una associació té una iniciativa que necessita recursos municipals, es pacta amb l'Ajuntament la corresponsabilització en el projecte. És a dir, el municipi dóna suport al projecte tècnicament i financerament, però la realització o la gestió la porten a terme els sol·licitants, del tot o en part. Per exemple, una associació de veïns que vol millorar l'enjardinament del seu carrer obté de l'Ajuntament els testos i les flors, a canvi que l'associació tingui cura del reg i el manteniment. Aquest compromís mutu es formalitza en un conveni que no té força jurídica, però sí moral. En l'exemple anterior, si el veïnat deixés de tenir cura de les jardineres, l'Ajuntament les retiraria.

Impacte

- El nombre d'associacions a la ciutat ha passat de 60 a 120.
- El Centre de Desenvolupament d'Ecoempreses, creat per l'Ajuntament, les associacions, les empreses i l'Estat, s'ha convertit en un referent per a tot el país.

2147 Mans

Descripció

2147 Mans és una cooperativa de serveis, constituïda el juliol del 2013 i sorgida de la Xarxa Agrosocial amb la intenció d'unir esforços i oferir noves possibilitats de comercialització i producció a les empreses socials de la Xarxa. La Xarxa Agrosocial agrupa iniciatives de l'anomenada agricultura social, és a dir, projectes d'agricultura que combinen el compromís amb el territori, la sostenibilitat ambiental i la inclusió sociolaboral de persones amb discapacitat, trastorn mental o altres col·lectius en risc d'exclusió. La cooperativa està formada per dotze socis productors, pertanyents també a la Xarxa Agrosocial, i la Fundació Catalunya-La Pedrera, la impulsora del projecte, com a sòcia col·laboradora. Els socis productors són: Aprodisca, Associació Sant Tomàs P.A.R.M.O, Can Perol, CET El Pla, Ecobrot (Fundació Oscobe), Ecogrup Ecològica (La Tavella), Fundació Onyar-La Selva, Fundació Molí d'en Puigvert, La Kloska-CET, El Portal Berguedà, Sambucus, Teb Verd i Viver de Bell-lloc. La meitat d'aquestes entitats pertanyen a Dincat, la federació d'entitats sense ànim de lucre que treballen en l'àmbit de la discapacitat intel·lectual.

La marca 2147 Mans vol transmetre el treball de les 1.075 persones que en formen part (816 treballadors amb discapacitat i 259 persones de suport). Així ofereix productes de temporada, de quilòmetre 0 i a preus assequibles per al públic en general.

Funcionament

La cooperativa vol donar a les empreses socials de la Xarxa Agrosocial les eines perquè puguin afegir valor en tots els aspectes clau del negoci en què no és possible fer-ho individualment. D'aquesta manera, permet millorar els processos de:

- Detecció d'oportunitats, a través d'estudis de mercat.
- Definició de productes (R+D+I), a través del treball conjunt amb la Fundació Alícia.
- Producció i transformació, a través de l'assessorament tècnic i una planificació conjunta de la producció.
- Marca i comercialització, a través de la creació d'una nova marca (2147 Mans) i una proposta de comercialització comuna en la distribució en grans superfícies.
- La Fundació Alícia col·labora amb la cooperativa en el disseny i la millora de productes preparats. Els productes de 2147 Mans es troben, de moment, als supermercats BonPreu i Esclat, a les cistelles de Can Perol i La Tavella, i a la botiga del Món Sant Benet.

Impacte

- Encara no es disposa de dades per avaluar-ne l'impacte.

Més informació

www.2147mans.coop

**Diputació
Barcelona** | Àrea de Desenvolupament
Econòmic Local

Gerència de Serveis de Promoció Econòmica i Ocupació
Oficina Tècnica d'Estratègies per al Desenvolupament Econòmic
Recinte Maternitat. Pavelló Mestral
Travessera de les Corts, 131-159. 08028 Barcelona
Tel. 934 049 471
o.estrategiesde@diba.cat
www.diba.cat/promoeco